65

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE

ROMEINSCHE KRONIJK

1E BUNDEL.

AMSTERDAM
C. L. VAN LANGENHUYSEN 1905.

Vak 125

VHK 125 Ma. 65

No. 1, 2 en 3.
Bibliotheek
MINDERBROEDERS
WEERT.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

ROMEINSCHE KRONIJK.

AMSTERDAM
C. L. VAN LANGENHUYSEN, 1904.

Van dit nummer zijn afzonderlijke exemplaren verkrijgbaar voor den prijs van *f* 0,75

№ 1, 2 en 3. MEI 1904.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

Ut In Omnibus Glorificetur Deus.

ROMEINSCHE KRONIJK.

INLEIDING.

Hoezeer ook het Materialisme, het moge grof zinnelijk wezen of in meer verfijnden vorm optreden, aan al wat niet tastbaar en zichtbaar is het bestaan ontzegt, toch blijkt het onmogelijk te ontkennen, dat er van de Eeuwige Stad eene aantrekking uitgaat die niet enkel in het zichtbare en tastbare hare verklaring vindt. *There are more things between heaven and earth, Horatio, than you dream of in your philosophy* wordt ook in Rome tot waarheid. Het is de psychische atmosfeer, gevormd uit de ziele-uitstralingen van dit, door de eeuwen heen, intenslevend wereldmiddelpunt, die alles in Rome doordringt en omgeeft en er eene bekoring aan verleent, waaraan schier niemand zich onttrekken kan. In geen andere stad ter wereld is zooveel gewerkt en gedacht, zooveel gestreden, geleden en gebeden, geene andere heeft zooveel machts-ontwikkeling gezien op wereldlijk en geestelijk gebied beide, in geene andere is sinds hare stichting, door alle geslachten heen, zooveel intens ziele-leven tot ontplooiing gekomen, zoowel in materieele als in spiritueele sfeer. Degenen, in wie — als zesde zintuig — het geestelijk tastgevoel zich ontwikkeld heeft, bespeuren dui-

delijk den van dit alles uitgaanden invloed en vinden daarin de verklaring dier bizondere, nergens anders ter wereld op dezelfde wijze werkende bekoring.

Voor het trouwe kind der Heilige Kerk is er bovendien nog een andere, niet minder krachtige factor. Rome, als zetel van den stedehouder Christi, van Hem die gezegd heeft: „Ik ben met u tot aan de voleinding der eeuwen," van den opvolger Petri, als zoodanig aangedaan met de kracht des Heiligen Geestes, staat in zekeren zin meer onder den specialen invloed Gods. *Ubi Petrus, ibi Eclesia* en waar de Kerk is, is Christus. De quintessence der Kerk zich concentreerend in Haar Hoofd, kan niet anders naar buiten werken dan als machtige aantrekkingskracht die, gevoegd bij de vroeger genoemde elementen, enkelen zoo sterk bindt dat van losmaken of ontkomen geen sprake ooit zijn kan.

Onder de breede schare die jaarlijks naar de Eeuwige Stad de schreden wendt, voelt de een zich hoofdzakelijk aangetrokken door de ruïnes van het antieke Rome en wijdt zich bij voorkeur aan de studie der archæologie, tot een ander spreekt meer de kunst, hetzij deze zich openbaart in de beeldhouwwerken der beste perioden, zoo rijk vertegenwoordigd in de ongeëvenaarde, door de Pausen bijeengebrachte verzamelingen, of wel ons geopenbaard wordt door de meesters van het penseel, die, al moge ook het voornaamste van het werk van sommigen hunner hier ontbreken, toch den liefhebber onovertrefbare juweelen te genieten geven. Een derde is het voornamelijk om Christelijke kunst en archæologie te doen, van welke rijker oogst nergens ter wereld gevonden wordt dan op Rome's geheiligden grond, terwijl een vierde eindelijk den pelgrims-staf opneemt, uitsluitend bezield door den wensch als bedevaartganger de heilige plaatsen te bezoeken, waar het bloed der martelaren vloeide en waar de vroomheid hunner nazaten altaren over hunne gebeenten oprichtte, of waar grootsche Basilieken zich verheffen boven de graven der Apostelen en van groote Kerkvorsten.

Velen zijn er, wier liefde zich gelijkelijk over de drie eerst-

genoemde schoonheidsopenbaringen uitstrekt en die ook aan de kerkelijke kunst hunne aandacht wijden, terwijl voor eenigen de bekoring, die van Rome uitgaat, al de factoren samenvat, die de aloude stad maken tot een *unicum* op aarde. Maar voor enkelen onder deze, biedt het betreden van Rome's bodem geen onvermengd genot; diepe smart vervult hun gemoed bij het vergelijken van voorheen en thans. Voorheen — vóór het ongeluksjaar 1870 — de stedehouder van Christus zich vrij bewegend onder zijn volk, zegenend de handen uitstrekkend over de enthousiast juichende of eerbiedig knielende schare, diensten leidend in de verschillende kerken, waar kostbare reliquieën tot bizondere plechtigheden aanleiding geven; thans — de hooge Kerkvorst moreel een gevangene in het Vaticaan, met den besten wil toegankelijk voor slechts een betrekkelijk gering aantal geloovigen en, al moge ook de Basiliek van Sint Pieter deel uitmaken van het Hem in vrijdom gelaten verblijf, toch tot bizondere veiligheidsmaatregelen gedwongen, wanneer eene enkele maal Zijne Heiligheid den drang zijns harten volgt om zijn ambt van Hoogepriester te midden zijner kinderen waar te nemen.

Tot de enkelen, wier hart zoo door Rome is gevangen genomen, dat zij zich nergens anders ter wereld meer te huis gevoelen, die alles in en om Rome liefhebben (behalve het vreemde, cosmopolitische, der Eeuwige Stad opgedrongene), die in de verte een heimwee gevoelen als de Zwitser naar zijne bergen, heb ik het geluk te behooren. Nooit heb ik het noodig geacht — als waarborg van wederzien — uit de fontein van Trevi te drinken. Ik voelde mij als met koorden gebonden, zoete koorden, gehecht aan alle vezelen mijns wezens, die mij tot de stad der steden zouden terugtrekken, waarheen ik mij ook begeven mocht.

Wie lief heeft behoort in staat te zijn liefde te wekken. De grondslag der liefde is kennis. Wie dus liefde wenscht te wekken moet beginnen met dien grondslag der kennis op te bouwen. Dat is wat ik mij voorstel in deze *Romeinsche Kronyk* te doen. Het wijde veld van wereldlijke kunst en archæologie

zal ik onbesproken laten, tenzij de een of andere nieuwe ontdekking of opgraving, zooals dezen winter die van de *Ara pacis Augustae*, op bizondere wijze de aandacht der beschaafde wereld vragen mocht. In hoofdzaak wensch ik te bespreken onderwerpen, die met de Heilige Kerk in verband staan, omdat juist op dàt gebied uitbreiding van kennis mij hoogst wenschelijk voorkomt. Hier vooral wordt het oude spreekwoord bewaarheid: „Onbekend maakt onbemind." Wie de Roomsch Katholieke kerk van nabij leert kennen *moet* haar liefhebben; dit weet ik uit eigen ondervinding. Die Kerk dus beter te leeren kennen, de vooroordeelen omtrent haar weg te nemen, dat is wat het hoofdoel van mijn streven zijn zal. Ik vermeen daarmede nut te kunnen stichten bij Katholiek en Protestant beide. Voor den Katholiek is het van belang te vernemen, wat er omgaat in de stad, waar het Hoofd der Kerk zetelt, in het centrum, waar de harteklop zijns geestelijken levens het duidelijkst wordt gehoord. Vooral in dezen tijd, nu het schijnt, alsof Satan de Kerk meer dan ooit bespringt, en de Vorst der Duisternis met zijne trawanten den geloovigen steeds nieuwe lagen leggen en onder allerlei schoonklinkende redeneeringen hen zoeken af te trekken van hun allerheiligst geloof, kan meer volledige kennis er veel toe bijdragen, hen steeds meer verknocht te maken aan den stoel van Petrus, hun vertrouwen te verlevendigen in de Rots waarop deze gegrondvest is, hun het wapen der waarheid in de hand geven, om daarmede den kwistig uitgestrooiden laster te bestrijden.

Voor den Protestant — den eerlijken, oprechten Protestant — die veroordeelt en valsch oordeelt uit onkunde en wijl hem de gelegenheid ontbreekt de zaken te zien zooals zij zijn, acht ik het nuttig, velerlei in het juiste licht te stellen. Als gewezen Protestante, dus de vooroordeelen kennende, omdat ik ze gedeeld heb, vermeen ik beter dan de geboren Katholiek in staat te zijn de zaken zóó voor te stellen, dat hun reliefs tot hun recht komen en niet door het verscherpen der omtrekken, of het verzwaren der schaduwen een geheel valsch beeld gevormd wordt.

Deze „Kronyk" zal op ongeregelde tijden verschijnen. De aard der te behandelen onderwerpen brengt dit mede. Nu eens zal zich kort op elkander allerlei belangrijks te Rome voordoen, dan weder kunnen er eenige weken voorbijgaan, dat niets bizonders tot schrijven noopt. Indien men dan toch gedwongen is „op tijd" eene aflevering te vullen, bederft men èn voor zichzelven èn voor anderen eene goede zaak. Voor stopwerk acht ik de taak, die ik op mij neem, en te heilig en te hoog.

Dat het mij gelukken moge bij den Katholiek de belangstelling in het leven der Kerk te verlevendigen en hem hare groote schoonheid, die hij licht uit gewoonte over het hoofd ziet, dieper te doen beseffen, en bij den Protestant — al zij het slechts bij enkelen hunner — den lust tot eigen onderzoek wakker te roepen, is mijn liefste wensch, op welks vervulling ik den zegen Gods onder biddend opzien verwacht.

Rome, 1 Mei 1904.

MIJN TERUGKEER TOT HET GELOOF MIJNER VADEREN.

.... autre est le témoignage du Chrétien parvenu à l'âge de raison, et auquel la foi a été donnée pour qu'il la confesse devant les tyrans s'il s'en élève, mais toujours devant le monde et ses passions. Nul n'a été appelé au divin caractère du Chrétien pour en garder le secret. Dom Prosper Guéranger.

.... ut fidem tuam quam lingua nostra loquitur, etiam moribus vita fateatur.

Collecte van het feest der Onnoozele Kinderen.

Toen Graaf Frederik Leopold von Stolberg voor het eerst na zijn overgang tot de Roomsch Katholieke Kerk, door zijn vorst Frederik Willem III, Koning van Pruissen, ten gehoore werd ontvangen, voegde deze hem op tamelijk barschen toon de woorden toe: „Ik houd niet van menschen, die van godsdienst veranderen." „Ik evenmin, Sire," luidde het antwoord, „en indien mijne voorvaderen dezen misstap niet gedaan hadden, zou ik nu niet noodig gehad hebben dien weder goed te maken." [1]) Zelfs, indien het niet Graaf Stolberg is, die deze uitdrukking gebezigd heeft, is ze toch zóó waar, zóó elken bekeerling tot het Katholieke geloof uit het hart gegrepen, dat de meer of mindere authenticiteit der bron er niets toe doet.

Zij het ook niet bij ieder in dezelfde mate, zoo vermeen ik toch, dat de grondtoon van het geestesleven van elkeen die

[1]) In *Rosenthal's Convertitenbilder*, wordt dit woord niet aangehaald; andere schrijvers maken er daarentegen wel gewag van.

karakter heeft, de zucht naar waarheid is. Ik kan mij niemand voorstellen, die willens en wetens de leugen zoekt en met voorbedachten rade der waarheid den rug toekeert. Mogen er sommigen zijn, die met LESSING meer prijs stellen op het vorschen naar, dan op het vinden van de waarheid, (en al beaamt men ten volle, dat de kennis der absolute waarheid, als niet onderscheiden van het wezen Gods, voor den mensch op aarde onbereikbaar is) toch zullen de meesten van hen, die hun leven met rusteloos zoeken hebben doorgebracht, wanneer eindelijk het licht der waarheid voor hen opgaat, niet anders kunnen dan neêrknielend met den psalmist juichen: „*Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo quamdiu fuero.*"

Eindelijk in het element, waarin de ziel vrij kan ademhalen, eindelijk rust, eindelijk vasten bodem onder de voeten, eindelijk *weten*, dat men staat op de rots, de Rots der Eeuwen! Menigmaal kwam het voor, dat men na het bestudeeren van eenig nieuw systeem, ook meende het ware gevonden te hebben, en met een zucht van verlichting het woord: „Eindelijk!" uitsprak. Maar hoe kort duurde die bevrediging! Men werd weersproken, of men begon een nieuw systeem te bestudeeren; en de twijfel ontwaakte, rees op, wies aan, en spoedig was men weder op het zelfde doode punt van vroeger aangekomen en voelde zich als in een boot zonder roer, rusteloos rondddrijvend op een felbewogen zee.

Wetend dat er vele zoekende zielen zijn, dat er velen zijn, die van alles beproeven en nooit bevrediging vinden, die zich in de armen werpen van elkeen, die eene nieuwe theorie verkondigt — hoe buitensporiger des te liever — en zoo van kwaad tot erger vervallen, acht ik het mijn plicht mede te deelen hoe ik, na op ontelbare doolwegen verdwaald te zijn geweest, eindelijk de waarheid vond en waarin die waarheid bestaat; *hoe ik terugkeerde tot het geloof mijner Vaderen*, de onvervalschte leer der Heilige Kerk, zooals zij door Christus gepredikt is en na Hem, door zijne Apostelen en hunne opvolgers. Mijn plicht zoowel tegenover God, die mij den afglans

Zijner waarheid openbaarde, als tegenover mijnen naasten, wien het eene vingerwijzing zijn kan tot het vinden van den eenigen weg die ten leven leidt.

Ook als duidelijke vaststelling van mijn standpunt acht ik het geraden met deze schets van mijne geestelijke ontwikkeling mijne *Romeinsche Kronijk* te beginnen.

Uit een alleszins vroom geslacht gesproten, van moederszijde afstammend van eene oude Hugenoten-familie, welke na de terugroeping van het Edikt van Nantes naar Nederland de wijk had genomen, opgevoed door eene godvruchtige moeder, die als een tweede Monica, steeds voor de bekeering harer kinderen bad, opgeleid op twee rechtzinnige kostscholen, ontbrak er in mijne jeugd niets aan om mij tot eene vrome Protestantsche te maken dan mijne natuur, die zich niet naar een gestreng Protestantisme wist te plooien. Het Fransche, vóór-Hugenooten bloed deed zich bij mij gelden; in alles uitte zich dat atavisme.

Op mijne eerste kostschool *ontzettend* [1]) orthodox, had ik, op vijftienjarigen leeftijd, eene vlaag van groote vroomheid. Eene novelle: *Te laat*, die ons voorgelezen werd en den dood verhaalde van een jong meisje, dat zich niet had willen bekeeren en midden in een lichtzinnig leven door den dood werd verrast, had een diepen indruk op mij gemaakt. Dagen lang sprak ik geen woord, at ternauwernood iets, en bracht dagen en nachten in tranen door. Aan leiding in deze kritische periode ontbrak het mij geheel, zoodat toen langzamerhand de indruk door het verhaal gemaakt verzwakte, er niets en niemand was die trachtte levendig te houden en in de juiste banen te leiden, het gevoel, dat zoo fel mij aangegrepen had.

Zooals op alles wat buitensporig is volgde ook hier reactie, en ik wilde van godsdienst niets meer weten, vooral nadat ik, tusschen mijne beide kostscholen in, eenige maanden in eene omgeving verkeerd had, waar het sektenwezen lustig tierde.

---

[1]) Ik gebruik dit woord met opzet.

Hoe stuitte het mij telkens te hooren beweren, dat deze en gene predikant niet het minste begrip had van de ware beteekenis van Gods woord, maar dat daarentegen dèze godsdienstige kuiper of gène uitverkoren schoenlapper — dit zijn feiten — alleen, door Gods geest bezield, de Bijbelteksten konden uitleggen. Men nam mij mede naar zaaltjes en oefeningen en ik kwam er uit met een walg van orthodoxie. Diè zouden de waarheid in pacht hebben! Diè zouden door God geïnspireerd zijn! Neen, als de predikanten het dan niet wisten, diè mannen wisten het zeker nog minder.

Op mijne tweede kostschool, hoewel het gehalte der rechtzinnigheid daar oneindig beter was, men er een ruimeren blik had en er meer overeenstemming bestond tusschen leer en leven, werd het er, wat het geloof betrof, voor mij niet beter op, zoodat ik aan het eind dier periode verklaarde, dat er geen quaestie kon zijn van belijdenis doen en aangenomen worden, daar het Christendom alle beteekenis voor mij verloren had. Kunst en letteren, daar ging ik in op, kunstenaars en dichters, dat waren mijne afgoden. Auerbach's ster stond juist toen hoog boven den gezichteinder en zijn: *Das Leben eines Denkers*, dat ik mij had weten te verschaffen, vervulde mij met bewondering. Welk een man die Spinoza, welk een karakter, welk een denker, en wat prachtige theorieën! Hoe flauw leek daarnaast het Christendom zooals het mij geleerd was geworden, en zooals ik het in de praktijk rondom mij had gezien!

In mijne laatste kostschooljaren had zich een ontembare lust tot weten, kennen, onderzoeken bij mij ontwikkeld, gevoed door een sterk gevoel van onbevredigdheid met het bestaande. Met den dag nam dit gevoel toe in scherpte, terwijl andererzijds het optimisme, der jeugd eigen, mij telkens deed hopen bij elken nieuwen schrijver, dien ik ter hand nam, oplossing van alle vragen en volkomen bevrediging van alle zielenooden te zullen vinden.

Mijne eerste daad als onafhankelijk jong meisje thuis was het aanschaffen van Spinoza's Ethiek en van Plato's Dialogen. Bovendien bestudeerde ik Van Heusden's Sokratische School.

Machtig greep Spinoza's Monisme mij aan. Kon men zich iets verheveners denken dan de door hem gepredikte eenheid van God met de substantie, het goddelijke dus der Natuur, het God in alles. Te trachten alles te beschouweu zooals God het ziet, uit het gezichtspunt der eeuwigheid en daardoor te komen tot berusting, daar al wat is, zóo is als het zijn moét en niet anders wezen kan, God lief te hebben, als den oorsprong en den grond der wereldorde, dit kwam mij voor de hoogste waarheid te wezen, en indien het mij slechts gelukken kon, mij er genoeg in te verdiepen, in staat al de behoeften van mijn gemoed te bevredigen.

Wat ik uit Plato putte, liet zich eenerzijds zeer goed daarmede vereenigen, aangezien hij alle verscheidenheid van weten en van zijn tot één weten en één zijn herleidt en alle verschillende goede gaven als uitvloeisel van een allerhoogste bron van Goedheid beschouwt. Maar daarnaast stond Plato's Ideeënleer, zijne theorie van het Goede, Ware, Schoone, zijne leer dat het Goede het hoogste is, (behalve in oogenblikken van dichterlijke of prophetische extase onbereikbaar op deze aarde), doch bestaande in eene andere, hóogere sfeer, waar de ziel er in een voorbestaan mede had kennis gemaakt. In plaats van berusting in het bestaande, heimwee naar het hoogere. Te ontkennen viel het niet; gaarne wilde ik berusten, maar het verlangen, het heimwee naar iets hoogers en beters was niet weg te cijferen. Het deed zich te zeer gevoelen. Waar was de waarheid? Wie moest beslissen?

Zou ik bij de Duitsche philosophen de oplossing vinden? Op één punt sloot Kant zich bij Spinoza en Plato aan, n.l. dat ook bij hem leer en leven één waren. Zijn „kategorische imperatief" trok mij aan. De tegenstrijdigheid van den mij door mijn geweten gestelden eisch van volmaaktheid met de onvolmaaktheid, die ik in en om mij zag, was mede een der raadsels die mij kwelden. Ik meende bevrediging te zullen vinden in zijne bewijsvoering, dat, hoewel die eisch niet werd gesteld door eene macht buiten ons, maar wortelde in eene met ons wezen vereenzelvigde wet, toch dit rusteloos, zij het ook ver-

geefsch, streven van den mensch naar heiligheid noodzakelijk heenwees op het bestaan van een alheilig Wezen — God. Maar om dien korrel van wijsheid, die mij smaakte, te vinden, had ik zooveel dors en droogs moeten doorworstelen; hoe hoog ook, KANT's philosophie was zoo koud, zoo geheel zonder gloed en warmteuitstralende kracht, dat ik hem ter zijde schoof, om nooit meer naar hem om te zien.

In SCHELLING trok mij alleen aan zijne poging om SPINOZA's Monisme met PLATO's Ideeënleer in overeenstemming te brengen. HEGEL's Idealisme bekoorde mij meer. Zijne trilogie: kunst, godsdienst, wijsbegeerte, als drie opeenvolgende stadiën van de openbaring der Godsidee; de eerste als openbaring der schoonheid, de tweede als mysterie, de derde als weten, had veel dat weerklank bij mij vond. Maar ook zijne wijze van voorstellen beviel mij niet. Deze Duitsche philosophen waren mij te zwaar op de hand. GOETHE als philosoof en als æstheticus oefende een tijd lang groote aantrekkingskracht op mij uit en boeide mij ongemeen. ROUSSEAU's revolutionnaire idees vonden mij niet afkeerig om met hem intestemmen, hoezeer ik in mijne levens- en wereldbeschouwing toch altijd meer tot de behoudspartij behoorde.

Tot verpoozing mijner philosophische studies nam ik mijne toevlucht tot de dichters: SHAKESPEARE en GOETHE, HOMERUS en DANTE, BYRON en SHELLEY — om van de meer speciaal lyrische niet te spreken, vulden mijn hoofd en hart met allerlei beelden en gedachten. Het antieke leven, de Grieksche kunst, de Italiaansche Renaissance ontsloten mij hunne schatkameren; met volle handen putte ik er uit. Mijn æsthetische zin, mijn artistiek gevoel vonden bevrediging, werden aangekweekt en ontwikkeld, mijn schoonheidshonger gestild, maar mijn gemoed, mijn innigst wezen bleven onbevredigd, en klaagden, klaagden! Schoonheid heeft duizenderlei openbaringsvormen, doch het wezen der waarheid is één. Waar die te vinden en hoe? Het was om die klaagstem te smoren, dat ik stapelde boek op boek, studie op studie, maar.... ik was arm en bleef arm, was langzamerhand zoo moe geworden, nog zoo jong en reeds zoo moe!

Toen kwam eene levensperiode, die het noodig maakte het nogmaals met het Protestantsche Christendom te beproeven. Ik verdreef alle philosophische denkbeelden uit mijn hoofd en deed mijn best te gelooven.

Behalve dat ik den invloed mijner godvruchtige moeder op mij liet inwerken, stelde ik mij onder de leiding van een, met een uitnemend verstand begaafd, rechtzinnig predikant. Hoewel Calvinist was hij dit in milden zin en ruime opvatting. Zoo iemand, moest hij in staat zijn mij voor het protestantsche geloof te winnen, daar hij het mij deed kennen van zijne meest verhevene en meest diepe zijde tevens. Ik meende ook zeker eene oprecht geloovige Christin te zijn toen ik, 22 jaar oud, belijdenis deed en aangenomen werd. De twijfel scheen gebannen, ik voelde mij rustig en veilig-geborgen en meende der waarheid deelachtig te zijn geworden. Maar was dit jonge geloof nu diep geworteld of was het slechts welig opgeschoten over al wat vroeger in mijn hart gegroeid en gebloeid had? Het leven zou den doorslag geven. Hoe spoedig, helaas, bleek het slechts zelfbedrog geweest te zijn. Mijn mooi, nieuw geloofs-huis, waarin het zoo liefelijk wonen was, miste het noodzakelijk stevig fundament van God's eeuwige waarheid. „En de slagregen is nedergevallen en de winden hebben gewaaid en zijn tegen het huis aangeslagen en daar het op een zandgrond gebouwd was, zoo is het gevallen". [1])

De tijden werden moeielijk en zwaar; een vast steunpunt had ik nergens. Ik deed toen eene ondervinding op, die ik *toen* niet begreep, niet naar waarde wist te schatten, *nu* echter weet te verklaren. In de stad waar ik verblijf hield bevindt zich eene der schoonste Gothische Kathedralen der wereld, en er waren oogenblikken dat ik, ten einde raad, niet beter wist te doen dan in dien Dom mijne toevlucht te zoeken. Op een rustig plekje had ik een bidstoel ontdekt, waar ik ongestoord kon zitten mijmeren, en na een uur — of korter of langer — gevoelde ik mij in eene geheel andere stemming en keerde

---

[1]) Mattheus 7:27.

kalm en gesterkt huiswaarts, met herleefden moed om alle stormen het hoofd te bieden. Wat was het? Ik wist het niet en verdiepte mij ook niet in gissingen daaromtrent, maar dankbaar voor den mij geworden troost nerhaalde ik mijn bezoek zoo vaak de omstandigheden er mij toe drongen.

Hoe vreemd het ook schijnen moge, nooit is toen de gedachte bij mij opgekomen om in die Kathedraal, op weinige minuten afstands mijner woning gelegen, eene Mis bij te wonen. Aan alles zou ik eer gedacht hebben dan aan dàt. Indien ik ooit aan de Katholieke Kerk eene gedachte gewijd had, dan was het met de mij uit mijne rechtzinnige schoolboeken bijgebleven minachting en afkeer van dien poel van beeldendienst, afgoderij, bijgeloovigheid en andere ongerechtigheden, waaruit de Hervormers de menschheid gered hadden.

Daar de architectuur van dien Dom telkens wanneer ik hem betrad en het gedempte, veelkleurig licht der geschilderde vensters niet nalieten een machtigen indruk op mij te maken, verbeeldde ik mij wel eens, dat van deze factoren die geheimzinnige, kalmeerende invloed uitging, maar later heb ik bij het bezoeken der prachtige, in Protestantsche Kerken omgeschapen, Kathedralen van Londen, York enz. dien geheimzinnigen invloed ten eenenmalen gemist, terwijl hij zich daarentegen in den Notre Dame te Parijs weder sterk deed gevoelen. Wat was het dus? Wat anders dan die speciale tegenwoordigheid Gods in het Heilig Sakrament des Altaars. [1]) Ik vermoed nú dat de bewuste bidstoel zich in of nabij de Kapel van het H. Sakrament bevond. Maar toen ter tijd en nog lange jaren daarna verkeerde ik in de meest volstrekte onwetenheid om-

---

[1]) Onlangs, bij een bezoek aan Utrecht maakte ik, om zoo te zeggen, nog eens de proef op de som. Z. D. H. de Aartsbisschop liet mij zijne kapel zien, en de warme Gods-atmosfeer doordrong mij de ziel. Daarna ging ik even in den Dom ter wille der architectuur. Hoe ledig en koud en levenloos was het daarbinnen! Zelden trof mij sterker het vandalisme der protestanten. Hoe is het mogelijk zoo, door een hokkig bouwsel de schoone lijnen en heerlijke harmonie van zulk een kunstwerk te verstoren!

trent het H. Sakrament en zijne voortdurende aanwezigheid in de Katholieke Kerken.

Het scheen er op toegelegd dat ik met elke afwijking van den menschelijken geest zou kennis maken, waarschijnlijk opdat, wanneer ten laatste het voor mij dag zou worden, ik positief weten zoude geen enkele dwaalleer ononderzocht gelaten te hebben. In bovengenoemde Kathedraal-stad maakte ik kennis met eene dame, die tot de sekte der Irvinghianen behoorde en mij met alle geweld wilde bekeeren. Het is niet te ontkennen dat ik hunne theorie niet onbelangwekkend vond, en meende dat een einde aller dingen na den dood des laatsten Apostels desnoods wel uit den Bijbel te bewijzen was. Maar waren hun Apostels de ware, de echte opvolgers van de door Christus geroepenen, van wier bestaan of niet bestaan de duur der wereld afhankelijk was? „*That's the rub*" en dat kon mij zelfs een hunner voornaamste woordvoerders, dien men op mij afgezonden had, niet bewijzen.

Tot degenen wier werken ik toen en later bestudeerde behooren Darwin, Haeckel, Renan, Spencer, Schopenhauer, Hartmann en Nietzsche. Het is niet wel doenlijk en ook niet noodig juist den geleidelijken gang dier verschillende studies aan te geven, daar zij gedurende tal van jaren afwisselend mij bezig hielden, met nog verscheiden andere takken van wetenschap er tusschen door, zelfs nog met eene korte geloofsperiode. Zoo valt bijv. het eerste lezen van Darwin betrekkelijk kort na het zooeven vermelde, terwijl de episode, die ik naar aanleiding daarvan verhalen wil van veel jongeren datum is.

Daar het aannemen der Scheppingstheorie zoo speciaal Christelijk was, dus heel en al niet philosophisch, wat ik in mijn onverstand zoo oneindig veel hooger stelde, nam ik gretig de leer van Darwin in mij op. Waar ik stond voor de keuze: wetenschap of openbaringsgeloof besliste mijn, in den hoogmoed van zelf-denken verstrikte, geest natuurlijk ten gunste der wetenschap. Samengaan dezer beide elementen scheen mij toén onmogelijk, geen grooter tegenstrijdigheid achtte ik toén denkbaar. Darwin's ontwikkelingstheorie, de evolutieleer

was toch zoo rationeel, zoo geheel in overeenstemming met wat wij gedaan zouden hebben, indien aan ons de wording der wereld ware overgelaten geweest. Het was zooveel gemakkelijker, zooveel zuiniger het een zich uit het ander te laten ontwikkelen, dan telkens iets nieuws te scheppen of aan iets anders het aanschijn te geven. Wat wist ik toen van den onuitputtelijken rijkdom Gods, van Zijn oneindige wijsheid en macht? Indien er dan al een God bestond, zoo was het klaarblijkelijk dat Hij niet minder wijs dan wij zoude gehandeld hebben, ergo....

Maar na eenigen tijd bevredigde mij het Darwinisme met al zijne gevolgtrekkingen, en zooals het later door Darwin's volgelingen verder ontwikkeld werd, toch weder niet voldoende. Het bleef vreemd, dat het onmogelijk bleek de eene soort in de andere op experimenteelen weg te doen overgaan, en dat zelfs ten eenenmale mislukte een willekeurig gebrek van geslacht op geslacht te doen voortplanten. Bovendien, de *missing link* bleef onvindbaar en de afstand tusschen gorilla en voorwereldlijk mensch onoverbrugbaar groot. Maar wat dan? Het Paradijsverhaal was een mooi kindersprookje, daartoe kon toch geen denkend mensch terugkeeren.

Zoo bleef ik in het onzekere gedurende tal van jaren. *Il si, il no nel capo mi tentano.* Een jaar of vijf, zes geleden (1898) bracht Professor Selenka weder eens een bezoek aan Holland en in een onzer gesprekken kwam Eugène Dubois en zijn *pithecanthropos* ter sprake. Die moest ik toch gaan zien, dan zou mij duidelijk worden dat de *missing link* gevonden was, en dat de afstammingsleer, de evolutie-theorie nu onomstootbaar vast stond. Ik begaf mij dus naar Dr. Dubois en werd allerminzaamst ontvangen. Bij al zijne geleerdheid droeg zijn geheele wezen en wijze van zijn den stempel van eenvoud en nam mij oogenblikkelijk voor hem in. Daar plaatste hij ze voor mij: verschillende apenschedels, van chimpanzee en gorilla, den schedel van zijn in Java gevonden *pithecanthropos*, een afgietsel van den Neanderschedel, een gewone menschenschedel, apenfemora, den femur van den *pithecanthropos*, een menschen-

femur, en nu ging hij aan het demonstreeren. Ik zag het, ontkennen was onmogelijk, er was geleidelijke ontwikkeling. Moeielijk kan ik uitdrukken, hoezeer het mij trof nu eindelijk en ten laatste, op één punt ten minste, de waarheid gevonden te hebben, niet theoretisch gedemonstreerd, maar tastbaar, zichtbaar voor oogen. Prof. Selenka treedt onverwachts binnen, ziet hoe getroffen ik ben, vat vol enthousiasme mijne handen: „Jetzt glauben Sie doch, Sie sehen's ja deutlich. Ist es nicht wunderbar? Und dieser Mensch da hat's gefunden, eben da wo er es vermuthete. Jetzt noch den Kiefer, dann steht die Sache unumstöszlich fest auf allen Zeiten. Der Kiefer *soll* gefunden werden. Meine Frau hat schon gesagt: Wenn die Holländische Regierung das Geld dazu nicht giebt, so gehen wir und suchen ihn. Aber mir ist lieber Dubois findet denselben; an ihm alle die Ehre diese grosse Wahrheit der Menschheit geschenkt zu haben."

De reine vreugde dezer beide hoogstaande mannen over een punt van absolute wetenschap was waarlijk treffend. Als een mijner gouden uren teekende ik dit uur in mijn gedenkboek op. Maar.... het leven ging voort, stelde elken dag zijne nieuwe eischen, andere zaken namen mijne belangstelling, mijn tijd in beslag. Of de kaak gevonden is, ik weet het niet, of voor de geleerde wereld de afstammingstheorie nu onomstootelijk vast staat, het is mij onbekend en — het laat mij nú koud. Het scheppingswonder staat nu voor mij vast, de *pithecanthropos* is slechts een schakel te meer in den keten der wezens door God in 't aanschijn geroepen. Het paradijsverhaal is nu voor mij geen kindersprookje meer, maar groote geopenbaarde waarheid, de sleutel tot het geheim van ons bestaan, tot het geheele mysterie van ons leven, dat zich herleiden laat tot het goede willen en het kwade doen, tot den strijd, den bitteren strijd tusschen de wet welke het lichaam schijnt voor te schrijven en die welke door God aan den geest is ingeprent.

Opgeklommen uit de valleien, waar de bergen der dwaling zware slagschaduwen werpen en den gezichteinder beperken, tot de lichte hoogten, waar de waarheid troont, zie ik ook in

openbaringsgeloof en wetenschap geen tegenstrijdige machten meer. Integendeel; het openbaringsgeloof heeft met een sprong bereikt dát, waar de wetenschap langzaam op toeschrijdt. Eenmaal, in de voleinding der tijden, zal blijken, dat er de meest volkomen harmonie tusschen beide bestaat.

In welk jaar ik RENAN's „Leven van Jezus" doorlas, kan ik mij niet met juistheid herinneren; ik weet alleen nog dat zijne wijze van voorstellen mij, zelfs in die ongeloovige periode, hoogst onaangenaam aandeed. Invloed op mijne geestelijke ontwikkeling had het in geenen deele. Trouwens de „moderne" theologie heeft mij altijd afgestooten door haar gebrek aan logica. Men geeft toe dat Jezus was de beste der menschen, een groot leeraar, wil hem dus als den uitstekenden mensch vereeren. Doch het eerste vereischte om een goed mensch te zijn is waarheid te spreken. Jezus getuigt van zich zelf dat Hij Gods Zoon is, dat Hij God is. „*Ik en de Vader zijn één.*" Dit ontkent men, ergo legt men Jezus een of meer leugens ten laste. Waar blijft dan de alle anderen in deugd overtreffende mensch? De stelling dat die woorden, en alle andere, waaruit de Godheid van Christus kan bewezen worden, ondergeschoven teksten zijn, bevrijdt weliswaar de Christus-figuur van den smet der onwaarheid, maar alleen om deze op de propagandisten van Jezus' leer over te dragen. Het gebrek aan logica blijft. De verheven moraal door Jezus gepredikt, miste de kracht om de kleine groep zijner hoorders tot dienaren der waarheid te maken; zij begonnen immers met den persoon van hun leeraar allerlei bovennatuurlijke krachten en eigenschappen toe te dichten. Hoe kon dan van die op leugens gegronde prediking zulk eene wereldhervormende kracht uitgaan als bij het Christendom het geval is geweest?

Dan liever alles verwerpen en het Christendom den rug toekeeren, omdat het voor mijn toenmaligen gemoedstoestand en geestesrichting niet paste. „Alles of niets" dat was steeds mijne leuze. Met halve waarheden is eene zoekende ziel als de mijne niet gebaat.

Verre zij het van mij, zelfs nu, aan de moderne schrift-

kritiek reden van bestaan te ontzeggen. De waarheid is niet lichtschuw. Het is zeer wel mogelijk dat bij het licht, door de wetenschap en onderzoekingen op allerlei gebied, ontstoken, een of meer stellingen onhoudbaar zullen blijken. Dit kan echter alleen vrije opinies betreffen; aan de door de Kerk, op grond der Heilige Schrift en der Apostolische overlevering, wortelend in goddelijke openbaring, vastgestelde dogmata kan geen schriftkritiek of historische exegese afbreuk doen. Juist door die vastheid der dogmata kan men zich in de Roomsch-Katholieke Kerk op het gebied der kritiek vrijer dan daarbuiten bewegen zonder de kerkleer in gevaar te brengen. Gesteld dat te eeniger tijd bewezen mocht worden dat een of ander Evangelie of Zendbrief niet is van de hand desgenen aan wien het werk toegeschreven wordt, zoo blijft het voor den Katholieken onderzoeker een door den Heiligen Geest geïnspireerd boek, welks waarde door die inspiratie bepaald wordt en niet van de hand des schrijvers afhangt. Bij den Protestant daarentegen berust de waarde van het geschrift op de authenticiteit van den schrijver; waar deze twijfelachtig wordt vervalt men tot ontkenning, rationalisme en ongeloof.

Een der onderbrekingen in mijne wijsgeerige studiën werd veroorzaakt door een verblijf in Engeland en afzwerving in het Anglikanisme dat mij een tijdlang aantrok, niet door zijn innerlijk wezen, want daarin heb ik mij niet verdiept, maar door zijne uiterlijkheden, voornamelijk in de High Church, waar litanie, knielend bidden, schoone zang mij meer bevredigden dan het koude, onæsthetische Calvinisme. In dien tijd maakte ik ook voor het eerst kennis met den dienst in de Roomsch-Katholieke Kerk, daar ik ter wille der muziek er op uit was die kerken te ontdekken waar het mooist gezongen werd. Bij toeval heb ik in die dagen zoowel Kardinaal Manning als Kardinaal Newman hooren preeken, echter zonder eenigen bizonderen indruk daarvan te ontvangen. Van den dienst begreep ik niets. Ik kocht een misboekje, maar toen ik zelfs met behulp daarvan toch niet vinden kon wat gezongen

en gezegd werd, deed ik geen poging om inlichtingen te verkrijgen. Maar — ik kocht een Talmud en een Koran in Engelsche vertaling en die begon ik te lezen.

Door het bezoeken der Anglikaansche kerken was mijn geloof van een paar jaar vroeger weder aangewakkerd en daar ik in die periode toch betrekkelijk rust en bevrediging gevonden had, deed ik mijn uiterste best het nu vast te houden er er kracht ten leven uit te putten. Maar de omstandigheden veranderden; voor den persoon aan wiens zijde ik ruim twintig jaar van mijn leven slijten zou was alle geopenbaarde godsdienst onzin en zijn invloed deed zich gelden. Ongodsdienstig was hij niet, d. i. hij nam eene intelligente wetgevende macht aan, wier bestaan en wier werking, hetzij men haar met SPINOZA: *absolute zelfstandigheid*, met KANT: *Das Ding an Sich*, met SCHOPENHAUER: *der Wille*, met HARTMANN: *das Unbewusste*, met SPENCER: *het onkenbare* noemen mag, aan geen twijfel onderhevig was. De navolging van God's eigenschappen, voor zoover ons menschelijk verstand ze begrijpen kan, van God's werkzaamheid, van Gods liefde dat was voor hem het eenig dogma van eenen waren godsdienst, de grondslag van alle menschelijke zedelijkheid. Mijn op een zandgrond gebouwd geloof verdedigen tegen zulke argumenten, te zeer in harmonie met mijne eigene, vroegere studies om klakkeloos verworpen te worden, was mij onmogelijk. Ik nam dus de philosophen maar weder ter hand en in de eerste plaats SCHOPENHAUER.

Mijne stemming was juist de ware om zijn pessimisme in mij op te nemen. Nooit was ik er verder van af geweest om LEIBNITZ gelijk te geven waar hij spreekt van de „best mogelijke wereld". Ik vond de wereld zoo bitter slecht, dat ik met beide handen SCHOPENHAUER's denkbeelden aangreep. Oordeelende naar wat men zag rondom zich, overal, en naar wat men ondervond, leek het zoo waar, dat de wereld door niets anders bestond en in stand werd gehouden dan door een dommen, blinden, rusteloozen, door niets gemotiveerden wil om te leven. En welke waarde had het leven? Geene de minste die te be-

wijzen was. Ellende en verdriet, smart en nood, dat is de hoofdsom waarbij het weinige genot, dat toch nog door bijkomende omstandigheden of naweeën vergald wordt, heel en al niet in afrekening kan gebracht worden. Is er beter bewijs voor de domheid van dien levenswil of levensdrang te vinden? En de blindheid blijkt ten duidelijkste daaruit dat het licht des verstands eerst op den laatsten en hoogsten ontwikkelingstrap van den wil in den menschengeest als drager des bewustzijns ontstoken wordt. Is het eenmaal zoover gekomen, zoo is ook het correctief gegeven. Zoodra het nu verlichte verstand inziet, dat slechts aan de domheid van den wil tot leven het verdragen der vele smarten te wijten is, zoo ligt het voor de hand *niet zijn* in de plaats van *zijn* te doen treden. Al moge SCHOPENHAUER het verre van zich werpen dat zijn „ontkennen van den wil om te leven" gelijk staat met zelfmoord, zoo predikt hij voor den gewonen mensch niets anders en draagt zijne leer de meest verderfelijke vruchten. Eene theorie moge nog zoozeer op dwaalbegrippen berusten, zoolang er eene enkele verhevene gedachte aan ten grondslag ligt of zij op iets hoogers wijst, *kan* zij den mensch vooruitbrengen. Eene leer echter als die van SCHOPENHAUER, wier ideaal ligt in vernietiging na ontkenning van alle goeds, kan niet anders dan de treurigste uitwerkingen hebben op de zedelijke ontwikkeling van den mensch. Men behoeft slechts rondom zich te zien, om de vooze vruchten gewaar te worden aan dien boom van kennis gegroeid, en bij ondervinding weet ik, dat zoo er niet een God ware die over zijne schepselen waakt, en die iets beters met mij scheen voor te hebben, SCHOPENHAUER's theorieën voor mij hoogst noodlottig zouden geworden zijn.

HARTMANN's *Philosophie des Unbewussten*, die eene meer idealistische, pantheïstisch-mystische leer op den voorgrond doet treden, deed mij aangenamer aan, en diende eenigszins als correctief. Veel indruk heeft hij echter niet op mij gemaakt en is dus van geen invloed geweest op de opbouwing van mijn verstands-wezen.

Des te grooter was daarentegen de indruk dien NIETZSCHE

maakte en de invloed dien hij op mij uitoefende. Dit was nu eens iets geheel nieuws, zoo iets bizonders, dat ik er geheel van opleefde. Zijne *Herrenmoral* paste zoo opperbest voor iemand die van nederigheid en gelijkheid der menschen voor God niets weten wilde. Evenzeer was zijne minachting voor de leer van het medelijden, voor de Christelijke *Charitas* zoo recht een kolf naar mijne hand. De dienst van het *Ego*, daarboven gaat toch niets, vooral waar men zich tot den „Uebermensch" rekent te behooren. En de menschelijke ijdelheid is zoo groot, dat elke discipel van NIETZSCHE zich vanzelf als zoodanig beschouwt. Alles in dien dichter-philosoof bekoorde mij. Hoe dikwijls ik: *Also sprach Zarathustra* las en herlas, ik weet het niet. Veel bleef onbegrijpelijk, maar de taal was zoo onvergelijkelijk schoon! NIETZSCHE was mijn held, NIETZSCHE was mijn God! Ja, nu was ik er, nu eindelijk!

Midden in mijn grooten NIETZSCHE-cultus trof mij het bericht zijner krankzinnigheid als een dolkstoot. Dat moest het einde zijn van zulk een geest! En zoo mogelijk werd mijne vereering, mijne bewondering nog dieper, nog grooter.

Maar ook diè periode ging voorbij; het geheele schoone enthousiasme verdween, niets achterlatend dan een wrangen nasmaak van onbevredigdheid. Waar zullen we 't nu zoeken? Ja waar?

Op geheel onverwachte wijze maakte ik kennis met personen die het spiritisme beoefenden, en het onverwachte dier kennismaking, het ongezocht op mijn levensweg ontmoeten daarvan, deed mij hopen dat ik nu eindelijk zou kunnen zeggen: „Het daghet in het Oosten." Geheel vreemd waren mij de spiritistische theorieën niet. Ik had in Engeland met Swedenborgianen kennis gemaakt en ter bestudeering van SWEDENBORG's theorie omtrent het geestenrijk en deszelfs betrekking op de menschenwereld het geheele groote *Compendium* doorgelezen. Eene gelegenheid om mij meer daarmede in te laten had zich toen echter niet voorgedaan.

Ongeveer tegelijkertijd stelde ik mij, wegens eene lichte zenuwstoornis onder behandeling van een hypnotiseur. Natuurlijk

moest toen al het mogelijke omtrent die wetenschap onderzocht worden en de werken der school van Parijs (Charcot) en die der school van Nancy (Bernheim) doorgelezen worden. Alles wat op het gebied van hypnotisme, magnetisme, spiritisme, psychische wetenschap geschreven was, werd met koortsachtigen ijver doorgestudeerd, proeven werden genomen, ook de werken der oude alchimisten en der nieuwe magiërs kwamen aan de beurt. Nu dacht ik eerst recht de waarheid op het spoor te zijn. Alle geheimen der natuur zouden mij ontraadseld worden, dit was nu eens werkelijk de vrucht van den boom der kennis .... *Eritis sicut Dii* — alles wetend, alles kennend, de Natuur naspeurend tot in hare geheimste werkplaatsen! Van het proefondervindelijk spiritisme beloofde ik me gouden bergen. Wat ik las was wonderbaar, wat ik zag en ondervond overtrof mijne verwachting. Van twijfel geen spoor. Hier is nu eindelijk de zoo lang gezochte waarheid. Ja, hier was de waarheid. En in welke gedaante? Op een goeden dag kwam ik tot de ontdekking, dat men mij, met eene boven alle beschrijving gaande kwade trouw, om den tuin geleid had. Deze ontgoocheling leidde, zooals van zelf spreekt, tot een breken met deze experimenteerders en na eenigen tijd tot een verwerpen der geheele spiritistische theorie. Niet echter tot de ontkenning van alle waarheid aan de psychische wetenschappen, noch tot het hun ontzeggen van alle reden van bestaan. Zeer zeker is er op den weg van psychisch onderzoek veel waars te ontdekken, maar het is eene wetenschap die nog in hare kindsheid is en die slechts tot ontwikkeling kan gebracht worden door mannen met een onbevangen oordeel en helder hoofd. Tot nu toe heeft men de fout begaan van op te losse gronden en na een onvolledig onderzoek besluiten te trekken en gevolgtrekkingen te maken. *Jump at conclusions* dat is wat men gedaan heeft en dit is wat, uit een kerkelijk oogpunt vooral, deze wetenschappen nog tot een open vraagstuk maken. Bovendien heeft het experimenteeren in den blinde door tal van onbevoegden gemaakt, dat de Kerk voor hare kinderen hare waarschuwende stem moest verheffen.

Tot de personen met wie ik destijds kennis maakte behoorde de philosoof Dr. Eduard Reich, die juist toen ook bezig was de phenomena op het gebied der occulte wetenschappen te bestudeeren en te beschrijven. Zijne idealistische levensopvatting, geheel in overeenstemming met zijn idealistisch wijsgeerig systeem, kon niet anders dan gunstig op mij werken, maar de kanker zat te diep dan dat hij mij had kunnen genezen. Ik moest toegeven dat door de toepassing van de quintessence van zijn systeem — de afschaffing van het *tantum-quantum* — er een geheel nieuwe wereldorde zou geboren worden, geluk de plaats van ellende innemen, maar al zijn *les utopies d'aujourdhui les réalités de demain*, lijkt mij toch dit *demain* onafzienbaar ver verwijderd, te meer daar het niet een geleidelijken overgang veronderstelt maar een plotselingen ommekeer, het volmaakste altruïsme de plaats innemend van het overheerschend egoïsme. Ik kon er dus niet toe komen, hoezeer Dr. Reich's denkbeelden mijne sympathie wegdroegen, mij er eenigszins voor te spannen en er propaganda voor te maken. Het had mij misschien kunnen helpen heenkomen over menig moeielijk moment, al ware het alleen door vergeten van mijn eigen persoon en mijn leed. Maar een der wrange vruchten van mijn twijfelzucht was eene steeds toenemende apathie.

Voor een oogenblik werd ik daaruit opgewekt door een paar werken over de leer van Lao Tse. Zijn *Tao* scheen mij de meest ware voorstelling der Godheid die ik ooit ergens gevonden had. Maar wat gaf mij die *Tao*, de oneindig onwaarneembare, voor mijn gemoed?

Een boek van een zekeren Notowitch, die na een reis door Indië tot het besluit gekomen was, dat Jezus in de jaren, dat de Bijbel niets omtrent hem vermeldt — van 12 tot 30 — in Indië en Egypte verblijf gehouden had om uit de schatten van oude wijsheid te putten en zich zoo eene leer te vormen, en die beweerde in een klooster in Thibet historische aanteekeningen te hebben gevonden van dit verblijf, bracht mij er toe het een en ander omtrent het Bouddhisme te lezen. Of Jezus zijne leer en zijne moraal uit de Heilige Boeken van het Oosten geput

had was eene vraag die mij weinig belang inboezemde, toch trof het mij te zien, dat er zoovele punten van overeenkomst waren. Liefde, zelfopoffering, reinheid, milddadigheid, losmaking van de goederen der aarde, het is nog de vraag waar er met grooter klem op wordt aangedrongen. Maar het motief is verschillend. Neemt men bijv. het ascetisme der Bouddhistische en der Christelijke monniken. De eenzaamheid die de Bouddhist zoekt is een zich losmaken van alles om zich in het niets te absorbeeren, die welke de Christen zoekt een zich losmaken van alles om God te vinden. De Bouddhist verlaat de wereld, kastijdt zijn lichaam omdat hij beide waardeloos acht, de Christen verlaat de wereld, omdat hij zich zondig voelt en gevaar loopt door eigen schuld een slecht gebruik van God's goede gaven te maken. Dus is voor hem het alles verlaten een offer Gode gebracht. De Christen tracht door zich los te maken van alles God te bereiken, hij tracht de wereld en hare begeerlijkheid buiten zijn gezichtsveld te sluiten, omdat hij al de krachten zijner ziel wenscht te gebruiken om tot volmaaktheid te geraken; de Bouddhist sluit zich op in zich zelf om roerloos zich in het niet te verliezen.

Een *godsdienst* kan men het Bouddhisme eigenlijk niet noemen want er is in dat systeem geen plaats voor God of Hoogste Wezen, er is dus niets of niemand om tegen op te zien en dus geen verheven levensdoel. Dit is trouwens onmogelijk daar het Bouddhisme den mensch niet beschouwt als een persoonlijk wezen maar als een agregaat van hoedanigheden en karakter. De dood is dus de verbreking dier samenstelling, niet de scheiding van lichaam en ziel, maar eene oplossing van het lichaam en van het agregaat dat het leven uitmaakt door de werking van eene kracht — Karma — waaraan geen ontkomen is, en die er naar tracht de opgeloste elementen weder bijeen te brengen. De mensch herleeft dus, zoodra hij door oplossing zijner elementen gestorven is, door de weder samenvloeiing dier elementen, en wel omdat hij gedurende zijn leven die fatale wet, *Karma*, in beweging gebracht had. „De mensch valt van het eene leven in het andere, al naar gelang zijner daden, evenals

een stok, dien men in de lucht werpt, moet neervallen op het een of andere eind of in het midden. [1])

Neen, dat was mij eene te troostelooze leer, en het zich verliezen in Nirvana van de elite, maakte het niet aanlokkelijker. Zou de Theosophie, ook eene vrucht des Oostens, mij beter smaken? Zij stelt zich zoo lijnrecht tegenover het Christendom, dat dit alleen mij er reeds toe aantrok. Het was nog altijd de quaestie: bekrompenheid *versus* diepzinnigheid. Ik maakte met Annie Besant kennis. Zij schijnt overtuigd, voelt zich apostel. Maar ik vond in haar iets *gemaakts*, de ware *Eenvoud Sigillum Veritatis* ontbreekt. En achter haar komt de schim van H. P. Blavatsky opduiken, omtrent wier onbetrouwbaarheid — om geen sterker woord te gebruiken — bij mij, naar aanleiding van mededeelingen van hoogst geloofwaardige personen, geen twijfel bestaat. De wijze waarop de Theosophie de spiritistische verschijnselen verklaart achtte ik zeer aannemelijk: zoo werd veel raadselachtigs duidelijk, en ook de volkomen onwaarde der manifestaties, waartoe ik reeds gekomen was, bewezen. Het is niet te ontkennen, dat het systeem der Theosophie flink in elkaar zit en er logische gang in is. Maar de praemissen deugen niet, men moet o. a. beginnen met aan te nemen het bestaan der Mahatmas, die niemand dan H. P. Blavatsky gezien heeft (en misschien A. Besant); men moet in hunne brieven gelooven, die ook weder niemand behalve die beiden zag. Het zevenvoudig principe dat zij leeren klinkt zeer aannemelijk. Hun *Karma*, eene uitbreiding van het Bouddhistisch *Karma*, Fataliteit, God, Natuur en nog allerlei meer, geeft aan de Theosophie een heel voornaam tintje, hare reïncarnatietheorie vleit 's menschen ijdelheid en leidt tot laksche moraal. Het kan zijn, dat hier en daar een grein waarheid in de leer der Theosophie vervat is, maar als systeem, als oppositie tegen, als ontkenning van het Christendom kan het nooit den mensch als leidstar tot het ware leven dienen. Natuurlijk was het niet die overweging die mij toen geen vrede bij de Theosophie

[1]) Sanyut V : 9.

deed vinden. Er was iets hols, iets onwaars in, het miste diepere wijding. In mijn binnenste verhief zich steeds weder de klagende stem, die mij verweet mijne ziel steenen voor brood te geven. Ik bleef mij innerlijk doodarm, troosteloos verlaten gevoelen. Er was een roepen maar het antwoord bleef uit. Is er dan nergens iets dat bevrediging geeft en rust en waarachtig voedsel voor de ziel? Moet men dan eeuwig hongeren en dorsten tot men opgelost wordt in het Niets? Moet men daarvoor een lang menschenleven doormaken, veel ellende, moeite en verdriet, met als tegenwicht enkele aangename uren om óf vernietiging te gemoet te gaan, of wel eene toekomst waarvan men niets weet, of het zelfde oude leventje altijd weder van nieuws aan! O, het ware beter nooit geboren te zijn!

De Boeren-oorlog brak uit. Er was iets oud-testamentisch in het geloof dier menschen. Die schijnen toch wel iets te hebben waar zij kracht uit putten. Een welbekend Transvaalsch predikant kwam onder mijn dak. Zijn geloof maakte indruk op mij en zoo besloot ik het nogmaals op den weg van het protestantsche kerkgeloof te beproeven. Zeker had ik in ruim twintig jaar geen kerk betreden, en aanvankelijk maakten de preeken eenigen indruk. Weldra begreep ik, dat het mijn medeleven met de Boeren en de terugslag van hun geloof was dat op mij werkte. Innerlijk bleef ik onbekeerd en spoedig was het weder het oude lied: Geen bevrediging, geen warmte, geen rust.

De rampzalige afloop van den Boerenoorlog maakte het er niet beter op. Waar had hun Godsvertrouwen toe geleid? Moede en moedeloos nam ik mij voor, alle godsdienstige en wijsgeerige vragen te laten rusten en het eens met reizen te beproeven om te zien wat dàt geven zou. Mijne oude liefde voor kunst kwam weder boven en ik genoot, terwijl ik in de museums en de kerken was. Maar 's avonds, of op een ander rustig uur dat er niets te zien viel? Dan daalde weder die koude, looden mantel van twijfel op mij neder, verlammend en verkillend. Wat dan? Vreemd schijnt het mij nu, bij het terugblikken toe, dat zelfs mijne liefde voor kerkmuziek mij

bij mijn eerste bezoek aan Italië er nooit toe bracht om eene Mis of andere plechtigheid bij te wonen in die kerken waar ik mijne dagen met kunstbeschouwingen doorbracht: evenzeer dat geen enkele schilderij in kerk of museum eenige godsdienstige emotie opwekte. Kunstgenot was het eenige waar ik mij om bekommerde.

Mocht ik dan ook al geen bevrediging voor hoogere en diepere behoeften gevonden hebben, zoo gaf reizen mij toch welkome afleiding en er waren ten minste uren dat ik niet door dien eeuwigen honger gekweld werd. Ik besloot dus in Februari 1903 naar Rome te gaan en maakte plan daarna mijne zaken te regelen en eenige jaren al reizende en trekkende door te brengen, Oost- en Westwaarts, Zuid- en Noordwaarts, al naar gelang mijne fantaisie of de gril van het oogenblik mij lokken mocht.

Van af het oogenblik dat mijn besluit om naar Rome te gaan vaststond, maakte zich een sterk verlangen om de Eeuwige Stad te zien van mij meester. Ter nauwernood kon ik den, mijzelven gestelden, termijn afwachten. Ik verbeeldde mij dat het al de opgetaste schatten van kunst en archælogie waren, de bekoring van het antieke Rome, die mij aantrokken. Geen oogenblik kwam de gedachte bij mij op dat Rome bij uitnemendheid de burcht van het Katholicisme was. Alleen vond ik dat het niet onbelangrijk zou wezen om den Paus eens te zien en zoo begaf ik mij tot den Pauselijken Zaakgelastigde om hem eene aanbeveling te verzoeken aan iemand die mij in staat kon stellen eene audientie bij te wonen. Zoo weinig had ik mij met de Katholieke kerk bemoeid, dat ik niet begreep waar hij het over had, toen hij mij hoop gaf dat tengevolge van het Jubilæum er eer kans toe zou zijn dan in gewone tijden.

Ja, zoo is het. Alle mogelijke zaken en systemen bestudeert men en hoe vreemder het klinkt des te mooier en voornamer schijnt het. Het is heel „chic" het Bouddhisme te bestudeeren, maar het Katholicisme.... Wie, die zich respecteert denkt er aan dàt eenige aandacht waardig te keuren? Dat is zulk

een samenraapsel van bijgeloovigheden en beeldendienst, alleen goed voor de domme menigte! Zoo redeneert men tot eigen schade en schande tot het oogenblik dat, door God's genade, de oogen geopend worden en men de heerlijkheid te aanschouwen krijgt, eene heerlijkheid niet door menschenhanden gemaakt, maar door de machtige hand van den Schepper van Hemel en Aarde.

Maar zoover was ik toen nog niet. Nauwelijks in Rome aangekomen, vernam ik dat op 22 Februari, den dag van 's Pausen Jubilæum, er eene audientie in de groote Aula van het Vaticaan zou plaats hebben. Mijn aanbevelingsbrief bewees mij goede diensten; ik kreeg een billet, zag den Paus, had mijn deel van den Apostolischen zegen. Was het deze zegen, was het het enthousiasme der menigte, was het de geroerdheid van een jongen franschen priester die vlak voor mij stond, en onder het psalmodieeren van dien zegen in tranen uitbarstend, snikkend de handen voor het gelaat sloeg — ik weet het niet. Maar ik nam een zekeren indruk mee naar huis, die nog versterkt werd door de groote plechtigheid op 3 Maart in de Sint-Pieter's kerk. De muziek, de wonderschoone zang vooral, hadden mij machtig aangegrepen en ik begon niet alleen mijne Zondagmorgens te gebruiken om de Hoogmis bij te wonen, maar zelfs op weekdagen elke gelegenheid waar te nemen dat in een of andere kerk eene plechtigheid plaats vond, opgeluisterd door schoone muziek. Van de Mis zelf begreep ik niets. „Het Katholicisme is," zooals Kardinaal Newman terecht zegt, „gelijk aan geschilderde kerkramen, van buiten lijken ze leelijk en verward, eerst wie binnen is ziet de gansche kleurenpracht en de heerlijke harmonie."

Het ligt nu eenmaal niet in mijne natuur mij met „niet begrijpen" tevreden te stellen. Ik kocht een misboek, doch werd niet veel wijzer, daar ik niet kon uitvinden wat gezongen werd en de gebeden niet kon verstaan. Verder schreef ik Mgr. Giovannini, den bovengenoemden Zaakgelastigde, met verzoek mij het adres van een paar wetenschappelijk ontwikkelde priesters te willen opgeven, niet dat ik den minsten lust ge-

voelde mij tot het Katholieke geloof te bekeeren, maar alleen omdat ik, in Rome zijnde, er wel eens iets meer van zou willen weten en dat, na al mijne wijsgeerige studies ik er niets aan zou hebben, mij tot den eersten den besten, mij onbekenden priester te wenden, die misschien heel vroom zou zijn, zonder ooit zich met wereldsche wijsheid te hebben ingelaten.

Terwijl ik nog op zijn antwoord wachtende was, vertelde mij iemand dat in eene kerk, behoorende bij een zeker nonnenklooster om ongeveer vijf uur mooi gezongen werd. De eerste maal dat ik er heen ging beviel dit gezang — de Lorettaansche Litanie — mij zoo goed dat ik mij voornam zoo dikwijls mogelijk mijn dag daàr te besluiten, maar meestal was ik te ver weg om aan mijn plan gevolg te geven.

Het antwoord van Mgr. Giovannini kwam, hij gaf mij drie adressen op. De eerste dien ik om een onderhoud verzocht, Mgr. Talamo, Kanunnik van Sint Pieter, professor aan de Academia Cattolica, hoofdredacteur van een Tijdschrift van Sociale Wetenschap, kwam mij bezoeken. Maar daar ik hem in de salon van mijn hôtel ontving kwam het niet tot spreken over geloofszaken. Ik verkreeg echter de overtuiging dat men Katholiek priester zijn kan en tevens een man van algemeene ontwikkeling. De tweede tot wien ik mij richtte, Pater Ginocchi, Missionaris, was ongesteld en moest daarna op reis, zoodat ik toen geen kennis met hem maken kon. Eerst later, bij mijn tweede bezoek aan Rome, ontmoette ik hem en vond in hem, evenals in Prof. Chiesa, de derde mij aanbevolene, dien ik eveneens eerst in November te spreken kreeg, een man van uitgebreide kennis en veelzijdige ontwikkeling.

Het voornaamste resultaat van Mgr. Talamo's bezoek was dat hij mij billetten voor de *Tenebrae* diensten van de Stille Week in de Sint Pieterskerk bezorgde.

Op een zekeren dag, het was Dinsdag in de Stille Week, bracht ik weder eens een bezoek aan de Villa Borghese. 't Was er zooals meestal, heerlijk kalm en eenzaam en op de trappen van het hippodroom gezeten, liet ik de mysterieuse schoonheid der villa op mij inwerken.

Een stuk of drie, vier seminaristen zaten daar eveneens, ernstig verdiept in hunne lectuur, geen woord wisselend. Zooals reeds zoo menigmaal gedurende mijn verblijf te Rome, liet ik mijne gedachten gaan over het psychologisch probleem dat deze jonge mannen mij op te lossen gaven en veel ware het voor mij waard geweest in hunne zielen te kunnen lezen. In jeugdige vroomheid hebben ze zich aan den priesterstand gewijd, te jong nog om het vleesch en zijne begeerlijkheden te kennen. Zullen ze de kracht hebben dit steeds ten onder te brengen en te houden, vooral in de jaren wanneer het bruisende bloed, de natuur hun recht eischen? Welke kracht moet er niet in een godsdienst schuilen, die het mogelijk maakt dat dit heirleger jonge mannen, midden in het volle menschenleven staande — niet opgesloten achter kloostermuren — aan de verleiding weerstand bieden kan. Nauwlettend had ik ze gadegeslagen, zoowel seminaristen als jonge priesters, waar ik ze ook op straat ontmoette; de vrouw bestond doodeenvoudig voor hen niet. Ze ignoreerden haar ten eenenmale. Welk eene macht ligt er niet in hun kuischheids-ideaal dat zij daar voor kunnen opgeven dat, wat eigenlijk de spil is waar het geheele menschenleven om draait, wat ieder bijna, in de een of andere periode zijns levens, toeschijnt het hoogste, het begeerlijkste te zijn, dat velen voor geen misdaad doet terugschrikken. Daar moet toch iets in het Katholiek Geloof zijn dat elders ontbreekt. Wat is het? Waar ligt die bron van kracht? Zoo mijmerde ik voort tot een koele luchtstroom mij huiverend deed opschrikken. Ik zag op mijn horloge; weder te laat, zooals zoo menigmaal, om de Via dé Luchesi te voet te bereiken en bij de Porta Pinciana was nooit een rijtuig te zien. Toch stond ik op en wandelde werktuigelijk stadwaarts.

Wat mij nog nooit overkomen was gebeurde toen. Vlak bij de poort stond een ledig rijtuig. Indien ik dat nam zou ik misschien nog in tijds komen voor het Lof. „*Fouette Cocher*, een goede fooi zoo je hard rijdt en mij in weinige minuten brengt waar ik zijn moet."

Tot mijne teleurstelling vind ik de kerkdeur gesloten en, als

door eene onweerstaanbare macht gedreven, bel ik aan de kloosterpoort aan en vraag de Moeder-Overste te spreken. Niet deze, maar eene andere non staat mij te woord en deelt mij mede dat de kerk gesloten is, wijl men haar voor de plechtigheden der Stille Week in orde brengt. Op mijn verzoek geeft zij mijn eenige uitleggingen omtrent het Katholieke Geloof. Ik kan niet zeggen dat hare antwoorden veel indruk op mij maakten, zooveel te meer deed dit het boek dat zij mij medegaf: *The Credentials of the Catholic Church, by Rev. John B. Bagshawe D. D.*

Indien men de praemissen aannam, d. i. den Bijbel beschouwde als Gods Woord — en dit mij in mijn jeugd ingeprente, nu en dan weder bovengekomene, en in de jaren van den Boerenoorlog, toen ik geregeld den Bijbel las, verlevendigd geloof, vond een betrekkelijk goed toebereiden bodem — dan was het onmogelijk tegen de redeneering van den Katholieken Apologeet op te komen. Daar in dien Bijbel — eigendom van het geheele Christelijk geslacht, van Katholiek en Protestant beide, daar stonden ze die teksten, waarop Rome zich beroept ten einde het goed recht zijner Kerk, d. i. Der Kerk te bewijzen.

Zeer duidelijk zette dat boek uiteen: 1°. dat Christus Petrus had aangesteld om de door Hem gegrondveste Kerk in wezen te houden: *Gij zijt Petrus en op deze Petra zal ik mijne gemeente bouwen en de poorten der Hel zullen dezelve niet overweldigen* [1]); 2°. dat Hij hem macht gaf over de Kerk: *En ik zal U geven de sleutelen van het Koningrijk der Hemelen en al wat Gij zult binden op de aarde zal in de Hemelen gebonden zijn, en wat Gij ontbinden zult op de aarde zal in de Hemelen ontbonden zijn* [2]), welk woord zich aansluit bij de pofetie: *Ik zal den sleutel van het huis Davids op zijn schouder leggen en hij zal opendoen en niemand zal sluiten; hij zal sluiten en niemand zal openen* [3]); 3°. dat Hij hem de Kerk te besturen gaf, zoowel de voorgangers als de leden: *Weid mijne lammeren; hoed mijne schapen* [4]). Dat Hij hem aanstelde

[1]) Matth. 16 : 16, 17, 18. [2]) Ibid. : 19. [3]) Jesaia 22 : 22. [4]) Joh. 21 : 15—17.

als Opperheer over de Kerk: *Simon, Simon, ziet de Satan heeft ulieden zeer begeerd te ziften als de tarwe. Maar ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet ophoude, en gij, wanneer gij bekeerd zult zijn, zoo versterk uwe broeders* [1]); 4°. dat Christus zijne Kerk voor alle eeuwen gesticht had: *Zie, ik ben met ulieden al de dagen tot aan de voleinding der wereld* [2]). *En ik zal den Vader bidden en Hij zal u een anderen Trooster geven òpdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid n. l. den Geest der Waarheid* [3]); 5°. dat Christus de Apostelen en dus Petrus in de eerste plaats, als zijne plaatsvervangers aanstelde: *Gelijk de Vader my gezonden heeft, zoo zende ik ulieden* [4]). *Wie u hoort die hoort Mij en wie u verwerpt die verwerpt Mij en dengene die Mij gezonden heeft* [5]).

Verder werd door logische redeneering bewezen dat in de stichtingswoorden door Christus gesproken de éénheid der Kerk lag opgesloten. Dus ook éénheid van geloof, éénheid van belijdenis en dat dit kenmerk der ware Kerk alleen in de Katholieke Kerk te vinden is. De waarheid van het woord: Portæ inferi non prævalebunt werd eveneens door feiten bewezen; welke stormen ook gewoed hadden, hoezeer zij ook vervolgd was, hoe slecht ook nu en dan geleid, hoe ook eenige malen haren ondergang nabij, steeds had de Kerk overwonnen en op elke periode van zwakheid was een tijdperk van grooter luister gevolgd. Bovendien waren van den aanvang af, alle kettersche sekten, die zij afsneed als, van alle levenssappen beroofde takken, verdord terwijl zij steeds vol majesteit haren weg, de eeuwen door had vervolgd en, van het verleden tot de toekomst besluitend, steeds tot het einde toe vervolgen zal.

Toen ik dan ook het boek terugbracht moest ik bekennen: „*It is such close reasoning* dat er geen speld tusschen te steken is, wie de præmissen aanneemt, *moet* de gevolgtrekkingen beamen. Maar toch ben ik er nog niet. Ik hoor en zie nog allerlei dat mij afstoot". Na nog wat met mij ge-

---

[1]) Lukas 22 : 31. [2]) Matth. 28 : 20. [3]) Joh. 14 : 16. [4]) Joh. 20 : 21. [5]) Lukas 10 : 16.

sproken te hebben gaf Mère Marie de Sainte Véronique mij een kleinen Catechismus en een boekje dat uitlegging omtrent de Mis bevatte. Dit boekje was eene openbaring. Welk eene diepte, welke schoone symbolische beteekenis in elk dier woorden, in elk der handbewegingen, kniebuigingen, waarmede het Heilig Misoffer wordt opgedragen! Ik was het heiligdom binnengetreden en begon de alles overtreffende schoonheid, de wondervolle harmonie te zien, de diepte van het *mysterium fidei* te gevoelen. Ik begon mij ook te verwonderen over de leiding, waardoor juist den eenigen dag dat ik eene bizondere poging deed om de kerk van Maria Riparatrice in tijds te bereiken, ik voor een gesloten deur terecht moest komen. Ware de kerk open geweest zoo zou ik evenals de vorige malen een halfuur artistiek en æsthetisch genot gesmaakt hebben en daarmede ware het vermoedelijk uit geweest. Maar Gods plan was anders. Eindelijk had Hij vat op mij gekregen.

Hand aan hand met deze lectuur gingen de verschillende plechtigheden der Stille Week, die Woensdagavond aanvingen met het *Miserere* in Sint Pieter. Ongelukkigerwijze brak de werkstaking uit, zoodat het onmogelijk werd alle diensten bij te wonen. Maar met goeden wil en verachting van vermoeidheid gelukte het mij toch 's avonds naar Sint Pieter te komen voor de *Tenebrae* en 's morgens naar Sint Jan van Lateranen.

Prachtig, treffend, hartroerend waren die diensten. Het: *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum*, dat ik avond aan avond hoorde, klonk mij toe als ware het tot mij gericht. In Sint Jan na de Mis op Witten Donderdag, toen de H. Hostie die voor de *Missa Præsanctificata* op Goeden Vrijdag dienen moest, naar het daarvoor bestemde altaar gebracht werd, waar deze tot den volgenden dag — Goeden Vrijdag — blijven zou, knielde ik voor het eerst voor het H. Sakrament, eensdeels om geen ergernis te geven, maar tevens omdat er iets in mijn binnenste begon te spreken van eerbied voor dat Heilige. (Dit was vóór ik kennis nam van het boekje omtrent de beteekenis der Mis).

In de daaraanvolgende week bezocht Mgr. Talamo mij, op mijn verzoek, ten tweeden male. Ik ontving hem nu in mijn kamer ten einde vrijer te kunnen spreken en geloofspunten te kunnen behandelen. Er waren mij meeningen omtrent reliquieën ter oore gekomen, die mij tot hem deden zeggen, dat indien het noodig was dat ik zulke absurde dingen geloofde het tijdverlies zou zijn mij nog verder met het Katholieke geloof in te laten. Met een schouderophalen werden mijne mededeelingen begroet. Men moest toch de Kerk niet aansprakelijk maken voor overdrijvingen van kortzichtige en bijgeloovige leeken. Bovendien *eischt* de Kerk zelfs geen geloof voor de meest authentieke reliquieën. Dat is eene zaak van devotie. De eisch van de Kerk bepaalt zich tot het geloof in de dogmata die haar wezen uitmaken. Deze gronden zich op, en zijn te bewijzen uit de H. Schrift en uit de Apostolische overlevering door de Kerk bewaard. Hij ried mij aan te lezen: *Apologie des Christenthums* van Prof. Hettinger van Würzburg en schonk mij een door hemzelven geschreven boek: *Il Cristianesimo ed il pensiero Stoico.* Ter sprake was ook gekomen, naar aanleiding van mijne mededeeling dat ik spoedig naar Napels dacht te vertrekken, het vloeibaar wordende bloed van den H. Januarius. Was het een feit, een sprookje of bedriegerij? De professor had persoonlijk de vloeibaarwording bijgewoond en gezien, hem was niet bekend dat de wetenschap er eene plausible verklaring van gegeven had, en indien er bedrog in het spel was, zou toch zeker van ongeloovige zijde alles beproefd worden om der goe-gemeente de oogen te openen. Ik vroeg hem om eene aanbeveling aan een der geestelijken der Kathedraal te Napels en hij gaf mij zijn kaartje met een paar daarop geschreven woorden.

Voor mijn vertrek ging ik nog even naar het klooster om aan de Eerw. Moeder hare boeken terug te brengen. Wel werkte er iets in mij, maar ik was door al mijne ondervindingen zoo skeptisch geworden dat ik dacht het zou wel weder alleen eene tijdkorting zijn voor een poos, later zou het toch op ontgoocheling uitloopen. *A quoi bon?*

Ik reisde naar Napels, en na een dag of veertien naar Capri. Over Capri stortte de capricieuse weergod al de fiolen zijns toorns uit. Wind en regen, regen en wind — daar zat men. Tot de ontdekking komend dat er een kast met boeken is, ga ik die doorsnuffelen, maar vind niets dan romans. Juist ben ik op 't punt mij te verwijderen met een die mij minder onmogelijk dan de andere toeschijnt, toen mijn oog valt op een oud boek in versleten grijzen band. Waarom ik mij genoopt gevoelde het in te zien, weet ik niet, daar het voor de hand lag dat het ook een vervelende roman wezen zou. Tot mijne groote verwondering is het een werk door een Jezuiet in 1834 geschreven, handelend over de Katholieke Kerk. Dit leek mij zoo bizonder treffend, als ware het daar voor mij door eene Voorzienige hand nedergelegd, dat ik het meenam in plaats van den roman. Het was erg vervelend geschreven, altijd door in herhalingen vallend, alles in den breede uitmetend, maar — het regende en waaide, waaide en regende en juist door zijne eindelooze herhalingen worden de waarheden zoo in mijn hoofd geprent, dat ik vóór ik Capri verliet wist dat, wat mijn verstand betrof, ik tot het Katholieke geloof bekeerd was en ik slechts één wensch koesterde: nader onderwezen te worden om zoo ook voor gemoed en ziel bevrediging te vinden. In dien zin schreef ik naar het klooster Maria Riparatrice, of men mij voor een dag of wat wilde herbergen. Hoewel het antwoord bevestigend luidde, kwam ik toch, toen het er op aankwam, weder op mijn besluit terug, zocht een voorwendsel om er niet heen te gaan en ging alleen op mijne terugreis nog even Mère M. de Sainte Véronique begroeten.

In Napels was ik een dag over gebleven, om het wonder van den H. Januarius te zien. Ik woonde eerst bij hoe de fleschjes met het gestolde bloed uit een kast met dubbel slot werden genomen, waarvan de geestelijkheid één sleutel bewaarde en de syndicus [1]) den anderen. Toen stond ik op de trede

---

[1]) (Burgemeester).

van het altaar, vlak naast den syndicus en voor den priester, die de fleschjes in een zilveren krans gevat, vasthield en om en om draaide, terwijl een andere priester met een kaars bijlichtte, om te kunnen zien of er verandering in den toestand van het bloed kwam. Minuten, een kwartier, misschien langer, ging voorbij, tot eindelijk, bij het omdraaien, er beweging in het gestolde vocht was te bespeuren. Die beweging nam toe, rondom scheen het te smelten, eindelijk was alles dik vloeibaar en bij het omkeeren was het onderdeel van het fleschje ledig, zooals met elke andere vloeistof in een flesch die men omkeert. Ik had mijn aandacht verdeeld tusschen de reliquie en de gelaatsuitdrukking des priesters, die deze hanteerde, die der andere aanwezende geestelijken en van den syndicus, en ook het vurig biddende volk. Een ding stond vast: òf al die priesters waren de grootst mogelijke huichelaars, òf wel zij geloofden aan het wonder, zoo diep was de uitdrukking van devotie op hun gezicht. En toen later de reliquie aan alle aanwezige geloovigen werd aangeboden, opdat zij ze kussen zouden, zag ik priesters die tot tranen toe bewogen waren. Aan mij is het zeker niet om te beslissen *hoe*, ik kan alleen het feit constateeren *dat* het vloeibaar worden geschiedde zooals ik het beschreven heb. En mij dunkt, dat ik het zeggen van een geestelijke, met wien ik er later over sprak, beamen moet, dat, indien er bedrog in het spel was en men met een chemisch procédé te doen had, de Engelsche en Amerikaansche protestanten, die zooveel geld uitgeven om proselieten in Italië te maken, zich zeker niet zouden onthouden traktaatjes uit te deelen om dat bedrog aan het licht te brengen. Maar nòch dien dag — den laatsten der novene van den H. Januarius — nòch de beide eerste dagen vóór ik naar Capri vertrok, heb ik iets van dien aard gezien.

Op mijn terugreis door Italië bezocht ik nogmaals Florence's kerken en museums, benevens die van Perugia, Assisi en Milaan. Hemelsbreed was het onderscheid in de gevoelens waarmede ik ze nu doorwandelde. Hoeveel anders hadden nu die schilderstukken tot mij te zeggen. Wat spraken ze niet

van geloof, liefde en hoop. Wat ging er, bij het beschouwen der tooneelen uit het leven van Christus, van de Heilige Maagd en der Heiligen, niet om in mijn gemoed! Maar deze aandoeningen zijn te heilig, om ze hier te bespreken.

Te huis gekomen, las ik de boeken, mij door Mgr. Talamo geschonken en aangeraden. *Die Apologie des Christenthums*, die eerst al de dogma's, welke algemeen door de Christelijke Kerken worden aangenomen, behandelt, en daarna die, welke het speciaal eigendom der Katholieke Kerk zijn, deed de te Rome en Capri verkregen overtuiging dieper zinken en verbreedde mijn gezichtsveld ongemeen. Verder bestudeerde ik *Het Geloof onzer Vaderen*, van Kardinaal Gibbons, in de uitstekende Hollandsche bewerking van Pastoor Blaisse. Ook las ik *Pagan and Christian Rome* van Prof. Lanziani. Dit werk was voor mij van groote waarde, daar hier de archæoloog, niet de priester aan het woord was, die uit opgravingen in catacomben als anderszins bewijst, dat al wat de Kerk leert omtrent haar oorsprong en leven in de eerste eeuwen, waarheid is. Trouwens, Lanziani's groote voorganger, Rossi, en zijn tijdgenoot Marucchi, spreken niet anders en brengen bewijzen te over bij, zoodat slechts wie ziende blind *wil* zijn, nog twijfelen kan. Een werk over de Christenvervolgingen in de eerste drie eeuwen bewees zonneklaar, hoe dwaas het beweren der Protestanten is, dat de Kerk eerst ongeveer in 325 gesticht is (dit werd mij verzekerd door een jong meisje, dat pas aangenomen was en al haar zaakjes nog zeer precies wist), of, volgens een Berlijnsche professor, eerst in de vijfde eeuw. Verder las ik het leven der H. Teresia, door haar zelve geschreven, in de Fransche bewerking door Pater Bouix (zuiverder dan de nu verkocht wordende Spaansche tekst) en het leven dier zelfde Heilige en hare brieven, door Pater Coleridge (Engelsch, 3 dl.)

Inmiddels schreef ik aan een vriend, die in 1888, zeer tot mijne verwondering, Katholiek geworden was. Om onze vriendschap niet door discussies over geloofszaken in gevaar te brengen, was dat punt altijd onaangeroerd gebleven. Nu echter nam hij gaarne de gelegenheid waar mij de diepe symbolische

en mystische zijde van het Katholieke geloof te verklaren, en zijne uitleggingen deden een licht voor mij opgaan van zoo groote en verheven schoonheid, als ik niet bestaanbaar had geacht.

Langzamerhand kwam ik er toe om mij rekenschap te geven waar de kern van de eenige waarachtigheid van het Katholiek geloof gelegen is. Deze ligt dieper dan de geheele op teksten gegronde bewijsvoering. De Kerk is de eenige impersoneele macht in de wereld, die als zoodanig van eeuwigheid af in het plan Gods, in de gedachte Gods bestaan heeft, en slechts in den tijd naar buiten getreden en zichtbaar geworden is. Haar bestaan is daarom ook niet van den mensch en zijne wijze van zijn en handelen afhankelijk, al zij het ook dat zij uit menschelijke elementen opgebouwd is. Van het oogenblik af — indien van een oogenblik sprake kan zijn waar het de eeuwigheid geldt — dat de Eeuwige Vader zich den Zoon dacht, dacht Hij zich de Bruid des Zoons. Na de Drie-eenheid is geen inniger verbinding denkbaar dan die van den Goddelijken Bruidegom met zijne Hemelsche Bruid. Uit die verbinding met den Eeuwigen, den Eenen vloeit voort zoowel het onverwoestbare der Kerk, als de Eenheid der Kerk. Eenheid als basis met verscheidenheid als uitingsvorm.

De Eenheid, uitvloeisel van de innige verbinding met den Eenigen Zoon geeft Haar de mystieke diepte die een integreerend deel van Haar wezen uitmaakt. Door innige verbinding met Haar verkrijgt de geloovige deel in Haar mystiek leven, verkrijgt door Haar deel aan het wezen en het leven Gods. Daarom vinden slechts zij die zich, door de Kerk, aan God geven bevrediging hunner diepste zielsbehoeften. Elk ander geloof, elke andere godsdienstvorm, elk philosophisch systeem neemt slechts de meer oppervlakkige lagen der ziel in beslag; er komt een vlak waar zelfs het meest diepzinnig systeem niet doorheen kan dringen, of laat mij liever zeggen: er zijn diepten in de ziel die volkomen onbereikbaar zijn voor het meest diepzinnig systeem, daar de behoeften welke deze hebben van dien aard zijn dat niets wat uitsluitend door den mensch uitgedacht

is, bevrediging schenken kan. Op dat punt houdt het zoeken van zichzelf, de ik-heid op. De persoonlijkheid blijft doch het is de persoonlijkheid die niet door het zichzelf zoeken doch door het zich verliezen in Christus tot ontplooiing en rijpheid komt. Door het zich geven aan, zich oplossen in het vleesch geworden Woord, zooals dit zich in de Kerk openbaart.

Toen deze waarheid mij klaar was geworden, begreep ik ook waarom ik steeds onbevredigd gebleven was, hoe ik ook gezocht had en wat ik ook beproefd had. Het was uit die diepste diepte der ziel, alleen door middel der door Christus geopenbaarde waarheid bereikbaar, dat die klagende stem was opgestegen, jaren, jaren lang.

Het is bijna overbodig te zeggen dat ik geregeld de Mis bijwoonde, eerst alleen 's Zondags, later toen ik meer in het mysterie doordrong, meermalen per week.

Jezus Christus, hoogepriester en offerande beide, zichzelf offerend door middel des priesters, en Gode toebrengend: aanbidding, dankzegging, smeeking en voldoening. Dagelijks herhalend het offer op Golgotha gebracht, met dit onderscheid dat nu op den mensch wordt toegepast de genade aldaar verworven. Eene genade oneindig in waarde en onuitputtelijk; men staat de mis bijwonend, als aan den oever van een onbegrensden oceaan van genade; de dorstende door de hitte van den dagelijkschen strijd tegen de zonde en tegen de machten der duisternis uitgeputte ziel, kan zich er aan laven en er uit putten, zooveel als hare vermogens en hare vurigheid haar slechts toelaten.

In de geheele schepping Gods is slechts ééne groote offerande: die van Golgotha en van het altaar, zoodat wie zichzelf met Christus in de mis Gode offert, als 't ware staat in het middelpunt van het Heelal. Duizende en duizende zielen de geheele wereld over, legioenen engelen die het altaar omringen en het Lam Gods hulde brengen, zij allen vereenigen zich in ééne gedachte, in ééne aanbidding, in ééne smeeking op het oogenblik dat God verzoend wordt door den eenigen Middelaar Jezus Christus.

Geen oogenblik van dag of nacht gaat voorbij zonder dat

ergens ter wereld het Heilig Misoffer wordt opgedragen. Met het opgaan der zon omgordt zich de priester om Gode deze Hem welgevallige hulde te brengen en Zijne genade over de schuldige menschheid af te smeeken. En naarmate de aarde zich wentelt om de zon en steeds nieuwe streken door haar ten nieuw leven worden gewekt, begeven zich de priesters tempelwaarts, overal met dezelfde woorden, in dezelfde taal, met hetzelfde rituaal, hernieuwend het offer, éénmaal voor de schuldige menschheid Gode op Golgotha gebracht.

O, Eenheid der Kerke Christi, zijt ge niet de schoonste tooi der Hemelsche Bruid?

De boeken, ja, zij hadden mij geholpen de waarheid vinden, mij argumenten aan de hand gedaan, mij bewijzen geleverd, maar God was het die dit alles vruchtdragend maakte voor mijne ziel. God die leven wekte, die bloei en schoonheid bracht daár waar alles geweest was dorheid en verlatenheid.

Is het wonder dat er een oogenblik kwam waarop ik naar Rome schreef: „Niet alleen mijn verstand, zooals in Mei, maar mijn geheele wezen weet nu waar de waarheid is. Moet ik nog wachten, terwijl ik er naar smacht in de Heilige Kerk opgenomen te worden, die voor mijn zielsoog zich verheft in kristallijne schoonheid, gegrondvest op de adamantijne rots en reikend tot aan haar evenbeeld in de hemelen?"

Daar ik, ten einde mijn gemoedsrust niet te verstoren, niet wilde dat men in Holland iets omtrent mijne geloofsverandering zou weten, tot alles een voldongen feit zou zijn, en ik het toch noodig achtte met iemand te discussieeren, ten einde mijzelve te overtuigen dat mijn nieuw gewonnen geloof een vastberaden aanval kon doorstaan, reisde ik naar Berlijn, waar ik een vriend had, een in hoog aanzien staand professor der philosophie, overtuigd Lutheraan. Aan twistgesprekken geen gebrek; maar met al zijne groote geleerdheid kon mijn professor mij geen duimbreed doen wijken. Integendeel werd ik door zijne redeneeringen nog vaster in mijn geloof. Zoo hadden wij het bijv. eens over de openbaring der waarheid en over hare eenheid. Ik hield vol dat daar hij eene open-

baring aannam, hij toch moest toegeven dat God, de volmaaktheid zijnde, slechts eene volmaakte waarheid had kunnen openbaren en dit vanzelf eenheid insloot, daar het eene volstrekte onmogelijkheid is, dat twee met elkaar in tegenspraak zijnde uitleggingen beide waarheid kunnen bevatten. Waar vindt men deze eenheid? Alleen bij de Katholieken. Ga van Noord tot Zuid, van Oost tot West, bij de 264,000,000 Katholieken over de geheele wereld verspreid, vindt ge één geloof, één belijdenis, één en dezelfde opvatting der waarheid.

„Dat is het juist," was zijn antwoord, „wat voor het onverstand der Katholieke leer pleit en voor hare onvrijheid; er zijn 180,000,000 Protestanten en die hebben minstens 8,000,000 verschillende meeningen; een bewijs dat zij nadenken, dat zij een eigen oordeel hebben, niet slechts hun priesters napraten. Eene kerk die vrij onderzoek toelaat bewijst zich harer kracht bewust te zijn, eene die geloof op gezag eischt, toont door dien eisch hare zwakheid." „Maar waar blijft dan de eenheid? Waar de waarheid? Hoe kan iets waar en onwaar tegelijkertijd zijn?" Op deze eenvoudige vraag moest hij mij het antwoord schuldig blijven, hoewel hij, zooals vanzelf spreekt, veel te geleerd was om zich gewonnen te geven.

Dan dat „gelooven op gezag" dat ons telkens als een verwijt van slavernij onder priesterheerschappij wordt voor de voeten geworpen! Wie is er die niet gelooft op gezag? Oorspronkelijke denkers zijn hoogst zeldzaam en zelfs zij bouwen op de grondslagen door hunne voorgangers gelegd. Indien ieder van meet af aan moest gaan onderzoeken, waar bleef de vooruitgang? Elke leermeester, zelfs zij die met proeven de wetenschap die zij doceeren, kunnen opluisteren, stellen een zeker aantal axiomata die hun leerlingen op gezag moeten aannemen. Alle philosophische scholen, alle kerkgenootschappen eischen geloof op gezag. [1]) Het onderscheid is alleen dat, waar de

---

[1]) Prof v. d. Vlucht in zijne rede in de Tweede Kamer in zake het Hooger Onderwijs, zegt o.a.: Elke universiteit is uit de natuur der zaak propagandaschool in meerdere of mindere mate... doch als men

Katholieke Kerk ééne goddelijke autoriteit huldigt, en aanneemt en leert dat de waarheid door ingeving des Heiligen Geestes geopenbaard en vastgesteld is, overal elders de grootste anarchie heerscht en ieder zich op zijn beurt als autoriteit opwerpt en gehoorzaamheid eischt. Ten bewijze slechts Luther, die Anabaptisten en anderen verketterde en vervloekte omdat zij de door hem vastgestelde leer verwierpen en andere stelsels volgden.

Doch ook op dat punt won ik niets, maar verloor ook niets. En dat was zeker winst voor mij.

Wat mij in deze discussies klaarder werd dan ooit, is dat de oorsprong van het Protestantisme te zoeken is in hoogmoed, in de zonde die èn de Engelen ten val bracht èn ons aller stamvader Adam. Het is het zich niet willen onderwerpen aan gezag, niet eigen oordeel willen prijsgeven voor dat van hooger geplaatsten, het individueel gevoelen meer kracht van bewijs toekennen dan de beproefde uitspraak van geslachten van door God geïnspireerden en aan God gewijden.

Het bleek mij in Berlijn ook, hoe waar het is wat ik voorheen zeide, dat terwijl geen verstandig mensch er aan zou denken om over een philosophisch systeem, hetzij van Plato of van Aristoteles, van Spinoza, Kant of Nietzsche een oordeel te vellen zonder een of meer werken dier wijsgeeren met aandacht gelezen te hebben en nog bovendien werken hunner leerlingen en apologeten, men steeds het Katholicisme aanvalt zonder het een nader onderzoek waardig te keuren. Eens zei ik tot mijn professor: „Maar lees dan toch eens wat Dr. Hettinger over dat punt schrijft, die is toch noch een domper, noch een Jezuiet." „Natuurlijk lezen wij Lutheranen zulke schrijvers

---

daar hoofdzakelijk aanstelt hoogleeraren van een bepaalde richting, dan wordt die universiteit langzamerhand een school van stelselmatige propaganda. Meermalen heb ik vernomen van hooggeplaatste personen, dat zij als student het denkbeeld van hun professor klakkeloos hadden aangenomen zonder onderzoek. Zoo wordt aan elke universiteit propaganda gedreven, want dit is de noodzakelijkheid van elke instelling van onderwijs.

niet, die zijn allen bevooroordeeld: *Ils prêchent pour leur paroisse.*" Ergo, men moet de waarheid omtrent de Kerk van Christus *niet* te weten komen uit de geschriften harer zonen, die zich met hart en ziel en met liefde aan de uiteenzetting harer dogmata gewijd hebben, maar uit die harer tegenstanders, die hare leer door eene door afkeer, vooroordeel of haat getinte bril beschouwen. Men zou evengoed om de natuur van het water te leeren kennen, zand aan een chemisch onderzoek kunnen onderwerpen, of naar den Equator kunnen reizen om te weten hoe het er in de Poolstreken uitziet.

Dat ik er groote voldoening van gevoelde de vuurproef zoo goed doorstaan te hebben, behoeft nauwelijks gezegd te worden. Dit, gevoegd bij eene ondervinding gedurende de Mis in de Hedwigskerk, deed mij naar Rome schrijven: „Ik kom," welke brief gekruist werd door een uit Rome, antwoord op den mijnen uit den Haag: „Kom, ge moogt niet langer wachten; het verdere van uw leven behoort aan God."

Zoo ging ik naar Rome en werd na een onderricht van twee maanden en veel gebed bekwaam geacht om in den schoot der Moederkerk te worden opgenomen. Op 21 November werd ik na afzwering van alle ketterijen en aflegging der geloofsbelijdenis door Kardinaal Macchi in de kleine kapel van het klooster Maria Riparatrice gedoopt. Ik nam de namen aan van Teresia Pia, den eersten naar mijne hoog vereerde Heilige, den weedent gedeeltelijk naar den Heiligen Pius V, die de Kerk tot grooter bloei bracht, gedeeltelijk om denzelfden naam te dragen als de tegenwoordige Stedehouder van Christus. Den volgenden dag werd ik door den Aartsbisschop Barone gevormd en verkreeg daardoor het karakter van een strijder voor Christus. Deze nieuwe waardigheid is het, die mij de pen in de hand heeft gedrukt, mij den plicht opleggend voor de waarheid en het goed recht der Kerk van Christus op te komen en te strijden overal waar, en altijd wanneer ik het zal kunnen doen.

Zondag 29 November had ik het geluk bij Z. H. den Paus toegelaten te worden en den Apostolischen Zegen te ontvangen. Daarna werd mij duidelijk wat ik te doen had. Gedachtig aan

het woord van Christus: „*wie mij verloochent vóor de menschen, zal ik verloochenen voor mijn Hemelschen Vader*," maakte ik mijne bekeering in Holland bekend.

Natuurlijk wordt mij van velerlei zijden gezegd, dat deze geheele bekeering een gevoelszaak is, een soort van suggestie, een begoocheld zijn door de indrukwekkende plechtigheden en de schoone muziek, en dat, hoe meer ik mij verbeeld het bij het rechte eind te hebben, des te bitterder het ontwaken en de ontgoocheling zullen zijn. Zeer zeker, indien ik nu in eene schoone droomwereld verkeerde zou het ontwaken en tot de nuchtere werkelijkheid teruggeroepen worden bitterder zijn dan de dood. Doch geen oogenblik bestaat daarvoor de vrees. God schenkt inwendige verzekerdheid, die een geheim blijft tusschen Hem en de ziel en waarover men niet spreken kan. En wat de plechtigheden en de muziek betreft en heel het uiterlijk schoon; zeker zijn die het middel geweest, dat God gebruikt heeft om mij aan te trekken. Een ieder wordt aangegrepen van de zijde waar hij het meest voor indrukken vatbaar is. Nog geniet ik van het imposante eener plechtige Hoogmis en laat geene gelegenheid voorbijgaan er eene bij te wonen, maar eerst zorg ik, in den vroegen morgen, tot lafenis mijner ziel, aan eene stille mis deel te nemen, waar volstrekt niets tot de zinnen spreekt en zelfs vele gebeden des priesters onhoorbaar worden uitgesproken. Na zulk eene stille mis wordt het grootste geestelijke genot verschaft door een uur in aanbidding doorgebracht voor het H. Sakrament, waarbij, zoo mogelijk, nog minder iets is dat de zinnen opwekt.

Maar juist zooals men het Katholieke geloof te min acht om het te bestudeeren of naar zijn wezen onderzoek te doen, evenzeer kenmerken de tegenwerpingen zich door een volstrekt gemis van recht begrip of grondigheid. Men pakt in den blinde een argument en slingert het voort, luk of raak, om het even.

Toch zijn er hier en daar die met oprechte belangstelling vragen: „Zijt ge, na al uw twijfelingen, nu zeker op den goeden weg te zijn en in veilige haven aangeland? Vijf maanden is te kort tot oordeelen; zoolang houdt eene opwinding licht aan."

Ja, ik ben verzekerd veilig en wel geborgen te zijn voor tijd en eeuwigheid. Ik ben te goed bekend met alle schakeeringen van valsch geluk en valschen vrede om nu niet te weten dat ik eindelijk het rechte spoor, het ware leven, gevonden heb. Ik weet dat ik nu eindelijk dáár ben waar ik thuis behoor. Ik weet dat er nu geene enkele behoefte des gemoeds is die onbevredigd behoeft te blijven. Ik weet het ook, omdat ik nu een martelaar niet meer een dwaas acht. Liever sterven dan God beleedigen.

Met welke oogen zag ik hen niet aan, die ik verleden voorjaar den voet van den bronzen Petrus zag kussen! Wat was mijn eerste gang na terugkeer in Rome en wat mijn eerste daad? Was het niet juist dat waarover ik zoo meewarig het hoofd geschud had? En met welke voldoening legde ik niet op den middag na mijne confirmatie mijn hoofd op dien bronzen voet, dien zooveel geslachten van geloovigen eerbiedig gekust hebben, het den Heiland nasprekend: „Portae inferi non praevalebunt."

№ 4 en 5. NOVEMBER 1904.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

ROMEINSCHE KRONIJK.

Ut In Omnia Glorificatur Deus.

DE ABDIJ VAN GROTTAFERRATA, DE HEREENIGING DER LATIJNSCHE EN GRIEKSCHE KERK. DE H. MIS, VOLGENS DEN GRIEKSCHEN RITUS. [1])

La Badia di Grottaferrata é una splendida gemma incastonata nella tiara pontifica.
LEONE XIII.

Anno Domini 1904 kenmerkt zich op eene bizondere wijze door het aantal eeuwfeesten van groote beteekenis, en de vier voornaamste drukken hun stempel op elk der jaargetijden.

Herdachten wij in de lente den grooten Paus GREGORIUS, de zomermaand bracht het eeuwfeest der „Moedermaagd der Vertroostingen" *la Consolata* van Turijn. In de wintermaand zal in schittering alles overtreffen het Gouden Jubileum der *Immacolata*, terwijl nu, in herfstmaand, gevierd werd het negende eeuwfeest van de stichting der Abdij van Grottaferrata.

[1]) De quaestie der Gregoriaansche muziek *blijft* actueel, en zoo geef ik er de voorkeur aan de daaromtrent aangekondigde studie te verdagen en eerst dit onderwerp, dat *nu* actueel is, te behandelen.

Ongelijk van waarde zijn zij zeer zeker, en dus ook verschillend van invloedsfeer. Van de meest algemeene strekking, vervult het gouden jubelfeest der vaststelling van het dogma der Onbevlekte Ontvangenis het gemoed der geheele geloovige Christenheid met vreugde en dankbare aandoening. Het Centenarium van Gregorius den Grooten, en de daarmede gepaard gaande, hervorming der kerkmuziek, wekte in hooge mate de belangstelling van den Clerus en van het meer ontwikkelde deel der Katholieken. En indien alleen Italië, en wel hoofdzakelijk Noord-Italië, een warm aandeel nam in de feesten ter eere der *Consolata*, zoo doet het negende eeuwfeest der Abdij van Grottaferrata en het daaraan verbonden denkbeeld der hereeniging der beide takken der Moederkerk, de Latijnsche en de Grieksche, een beroep op de belangstelling van allen, die de Eenheid der Kerk beschouwen, niet alleen als haar grootste voorrecht, maar tevens als haar ware kenmerk.

Daar dit een onderwerp is, waaraan men in wijder kring nog weinig aandacht geschonken heeft, dacht het mij goed eenige bladzijden dezer Kronyk te wijden aan de geschiedenis der Abdij, aan het leven van haren stichter, den heiligen Nilus, en aan het streven van den tegenwoordigen Abt, Arsenio Pelligrini, terwijl ik met eene schetsmatige beschrijving van den Griekschen ritus bij het opdragen van het H. Misoffer eindigen zal.

* * *

't Was op een lenteavond van het jaar onzes Heeren 1004 dat drie pelgrims, twee grijsaards en een jongman, na een moeitevollen tocht in de Albaner heuvelen, een rustplaats voor den nacht vonden onder den boog eener antieke ruïne. De oudste, hoogbejaarde, was de, in reuk van heiligheid staanden Cenobiet, Nilus van Rossano in Calabrië. De jongman was zijn vurige leerling Bartolomeus, op wien, na den dood des meesters, diens mantel vallen zoude. In den nacht verscheen aan Nilus de H. Maagd, hem bevelend op de plaats, waar hij rustte, een klooster te bouwen.

De faam was den heiligen vooruitgesneld en de Hertog

van Tusculum kwam, begeleid door zijn hof en gevolgd door zijne vasallen, Nilus begroeten en hem zooveel grond aanbieden als hij mocht verlangen om zich onder hen eene woonstede te stichten. En Nilus, die steeds weggetrokken was, wanneer men hem tot blijven, tot kloosterstichten had willen overhalen, nam nù het gedane voorstel aan, en begon, gehoorzaam aan het bevel van Onze Lieve Vrouw, de grondslagen te leggen van eene Abdij op de plek, waar eens de van Cicero zoo zeer geliefde en geprezen villa, Tusculum, zich verhief. Gedurende den bouw bewoonden Nilus en zijne gezellen het kleine Grieksche klooster van Sant' Agata. Zijn naderend einde vóórvoelend sprak de patriarch bij het overschrijden des drempels: „Hier zal ik sterven en niemand zal mijn lichaam van hier kunnen wegdragen." En inderdaad, weinige maanden later, op 26 September 1004, blies Nilus, vijf en negentig jaar oud zijnde, in de kloosterkerk, den laatsten adem uit. Zijn stoffelijk overschot werd naar de in aanbouw zijnde Abdij overgebracht en, volgens zijn verlangen, begraven op eene wijze, die het tot nu toe onmogelijk maakte zijn laatste rustplaats te ontdekken.

* * *

Nilus was in eene eeuw geboren, waarin zoowel de wereld als de Kerk, eene duistere, moeielijke periode doormaakten. De tiende eeuw was uit zedelijk oogpunt een tijd van verdorvenheid, onkunde, verwording; het was een toestand van verval, waaraan ook de Clerus ruimschoots zijn aandeel had. Alleen in de kloosters bleef een kern van het goede bewaard, en werd in stilte de wedergeboorte der volkeren en het wederopbloeien der Kerk voorbereid. Velen waren de heilige mannen, die door gebed en versterving de geestelijke wereld voor ondergang behoedden, en onder deze blonk Nilus uit als een „engel onder de menschen".

Vluchtende voor de vervolgingen der *Iconoclasten* hadden vele Grieksche monniken, voornamelijk van de orde der Basilianen, de wijk genomen naar Calabrië. Daar verrees klooster op klooster, terwijl tevens overal in het gebergte zich

kluizenaars vestigden, een nieuwe Thebaïde vormend, God aanroepend dag en nacht. Het was in een dezer kloosters dat NILUS, na eene stormachtige jeugd tot inkeer gekomen, zijn leven aan God wijdde, en door de strengste boete, vergeving voor zijne zonden en herstel zocht. Maar niet alleen in het gebed diende hij den Koning der Koningen; zijne heerlijke gaven des verstands stelde hij in dienst der Kerk, zoodat hij aan het doen opbloeien van kunst en wetenschap ruimschoots zijn aandeel had. Hij was bovendien een uitstekend calligraaf en de opbrengst der door hem zoo volkomen als vlug gecopiëerde codices, diende menigmaal tot onderhoud zijner kloosterbroeders.

Ook in Calabrië was den Basilianen geen blijvende woonplaats vergund. Na Sicilië te vuur en te zwaard verwoest te hebben, vielen de Arabische Muzelmannen in Calabrië, dood en verderf met zich brengend. Onder de kloosterlingen, die door de vlucht zich redden, was NILUS met een groep zijner leerlingen. Hij zocht een schuilplaats in de Benediktijner Abdij op Monte-Cassino, waar hij met eerbewijzen als aan een Kerkvorst, met wierookvat en liturgisch gezang, ontvangen werd. Men stond hem een klein, van de Abdij afhankelijk klooster te Valleluccio af, waar hij spoedig het aantal zijner leerlingen zag toenemen. Ook de rijkdommen stroomden toe; maar de rijkdommen naar de wereld deden afbreuk aan den geestelijken schat van strengen levenswandel en versterving, zoodat NILUS, ten einde aan zijne, Gode gedane, beloften getrouw te kunnen blijven, zich genoopt voelde verder te trekken en zich in eene kluizenarij in de nabijheid van Gaëta te vestigen. Ook hier verzamelde zich spoedig om hem heen eene kleine schaar uitgelezen zielen, die met hem, als om strijd, wedijverden om door een heilig leven den Hemel stormenderhand te veroveren.

Na eenigen tijd nam NILUS, oud van jaren, maar nog frisch en jeugdig van gemoed, weder afscheid van zijne leerlingen, zijn weg naar Rome richtend. Slechts twee der zijnen mochten hem vergezellen: de bejaarde PAULUS en de nog jeugdige BARTOLOMEUS, onder wiens schitterende leiding de Abdij van Grottaferrata, later, zoo hooge vlucht nemen zou. Tot hen, die hij

achterliet sprak hij, als met prophetischen blik de toekomst schouwend: „Ik ga eene woonstede bereiden, om aldaar de verstrooide broeders te verzamelen."

* * *

Spoedig na hare stichting mocht de Abdij van Grottaferrata zich in de gunst van velen verheugen, zoodat haar steeds meer landerijen en privilegieën werden geschonken, en reeds in 1037 nam de H. Stoel de Abdij onder hare bizondere bescherming. Bijna zonder uitzondering hebben al de eeuwen door, de Pausen haar groote belangstelling getoond. Leo XIII z. g. noemde haar een der schoonste juweelen in Zijne driekroon, en geheel spontaan heeft Z. H. Pius X, 26 dagen na zijne troonbestijging, zich tot den Beschermheer der Abdij verklaard; terwijl als jongste bewijs Zijner goede gezindheid Z. H. dezer dagen den Abt eene belangrijke som deed overhandigen, als bijdrage in de restauratie-onkosten. Niet ten onrechte genoot de Abdij de gunst der hooge Kerkvorsten; steeds was zij als eene oasis, en de kweekschool van het Hellenisme in Italië; steeds werden er de kunst en de wetenschap in eere gehouden. De geest van San Nilo en van San Bartolomeo leefde in de kloosterlingen voort, ook wat het copiëeren van codices aangaat. Nog heden ten dage houden vele der monniken en der leerlingen zich met Grieksche paleographie en calligraphie onledig.

Ook donkere dagen heeft de Abdij gekend, dagen waarin verval en verwording dreigden. Doch steeds hield de H. Maagd de beschermende hand over deze, op haren wensch gegrondveste, stichting. Onder de fransche overheersching tot nationaal monument verklaard, is zij dit ook onder de tegenwoordige regeering gebleven en worden door deze de kloosterlingen als custodes beschouwd. In de laatste helft der vorige eeuw dreigde het Grieksch karakter der Abdij geheel te loor te gaan, tot in 1882 Paus Leo XIII haar redde en nieuw leven inblies door te bevelen, dat de Grieksche ritus in al zijne zuiverheid hersteld zou worden. Met vreugde werd dit bevel door de Basilianen van den H. Nilus ontvangen en opgevolgd. De Basilika

werd weder voor den Griekschen ritus ingericht en 14 September 1882 werd het nieuwe altaar gewijd. Onder de leiding van den eminenten Abt Don Arsenio Pellegrini wordt de Grieksche liturgie met zulk eene zuiverheid uitgevoerd, dat de beste kenners verklaren geen onderscheid te zien tusschen een dienst in de Abdij te Grottaferrata en die der meest beroemde orthodoxe kloosters in het Oosten.

* * *

Plaatsruimte verbiedt mij iets mee te deelen omtrent de Abdij van geschiedkundig en bouwkundig, zelfs van artistiek oogpunt. Het een en ander omtrent de inrichting der Basiliek vindt men in *De Tijd* van Woensdag 5 Oct. l.l., waar ook eene beschrijving der eeuwfeesten in voorkomt. De Romeinen zijn bezig eene inzameling te houden voor het vervaardigen eener kunstvolle reliquiën-schrijn ter herberging der drie, door S. Nilo, gecalligrafeerde codices, die de Bibliotheek bevat. Daar, zooals reeds gezegd is, zijn gebeente onvindbaar blijkt, heeft de Congregatie der Reliquiën deze Codices als zoodanig verklaard, en zullen zij hun plaats in de Basilika vinden.

Verder zij hier nog vermeld dat op 15 Nov., vallende tusschen het feest van S. Bartolomeo en S. Josaphat, een in de 17de eeuw door de Schismatieken — Russen — vermoordde Basiliaansche martelaar, op het voorplein der Abdij een standbeeld van S. Nilo zal onthuld worden en op een lateren datum de liturgische fontein, die vóór den hoofdingang der Basilika staat.

In Januari eindelijk wordt eene tentoonstelling geopend van Italiaansch-Byzantijnsche Kunst in drie afdeelingen gesplitst: 1e. Zuiver Byzantijnsche Kunst in Italië ingevoerd; 2e. Byzantijnsche Kunst in Italië vervaardigd; 3e. imitatie van Byzantijnsche Kunst.

Daar zal ook worden tentoongesteld de nu in de Bibliotheek bewaarde *Omoforion*, een pallium, zooals door de Grieksche Bisschoppen wordt gebruikt. Het is een juweel van Byzan-

tijnsch naaldwerk uit de 12de eeuw, en vertoont de voornaamste gebeurtenissen uit het leven des Heilands, geborduurd in zijde, goud- en zilverdraad, zoo fijn dat het aan miniatuurschildering doet denken.

* * *

Op 28 Januari 1904 hield de Abt Arsenio Pellegrini, in het Vaticaan, ten aanhoore van Z. H. den Paus, eene gloedvolle rede, waarin hij de geschiedenis der Abdij van Grottaferrata nagaande, aantoonde hoe alles er op duidt, dat het in het plan Gods lag, de Grieksche Abdij, dáár onder den rook van Rome, in stand te houden, ten einde als bewijs te dienen voor de oorspronkelijke eenheid der Kerk en tevens om de Grieksche dissidenten te doen inzien, dat het zich weder vereenigen met de Moederkerk, niet insluit een opgeven van eigen taal, [1]) eigen liturgie, eigen opvatting omtrent den vorm en het gehalte van het voor de Eucharistie bestemde brood.

Misschien onbewust van de groote waarde als bewijsvoerende kracht, hadden de Pausen steeds in alle wisselvalligheden de Abdij gehandhaafd en telkens nieuw leven ingeblazen. Terwijl de van den H. Stoel gescheiden Kerk in het Oosten in verval is, en, volgens de bekentenis van den Patriach van Constantinopel, zijne priesters niet weet te vormen tot soldaten, kracht en leven veil hebbend voor een hoog ideaal, groeit en bloeit de Kerk van het Westen, en de aan haar onderworpen Abdij der Basilianen, is mede aan dit leven deelachtig. Die eene, kleine Abdij, met zijn dertigtal monniken, meest allen uit in Sicilie gevestigde Albaneesche families, kan zeker de hereeniging niet tot stand brengen, maar ze kan zijn, en ze is, als een vuurtoren, die haar licht laat stralen en daardoor lokt wie van verre in de duisternis staat. Zeer juist was het onderscheid dat Don

---

[1]) In afwijking der Latijnsche Kerk, die in *alle* landen het Latijn voor de liturgie verplichtend stelt, gebruikt de Grieksche Kerk de taal der verschillende volkeren voor den dienst in de resp. landen; bijv. Arabisch, Koptisch enz.

Arsenio maakte tusschen de Kerk als Roomsche Kerk en als Westersche. Als Roomsche Kerk is zij de Universeele Kerk gefundeerd op Petrus, wier geloofsbelijden is is het Credo, en die niet is Latijnsch, of Grieksch of Armenisch of wat ook, maar allen en alles omvattend, Roomsch omdat Rome is de Zetel van Christus' plaatsbekleeder. Voor zoover zij de Westersche Kerk is, heeft zij een eigen ritus, eigen liturgie, evenals de Oostersche Kerk, welke het volste recht heeft die te behouden, zoo zij eenmaal tot de Universeele, tot de Moederkerk, de Roomsche Kerk terugkeert. In den aanvang was het niet anders; afwisselend bezetten Westerlingen en Oosterlingen den Stoel van Petrus. En, als herinnering aan die oorspronkelijke eenheid, wordt bij Pontificale Hoogmis nog den dienst aan het altaar verricht door Latijnen en Grieken; nog wordt dan Epistel en Evangelie gelezen in beide talen, nog wordt op Goeden Vrijdag gezongen, onder den Knieval voor het Kruis: *Hagios o Theos* etc. De stoel van Petrus in de Basiliek van het Vaticaan wordt gedragen door twee Latijnsche en twee Grieksche kerkvaders....

En nu de H. Vader in de tempels het plechtig liturgisch gezang in eere herstelt, herhaalt Hij wat de H. Gregorius deed door het gezang bij de Grieken gebruikelijk, tot gemeengoed der Kerk te verklaren, en de wensch des Pausen, dat het volk de liturgische gezangen medezinge, sluit zich aan bij wat in het Oosten steeds bleef bestaan als *Scola Graeca Cantorum*. Ten overvloede bewijzen de oude melodieën, die nu nog in Sicilië en Calabrië door het volk bij liturgische plechtigheden worden gezongen, hoezeer het eene schoone, oude gewoonte is, die de Paus in eere wenscht te herstellen, en niet een geheel nieuwe maatregel. Men is nu bezig in de Abdij van Grottaferrata de melodieënschat te verrijken, door het opsporen en noteeren dezer oude liederen. Zeer eigenaardig gaat men somtijds daarbij te werk. Zoo kwam het vorig jaar een zeer muzikaal soldaat uit Calabrië naar de Abdij en Don Gregorio, de leider van het Koor, deed zich door hem de liederen voorzingen en noteerde ze uit zijn mond.

Zeer zeker is het een schoon ideaal, dat de Abt Pellegrini nastreeft en dat ook den H. Vader zoo lief is, maar de vrees is gegrond, dat nog menig geslacht zal voorbij gaan, alvorens de zoo gewenschte hereeniging tot stand komt. Het groote struikelblok is, en zal wel altijd blijven, de Grieksch-Russische Kerk. Eer Rusland zijne autonomie in kerkelijke zaken prijs geeft, de Czar ophoudt, in zekeren zin, geestelijk Hoofd der Kerk te zijn en zich aan den Paus ondergeschikt verklaart, moet eene geheele omwenteling op politiek gebied plaatsgrijpen. Wat de Schismatieke Kerk in het Oosten, in Griekenland en de Balkanstaten betreft, staan de zaken gunstiger; in het Oosten wordt door de drie afdeelingen der Orde der Basilianen, Salvatorianen, Aleppisten en Sheriten, hard voor propaganda gewerkt en dikwijls met uitstekend gevolg. Zoo mocht o.a. het vorig jaar de Bisschop van Tripoli, de voldoening smaken, dat 5000 Schismatieken in zijn diocees zich tot de Grieksch-Katholieke Kerk bekeerden. Om in de kosten van dit zoo hoogst nuttige missiewerk te voorzien, schonk de H. Vader onlangs frs. 10.000.

De verschilpunten in geloofsopvatting bestaan, naast het niet erkennen van de Autoriteit des Pausen en dus ook de verwerping van het Onfeilbaarheids' dogma, uit de volgende punten. Het voornaamste betreft den H. Geest. Terwijl, volgens de leer der Katholieke Kerk, de H. Geest voorkomt uit den Vader en den Zoon, *qui ex Patri Filioque procedit*, laten de Schismatieken den H. Geest alleen uit den Vader voortkomen, en verkleinen zoodoende zoowel de eer des Zoons als die des H. Geestes, vooral die des Zoons, door Hem een attribuut te ontrooven, waarop Hij, krachtens zijne Eenheid van Natuur met God den Vader, recht heeft. Verder beweren de Schismatieken, dat de in de Latijnsche Kerk gebruikelijke consecratie-formule, bestaande alleenlijk uit de Woorden des Heeren: *Hoc est enim Corpus meum* en *Hic est enim Calix sanguinis mei*, etc., niet voldoende zijn om de Eucharistische transsubstantie te doen plaats hebben, maar dat de toevoeging van nog eene gebeds formule, *epiclese* geheeten — daartoe vereischt wordt.

Ook in de Grieksch-Katholieke Kerk worden deze woorden: „Heer, maak van dit brood het kostbaar lichaam van Uwen Christus" en „Heer, maak van wat deze Kelk bevat het kostbaar bloed van Uwen Christus, ze door Uwen Geest transsubstantieerend" door den priester gebeden, na de consecratie formule, zonder echter daaraan eene kracht toe te kennen, die volmaakt wat aan de formule ontbreekt. Men vindt een spoor van deze *epiclese* ook bij ons in het gebed van den Canon, na de Consecratie: *Supplices te rogamns... ut quot quot, ex hoc altaris participatione, sacrosanctum Filii tui Corporis et sanguinem sumpserimus* etc.

Verder verwerpen de Schismatieken het dogma van het Vagevuur, en beweren zij, dat eerst *na* het laatste Oordeel de uitverkorenen de eeuwige Zaligheid deelachtig worden. Het huwelijk is bij hen geen onverbreekbare band; zij houden zich aan de Wet van Mozes, die echtscheiding veroorloofde bij overspel van de vrouw.

Eindelijk wordt door hen het dogma der Onbevlekte Ontvangenis verworpen. Er zijn echter eenige Grieksch-schismatieke sekten, die dit laatste dogma wèl aannemen, en deze achten dan tevens de Katholieke consecratie-formule voldoende.

Dat de schismatieke Kerk het priester-huwelijk toelaat zou geen bezwaar opleveren, want eerstens betreft dit geen dogma, maar is eene kerkelijke verordening, die door elken Paus, zoowel voor de geheele Kerk, als voor bepaalde landen, zoodra Hem zulks goeddunkt, kan afgeschaft worden. En ten tweede, veroorlooft ook de Grieksch-Katholieke Kerk het huwelijk aan de wereldlijke geestelijkheid, die het diakonaat nog niet ontvangen hebben. Echter, inziende de groote kracht, die in het coelibaat en de daardoor vergemakkelijkte algeheele toewijding aan de Kerk gelegen is, toont men zich meer en meer tot onthouding in dezen geneigd.

* * *

Een der meest algemeene opwerpingen der Protestanten tegen de Katholieke Kerk betreft het ceremonieel, waarmede deze

haren dienst van God omringt. Zij beweren, dat de Kerk zich daardoor stelt lijnrecht tegenover het Woord door Christus tot de Samaritaansche gericht: „God is Geest, en wie Hem aanbidt, moet Hem aanbidden in geest en in waarheid."

De verklaring van dit Evangeliewoord laat ik over aan theologen; de handelingen van onzen Goddelijken Meester zijn dààr om te bewijzen, dat het niet in Zijne bedoeling lag hiermede een afbrekend oordeel uit te spreken over het ceremonieel bij den eeredienst. Telkens wordt ons verhaald, hoe de Heer, voor de verschillende feesten opging naar Jerusalem en aan de plechtigheden in den Tempel deelnam. Elke plechtige symbolische handeling omkleedt zich, als vanzelf, met een zeker ceremonieel, en zoo heeft Christus persoonlijk door de symbolische handelingen der voetwassching en die bij de instelling der H. Eucharistie, den eersten aanleg gegeven tot het zich later in de Kerk ontwikkelend en uitbreidend ceremonieel.

Wie zich een beeld wenscht te vormen van de uitbreiding en ontwikkeling van den eeredienst zooals wij dien kennen, moet beginnen met in het oog te houden, dat de *mensch* Jesus zoowel als de Apostelen Joden waren, en tevens dat zij leefden onder Grieksch-Romeinschen invloed en overheersching. Bij Joden en Heidenen beiden was het Offer het middenpunt van hunne godsvereering, groepeerde zich alles om, was alles ondergeschikt aan het Altaar. Bovendien is het begrip van offerande zóó vereenzelvigd met het bestaan der menschheid, dat Christus niet anders als Verlosser der menschheid kon optreden dan door zich voor haar te offeren, dus te niet doende het zich telkens herhalend dieroffer. Maar tevens lag opgesloten in de woorden: „*Doet dit ter mijner gedachtenis*", uitgesproken bij de handeling, die ten eeuwigen dage dit offer symboliseeren zoude, dat bij de herhaling dier handeling ook het denkbeeld aan dit offer levendig moest gehouden worden — symbolisch herhaald.

Nu bestond de Joodsche eeredienst uit tweeërlei. Er was ten eerste: de ééne tempel van Jerusalem met het *ééne* altaar, waar geofferd werd. Verder was in alle steden eene synagoge,

waar geleeraard werd en God geëerd door gebeden en gezangen. Toen, na de uitstorting des H. Geestes, de Apostelen de bevelen des Heeren volgend, zoowel prediken wilden als door „breking des broods" den dood — het offer — des Heeren herdenken, achtten zij het geschiktst, ten einde velen onder hun gehoor te brengen, het eerste in de synagogen te doen en de „breking des broods" te doen geschieden in de woningen der reeds bekeerden.

Langzamerhand richtten de eerste Christenen zelf, naar het model der Synagogen, zulke zalen in, terwijl zij in de heidensche, de Romeinsche wereld doordringend, hunne bedehuizen vormden in den trant der rechtzalen — niet der tempels — wijl de vorm dier rechtzalen meer overeenkwam met hunne oorspronkelijke verzamelplaats, het patricische woonhuis. Het is deze vorm die nog in onze Basilieken, maar meer nog in die van den Grieksch-Katholieken ritus, bewaard is.

Bij het toenemen van het aantal geloovigen en het meer vasten vorm aannemen van den ritus, werden de beide afdeelingen van de Godsvereering naar elkaar toegeschoven en eindelijk vereend, zoodat na verloop van eenigen tijd ontstond wat sints eeuwen de „Mis" heet. Maar in het begin der vierde eeuw, zooals blijkt uit een merkwaardig manuscript dat in 1884 in Arezzo gevonden is: *Peregrinatio Sylveae*, een soort dagboek van eene vrome Romeinsche vrouw, die het Heilige Land bezocht, waren toen, te Jerusalem, de beide handelingen nog niet inéén gesmolten. Berichten omtrent het *hoe* der wording en ontwikkeling ontbreken. In 1883 werd ontdekt een klein geschrift, dateerend uit de eerste eeuw: *Didache* of „Doctrina der Apostelen," waarin de hoofdstukken IX en X over de Eucharistie handelen. Dan vervalt alles weder in het duister, tot de vierde eeuw ons brengt het geschrift van den H. Basilius, 329—379, waarin hij opteekent, wat in zijn tijd bij de godsdienstplechtigheid verricht en gezegd werd, welk geschrift door Chrysostomos, 347—403, werd gecopieerd en verkort. Dit is de Mis zooals zij nog heden ten dage in de Grieksch-Katholieke Kerk wordt opgedragen, terwijl negen maal 's jaars nog de

langere redactie van den H. Basilius gebezigd wordt. De in de Latijnsche Kerk gebezigde vorm dateert eveneens uit dien tijd, doch werd later veel verkort, tot zij in de negende eeuw ongeveer de hedendaagsche vorm verkreeg.

Ook wat de gewaden betreft heeft de Grieksche Kerk zich meer aan den oorspronkelijken vorm gehouden. Het oppergewaad, de Romeinsche *paenula* (of *casula* — huisje — kasuifel), de geheel gesloten mantel, is nog in de Grieksche Kerk in zwang, terwijl hij in de Latijnsche Kerk verkort en op zijde opengesneden werd. De Bisschoppen dragen een tot de voeten reikend gewaad met een soort mouwen, dat meer gelijkt op de dalmatica der Diakenen in de Westersche Kerk. De *manipolo*, zooals bij ons, kent de Grieksche Kerk niet; de priester draagt twee korte mouwen van dezelfde stof als de *paenula* (Grieksch: *phenolion*). De *stola*, die den ouden naam *orarion* behield, wordt door de Grieksche Diakenen nog gedragen als in de 4de eeuw, boven de tunica en gekruist over den schouder, en dus vanzelf veel langer; etc. etc.

Aan joodsch ritueel herrinneren de zwarte hoofdbedekking der priesters met den zwarten sluier, de vorm der priestergewaden, de vorm van den Bisschops-mijter, de armhouding bij het bidden, terwijl de Bisschop bij een plechtige Mis behalve het Kruis, nog een ander versiersel op de borst draagt — gewoonlijk het beeld des Heeren en der Heilige Maagd —, dat aan den borstlap des Hoogepriesters doet denken.

* * *

Wat het eerst treft bij het betreden van een Grieksch-Katholieken tempel is de onzichtbaarheid van het Altaar: *Vima*. De absis is van de kerk afgescheiden door een wand, waarin zich drie deuren, eene groote en twee kleine, bevinden, en welke naar de beeltenissen van Christus en de H. Maagd, die daar op geschilderd zijn, de *Ikonostase* genoemd wordt. Achter deze wand bevindt zich, vrijstaand, opdat van alle zijden gewierookt en geofferd kunne worden, het vierkante altaar, waarop zes kandelaars en, in plaats van ons kruisbeeld, een grieksch kruis (de vier armen gelijk van lengte), zonder beeld. Boven het

altaar, onder een baldakijn, op de een of andere wijze zwevend gehouden, een zilveren duif, in wier borst zich eene kleine Ciborie bevindt, het H. Sakrament onder beide gedaanten bevattend. In andere kerken is de primitieve wijze van bewaring van het H. Sakrament in zwang gebleven, n.l. in eene opening van den muur, achter het Altaar. Deze inrichting kan men hier nog zien in de eerwaarde, oude Basiliek *Santa Croce in Gerusalemme* (Latijnsche ritus).

Verder bevat de absis een klein altaar voor de *protesis* (het gereedmaken der heilige species), terwijl tegen den achterwand de troon voor den Bisschop geplaatst is, waarboven de zooeven genoemde tabernakel voor het Allerheiligste. Gedurende het eerste gedeelte der Mis is de middendeur geopend, zoodat de geloovigen het Altaar zien kunnen. Bij de consecratie wordt deze echter gesloten en blijft gesloten tot na de Communie des priesters. Bij pontificale Mis, door een Patriarch of een Bisschop gecelebreerd, blijft de deur echter open.

Deze inrichting maakt het begrijpelijk hoe de Heidenen, de eerste Christenen beschuldigen konden van op hun altaar een kind te slachten: achter de geheimzinnig gesloten deuren kon van alles geschieden. Deze beschuldiging kreeg nog meer voet, doordat alle ongedoopten, alle oningewijden, na het lezen en het uitleggen van het Evangelie de Kerk moesten verlaten. Met denzelfden aandrang als in den eersten Christentijd klinken nog nu de door den Diaken gepsalmodieerde woorden: „Gij allen, die Catachumenen zijt, verwijdert u; Catachumenen verwijdert u, Gij allen die Catachumenen zijt verwijdert u; dat geen enkele der Catachumenen blijve. Maar over u die geloovigen zijt (gedoopten) bidden wij steeds meer den vrede des Heeren af." (De Catachumenen hadden ook hun vaste plaats in den Narthex of Voorhof; het schip der kerk mochten zij niet betreden).

Het responsorium van het koor op alle gebeden, het gepsalmodieerde *Kyrie eleison*, dat werkelijk als een om erbarming smeeken klinkt, en een aangrijpenden, melancholisch-mystischen indruk maakt, voert ook den geest tot de eerste Chistentijden

terug, toen den armen vervolgden, nooit zeker van hun leven. het „God erbarm U onzer" als op de lippen bestorven was.

Terwijl bij den Latijnschen ritus het eerste gedeelte der Mis nog slechts voor den vorm „Mis der Catuchemenen" genoemd wordt, is bij den Griekschen ritus ook het karakter behouden, zooals blijkt uit het zooeven vermelde bevel tot verwijdering, nadat, na de lezing van het Evangelie, ook de speciaal voor hen bestaande gebeden gezegd zijn.

De Mis volgens den Griekschen ritus, bizonder rijk aan mystische en symbolische ceremonieën, is uit drie deelen samengesteld. Het eerste, de Mis der Catachumenen, heeft betrekking op Christus' werk als leeraar; begint bij de *Protesis* (waarover later) en eindigt na het Evangelie: de komst van Christus in de wereld en de verspreiding zijner leer symboliseerend. Het tweede deel heeft betrekking op Christus: Hoogepriester-slachtoffer, en begint aan den tweeden Introïtus tot aan de Elevatie — het essentieele deel der H. Offerande; het derde gedeelte: Christus Heiligmaker, loopt tot het einde en bevat den Sacramenteelen ritus.

Volgens de mystieke schrijvers stelt de Oostersche liturgie (dit woord bezigt de Grieksche Kerk voor Mis) het geheele Zendingswerk van den Goddelijke Verlosser voor.

Het altaar der „Protesis" stelt de Grot van Bethlehem voor, waar Christus geboren is. Het Hoofdaltaar „de Heilige Tafel" stelt het graf van Christus voor en het Kruis, waaraan Hij geklonken werd. Men noemt het ook „den Troon Gods" en daarom plaatst men steeds het Evangelieboek op het Altaar. De Bisschopszetel stelt den Troon van Christus in de Hemelen voor en de Hoogepriester, die er op plaats neemt, stelt Christus voor, die na Zijne Hemelvaart zich op Zijnen troon plaatste. De priesters, die naast den troon staan, stellen de heilige engelen voor, die den Troon van Christus omringen. Het midden van den tempel, n.l. het Koor en het Schip, stelt het Hemelsche Paradijs voor, en de „Narthex" het Aardsch Paradijs.

Het grootste onderscheid in de beide riten ligt wel in den vorm van het H. Sakrament en in het communiceeren, door

de geloovigen onder beide gestalten. In plaats van de bij ons gebruikelijke Hostie — ongerezen brood — gebruikt de Grieksche Kerk gerezen brood, dat bij elke Mis geconsacreerd wordt (eene reserve is er niet, tenzij voor de zieken) en zelfs bij pontificale Hoogmis communiceeren de geloovigen. Bij den aanvang der Mis wordt, op een neven-altaar, het te consacreeren brood op voorgeschreven wijze verdeeld en geteekend met eene kleine lans, herinnering aan die welke de zijde van Christus opende. Het zijn eene groote hostie, vierkant; deze wordt met de korst naar onder op de patena gelegd, evenals het Paaschlam, op den rug gelegd, opgedragen werd. Verder 16 kleine vierkante, plus een in driehoekvorm, betrekking hebbende op de H. Maagd, welke op eene bizondere wijze op de patena gerangschikt worden, als moetende dienen: 1° ter eere Gods; 2° voor de belangen der Kerk; 3° voor de speciale intenties van den celebrant. Daarna worden over de patena twee halfcirkels bevestigd, die op hun vereenigingspunt, boven, een kruis dragen en onder, eene ster, de ster van Bethlehem voorstellend.

Wijn en water worden in den kelk geschonken, waarop beide, patena en kelk, eerst met twee kleine sluiers en daarna met eenen grooten bedekt worden. Deze handelingen heeten *Protesis* en symboliseeren niet alleen de geboorte van Christus, maar ook zijn privaat leven; hij is zelfs te beschouwen als een compendium van het mysterie der geheele Mis, eene soort mystieke voorbereiding.

Na deze inleidende handeling begeeft de celebrant zich naar het midden van het altaar en zegt daar een aantal gebeden, die het koor telkens door een smeekend: *Kyrie Eleison* ondersteunt. Eigenlijk is dit eene litanie, herinnerend aan het laatste gedeelte van onze Litanie der Heiligen daar voor allerlei belangen en personen gebeden wordt, litanie die gedurende het grootste gedeelte der Mis met tusschenpoozen wordt voortgezet. Ons *Kyrie Eleison*, negenmaal herhaald door priester en servant, is een overblijfsel dezer in de oorspronkelijke Kerk in zwang zijnde litanie. Daarna wordt het Evangelie op

plechtige wijze binnengedragen: eerste Introïtus; (kleine *Isodon*) terwijl de aanmaning: *Sophia orthi* (zie hier de wijsheid, staat op) weerklinkt. *Gloria in Excelcis* wordt niet gezegd, maar na nog eenige gebeden, wordt het *Trisagion* gezongen — zooals in onze kerken op Goeden Vrijdag *Hagias o Theos* etc., waarop de voorlezing van het Epistel volgt. Een ander kenmerk der Grieksche Mis is het herhaaldelijk zingen van *Alleluja* bij alle gelegenheden, Requiem-missen niet uitgezonderd. Het lezen van het Evangelie geschiedt op een catheder, midden in de kerk staande. [1]) Met de op de lezing van het Evangelie volgende gebeden voor de Cathechumenen, eindigt het eerste gedeelte.

Het tweede begint met den tweeden Introïtus, zoogenaamden grooten *Isodon*. Dan worden, in processie, door de verschillende priesters binnengedragen, door de rechtsche kleine deur (Evangelie zijde), al de verschillende ustensiliën voor het H. Misoffer benoodigd: de kelk met den wijn, de patena met de gereedgemaakte hosties onder het cirkeldakje [2]) en sluier, de lans, het lepeltje, dat voor de communie moet dienen, het sponsje aan een steel — herinnering aan den met edik gedrenkten spons — dat dient om de laatste partikeltjes der geconsacreerde hosties in den kelk te schuiven en de patena als mede het corporaal te reinigen. Natuurlijk wordt deze processie, evenals die bij het binnenbrengen van het Evangelie, met licht begeleid. Van licht sprekend wil ik hier even vermelden het bizonder soort kandelaars, respectievelijk twee en drie kaarsen dragend, welke kruiselings in het midden bijeengebonden worden met een licht blauw lint, en waarmede herhaaldelijk de gemeente door den Bisschop gezegend wordt. De kandelaar der twee lichten symboliseert de twee naturen in Christus, die der drie lichten de Drieëenheid.

---

[1]) Wie Rome bezocht kent wel de, in vele oude kerken nog aanwezige, rijk met mozaik versierde *ambons* bijv. in Ara Coeli, Santa Maria in Cosmedin, etc. etc.

[2]) In plaats van deze bedekking gebruikt men in sommige kerken zoowel boven kelk als patena een rijk geciseleerd gewelfd metalen deksel.

Bij het lezen van het Epistel en sommige gebeden, houdt de diaken, staande met het gezicht gekeerd naar de groote deur van het Allerheiligste, in de eene hand het boek en in de andere de dubbele kandelaar.

Aan deze zijde van den *Ikonostase* bevindt zich eene ruimte, waarin links — Epistelzijde — de troon voor den Bisschop. Daarop volgen de koorbanken ter zijde, het midden openlatend ten einde het zien der geloovigen niet te belemmeren. In de voorste open ruimte hebben de processies plaats alsmede het lezen, opdragen van gebeden en verdere handelingen der verschillende mede-celebreerende priesters en diakenen. Het zegenen met gekruiste armen met de lichtende kandelaars geschiedt op den drempel van het Allerheiligste.

De zooeven vermelde plechtige processie symboliseert zoowel de intocht van Christus in Jerusalem als de gang des Heeren van Herodes naar Pilatus, die de voorbereiding was tot Zijne kruisiging, zooals hier de processie vooraf gaat aan de consecratie. De gewijde vaten worden nu op het hoofdaltaar geplaatst [1]). Nu eerst wordt het *Credo* gezegd en gedurende dit zeggen beweegt de priester, met eene trillende beweging, de groote sluier boven kelk en patena, daarmede symboliseerend de aardbeving en andere natuurverschijnselen bij het verscheiden des Heeren. Bij een pontificale Mis wordt deze handeling door twee Diakenen boven het hoofd van den Bisschop verricht. Daar in de Grieksche Kerk niet geknield wordt, doch alleen zeer diepe buigingen gemaakt, waarbij men vóór het teeken des kruizes de beweging maakt als name men aarde op; zoo maakt men bij het *incarnatus est* een zeer diepe buiging en kust bovendien bij het *crucifixus* het op den sluier

---

[1]) Wanneer een Grieksche stille Mis in eene Westersche kerk wordt gecelebreerd, geschiedt de protesis op den Evangeliehoek van het Altaar, en worden de gewijde vaten alleen van dien hoek naar het midden verplaatst, na ze eerst der Gemeente getoond te hebben. Daar ook bij die gelegenheid deuren ontbreken, kan men de geheele gewijde handeling volgen.

geborduurde kruis (dáár obligaat, bij ons facultatief). Vóór het *Credo* wordt de *Pax* gegeven met de gebruikelijke omhelzing.

Nu worden, bij Hoogmis, de deuren gesloten om zich niet weder te openen dan na de (gedeeltelijke) Communie des priesters. Bij eene pontificale Mis ziet men wat geschiedt. De hostie wordt gebroken en gedeeltelijk in den wijn gestort. Terwijl de Prefatio onhoorbaar gezegd wordt, spreekt de priester de consecratieformule luide uit. Nadat de priester eerst het lichaam des Heeren en daarna het kostbaar bloed gedeeltelijk genut heeft, wordt de Communie aan de geloovigen uitgereikt. Evenmin als bij het bidden wordt ook nu geknield; staande ontvangt men met het voorheen vermeldde lepeltje iets van den wijn met een partikeltje brood. Daarna zegent de priester de gemeente met de nog aanwezige Heilige Species, en verplaatst vervolgens den kelk en de andere gewijde ustensiliën naar het protesis-altaar, wikkelt het sponsje in het eene corporaal (op beide altaren is een corporaal aanwezig) en ledigt daarop den kelk. De gebruikelijke abluties en gebeden volgen en dan wordt *niet* den zegen gegeven, maar na een gebed, waarin de zegen des Heeren en de voorspraak der H. Maagd en der Heiligen over hen, die aan de Mis deelnamen, wordt afgesmeekt, alleen het teeken des kruizes over de gemeente gemaakt. Dit geschiedt bij eene pontificale Mis met een reliquiën-bevattend klein Crucifix, waarmee de celebreerende Bisschop herhaaldelijk de gemeente zegent. Een slot-Evangelie wordt niet gelezen, maar bij Hoogmis deelt de priester, staande voor de deur van den *Ikonostase* aan de gemeente een stuk gewijd brood uit. Gewoonlijk hebben deze denzelfden ronden vorm als dat wat voor de Mis diende. Dit brood heet *Antidoro* „tegengave" of wel *Eulogion*.

Het is mij natuurlijk onmogelijk geweest om de beschrijving der verschillende handelingen zoo uitgebreid te geven, dat men zich daardoor een volkomen juist beeld van het ritueel vormen kan. Men moet het bijgewoond, en herhaaldelijk bijgewoond hebben om tot begrijpen en volgen te geraken. Het is niet noodig hiervoor naar Grottaferrata te gaan. Belangstellenden worden gaarne toegelaten bij de Hoogmis in de Kerk van

S. Athanasius, behoorend bij het Grieksch College, (Via del Babuino) dat onder leiding van Benediktijnen staat, en de welbekende Pater Willebrord van Heteren is steeds bereid uitlegging en terechtwijzing te geven.

Zoo woonde ik daar dezer dagen een pontificale Mis bij, gecelebreerd door den Patriarch van Antiochië, Cyrillis VIII, Hoofd der Grieksch-Katholieke Kerk. Twee Oostersche Bisschoppen celebreerden mede, benevens een groot aantal priesters, diakenen en sub-diakenen. In plechtigheid overtrof deze Mis nog die, welke ik in Grottaferrata bijwoonde en het gezang, hoe schoon en aangrijpend het daar ook was, werd eveneens overtroffen door het Koor van het Grieksch College. Geen wonder trouwens waar dit onder de leiding van den uitstekenden kenner der Gregoriaansche Muziek, Pater Hugo Gaisser staat. [1]) Er werden o.a. solo's in Gregoriaanschen stijl gezongen, welke ieder die nog met een vooroordeel tegen Gregoriaansche Muziek, als zijnde eentoonig, behept is, moesten bekeeren. De melodie was liefelijk en aangrijpend, de *neumen* van oneindige verscheidenheid. Op gedempten toon werden zij door eenige stemmen uit het koor begeleid, op eene wijze die telkens het vermoeden wekte, dat zachte, langgerekte orgeltoonen de begeleiding vormden. Nooit heb ik zoo iets gehoord; het was eenig in zijn soort en ik geloof, dat men te vergeefs elders naar iets dergelijks zou zoeken. Misschien in Sicilië of in Oostersche kloosters, maar schooner, rijker van klankeffect en reiner van toon kan het zeker niet zijn.

Hoe heerlijk schoon ook de ceremonieën bij eene plechtige Hoogmis volgens den Latijnschen ritus zijn, hoe aangrijpend, zielverheffend daarbij de muziek van Palestrina, Perosi, of zuiver Gregoriaansch, toch wordt dit alles overtroffen door

---

[1]) Dezen zomer heeft Pater Hugo zich onledig gehouden met in Calabrië en Sicilië oude melodieën op te sporen. Als een bewijs hoe ook de Schismatieken door zijne werkzaamheid gewaardeerd wordt, dienen, dat hij onlangs benoemd werd tot eerelid der *Syllogos Musikos*, eene, onder patronaat van den Patriarch van Konstantinopel staande muziek-academie.

eene plechtige Mis volgens den Griekschen ritus. Gedeeltelijk ligt het ook daaraan, dat het Koor 1° meer de Gemeente voorstelt — het denkbeeld des H. Vaders, die wenscht dat de Gemeente meezinge —, en 2° dat het Koor niet stukken voordraagt terwijl de celebreerende Priester òf iets anders verricht, b.v. de Introïtus, waarbij de celebrant het *Judica me*, etc. zegt, òf wel stil zit als bij het „Gloria" en het „Credo"; maar voortdurend in voeling is en blijft met den celebrant. Wel zegt deze stil voor zich hier en daar een gebed, terwijl het Koor doorzingt, maar meest is het gezang een terugslag op de woorden des Priesters.

Het dramatisch element is meer ontwikkeld, het is eene handeling waarin beide partijen hun deel hebben. Het is van de zijde van het Koor een voortdurend om genade smeeken, een voortdurend opdragen van alle nooden aan den Heer. Het hoorbaar uitspreken, in een zekere gedragen melodische maat, der consecratie-formule doet ook de Gemeente meer meeleven met dit allerplechtigst moment, dan wanneer men alleen door het zwijgen van het Koor na het „Sanctus" te weten komt, dat dit culminatiepunt der heilige handeling bereikt is.

Dit geldt echter alleen voor een plechtige Mis. Wat een stille Mis betreft, is de onze mij liever. Men is nu eenmaal in onze volgorde ingegroeid en het niet mogen communiceeren door Roomsch Katholieken, doet eene leemte ontstaan. Want hoewel het bijwonen der Mis volgens den Griekschen ritus voor ons voor de verplichte Mis geldt, is het ons niet geoorloofd onder de twee gestalten te communiceeren. In Grottaferrata werd, bij stille Mis volgens den Griekschen ritus in de Sakramentskapel, aan Katholieken die communiceeren wilden, de H. hostie uit de reserve in den tabernakel uitgereikt. Maar daartoe is eene speciale machtiging noodig van het Vicariaat. Bij eene Grieksche Mis, dezer dagen opgedragen in mijne huiskapel, door Pater Ghafary, Procurator-Generaal der Basilianen-Salvatorianen bij den H. Stoel, was het mij niet geoorloofd te communiceeren, daar ik, voor die eene maal onnoodig geacht had, daartoe aan den Kardinaal Vicaris verlof te vragen.

Uit het vorenstaande blijkt, dat, zoo er verschil is in de uiterlijke vormen — zoo maakt bijv. de Griek het kruis van rechts naar links — en in de wijze van Mis-opdragen, er in het wezen der zaak niet het minste onderscheid bestaat. De Grieksche Kerk behield de primitieve wijze van communiceeren, die in de Westersche Kerk werd afgeschaft, uit redenen van praktischen aard.

In hare goddelijke eenheid omvat de Kerk van Christus alle volkeren en bewaarde ongeschonden de liturgische tradities uit den eersten Christentijd. Alle riten vinden onder hare beschermende hand een veilige schuilplaats en het deftig Latijn paart zich aan het welluidend Grieksch bij den jubelzang aan het Lam Gods voor allen geofferd.

* * *

Ten slotte drie woorden van hoog in aanzien staande mannen. De geleerde Karolides, professor aan de Universiteit van Athene, lid der Schismatieke Kerk, schrijft: „Het heilig Cenobium van Grottaferratas, ook uit algemeen oogpunt hoogstbelangrijk als geschiedkundig monument... daar het het eenige werkelijke, levende en zichtbare monument is van het byzantijnsch Hellenisme in Italië, ja, men kan zeggen in Rome; het is de eenige zedelijke en geestelijke band die tusschen de Oostersche en Westersche-Roomsche Kerk is blijven bestaan." De Grieksch-Katholiek-Melchistische Patriarch schrijft: „Het is te Grottaferrata, dat het Oosten en het Westen elkander de hand reiken, zich zoo innig verbinden, getuigenis afleggend van den vrede in het verleden, een onderpand biedend voor de toekomstige en spoedige verzoening." En eindelijk Kardinaal Satolli, in de eerste redevoering, die de reeks voordrachten opende den vorigen winter alhier gehouden: „Er verschijnen ons hier drie groote harmonieën; de harmonie der verscheidenheid van ritus bij eenheid van geloof; de harmonie der verscheidenheid der godsdienstige professies bij de eenheid der Katholieke moraal; de harmonie der wetenschappen, der kunsten en der letteren met het Cristelijk principe."

Ten bewijze dat de Schismatieken in het ongelijk zijn en dat de oorspronkelijke Kerk het dogma van den H. Geest hadden zooals wij het nog aannemen, dient eene belangrijke schildering boven den triomfboog der Basilika van Grottaferata uit de elfde eeuw dagteekenend. Op den troon zit God de Vader en in Zijn boezem rust God de Zoon als kind, doch met witten baard, de coëviteit van beiden in beeld brengend. In 's Vaders hand, steunend tegen den boezem des Zoons, rust de H. Geest in den vorm eener duive, met geopende vleugelen. En op het lichaam der duive legt ook de Zoon de eene hand, zoodoende eene zoo duidelijk mogelijke, symbolische voorstelling gevend van ons geloofsartikel *qui ex Patris Filioque procedit.*

Onvergetelijk zullen voor mij de dagen zijn in Grottaferrata doorgebracht. Men leeft zich zoo geheel in, in dit van leventintelend brokstuk uit het verledene; men leert zoo goed begrijpen den vurigen wensch van Don Arsenio Pellegrini, die, alhoewel Romein van geboorte, zich zoo geheel met de Griekse Kerk vereenzelvigd heeft. Men kan niet anders dan bidden, dat de H. Vader, die *alles in Christus* wenscht *te herstellen*, ook hier triomfeere, en ook de in diep verval verkeerende Schismatieke Kerk zie teruggevoerd tot den moederschoot, waarin zij haar oorsprong had, opdat de Kerk worde naar Christus woord: Eéne kudde en één Herder.

NASCHRIFT.

Door een samenloop van omstandigheden is tusschen het schrijven dezer Kronijk en het verschijnen meer tijd verloopen dan in de bedoeling lag, en zoo wil ik nu, volledigheidshalve, nog het een en ander zeggen omtrent het laatst plaats gehad hebbende onderdeel der eeuwfeesten der abdij van Grottaferrata: de onthulling van het standbeeld van San Nilo, op 15 Nov. l.l.

Buitengewone plechtigheid ontleende dit feest aan de tegenwoordigheid van den Patriarch van Antiochië, Hoofd der Grieksch-Katholieke Kerk, Kyrillos VIII. Hij was het, die de

Mis celebreerde, daarin bijgestaan door de mede celebreerende Bisschoppen van zijn gevolg en de Abt Arsenius Pellegrini, en verder de geestelijken der Abdij, alsmede die van het Grieksch College te Rome. Het koor der Abdij, versterkt door de leerlingen van genoemd Grieksch College, bracht, onder de voortreffelijke leiding van Dom Ugo Gaiser, O. S. B. den zang bij de Mis behoorend, ten gehoore. Allesovertreffend aangrijpend en schoon was de zang, een onvergetelijken indruk nalatend.

In het middaguur, nadat de geestelijke heeren zich aan een feestdisch gesterkt hadden, vond de plechtige onthulling van het standbeeld van San Nilo plaats, op het plein vóór de Abdij, binnen de muren van het Kasteel der Rovere, dat, als 't ware, om de Abdij heen gebouwd is. Het plein was versierd met de wapens en vlaggen van alle tot den Griekschen ritus — Katholiek en Schismatiek — behoorende staten: Rusland, Oostenrijk-Hongarije (ter wille zijner Suzereiniteit over, tot dien Ritus behoorende, staten) Griekenland, Turkije, Rumenië, Bulgarijë. Servië, Albanie, Palestina, Montenegro, Samos, Moldavië, Wallachië en de Jonische Eilanden.

De Abt Pellegrini, gekleed in den, bij groot ornaat behoorenden, violetten mantel, waarop op de hoogte der borst en aan het ondergedeelte, twee geborduurde vierkante plakkaten, de vier evangelisten voorstellend, en verder vier goudzwart streepen die over den geheelen mantel loopen, schuins naar achter dalend — symboliseerend de vier rivieren van het Paradijs — op het hoofd de zwarte baret met langen zwarten sluier, in de hand den staf, waarvan de kruk gevormd is door twee zich om elkander kronkelende slangen met de koppen naar elkander toegekeerd, trad op het monument toe en hield, na het gezegend te hebben, eene gloedvolle, welsprekende redevoering. Onder de vele voortreffelijke redenaars die men in de gelegenheid is hier te bewonderen, behoort Don Arsenio tot de besten, die aan elk onderwerp, dat zij aanroeren eene nieuwe bekooring verleenden. Hoeveel te meer waar het gold nogmaals zijn held te prijzen.

Het bronzen beeld, het werk van Zaccagnini, die zich reeds

een naam gemaakt had door het standbeeld van den Verlosser op den Guadagnolo — een der beelden die in den laatsten tijd op Italie's hooste bergtoppen werden opgericht — is 3 meter hoog en verheft zich op een voetstuk van 5 meter, dat op een trappen-postament rust.

San Nilo is voorgesteld als gebogen onder het wicht der jaren, met langen, golvenden, in een punt uitloopenden baard; men ziet in hem zoowel het type van den asceticus als van den heiligen: Strengheid getemperd door zachtheid en hemelglans. Met de rechterhand zegent hij de fondamenten der Abdij, met de linker omvat hij den Herderstaf.

In de opvatting en uitvocring van het beeld is het Middeneeuwsch karakter tot uitdrukking gekomen, zoodat het zeer goed „doet" in deze omgeving, waar men zich steeds zoo vele eeuwen terug verzet voorkomt.

№ 6, 7 en 8. MAART 1905.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

ROMEINSCHE KRONIJK.

Ut In Omnibus Glorificetur Deus.

HET GREGORIAANSCH GEZANG, ZIJN GESCHIEDENIS, ZIJN VERVAL EN ZIJNE HERLEVING.

Hoe dikwijls, o mijn God, heb ik met diep bewogen hart, geschreid onder het gezang Uwer hymnen en psalmen! Wanneer de zoetmelodieuze stem Uwer Kerk zich deed hooren, slopen hare woorden mijne ooren binnen, zachtkens drong de waarheid door tot mijn hart, eene liefelijke vroomheid vol van warmte werd er in geboren; mijne tranen vloeiden en zij waren de tolken van mijn geluk.

H. Augustinus, Conf. I, IX, c. VI, VII.

Op een avond in de Heilige Week van het jaar 1837 trad een arme, jonge, fransche monnik Sint Pieter binnen, legde op de onderste trede van het pauselijk Altaar de sleutels van zijn klooster neder, en smeekte den Vorst der Apostelen om hulp, opdat de Paus aan zijne bede gehoor zou geven en de Orde der Benediktijnen, in Frankrijk, herstellen. Zijnerzijds zwoer hij, ook uit naam zijner medebroeders, den Apostel eeuwige trouw. De smeekeling was Dom Guéranger en de H. Petrus verhoorde zijn gebed. Paus Gregorius XVI leende een gunstig oor aan zijne voorstellen en stelde hem aan als Overste der Benediktijnen in Frankrijk en als Abt van Solesmes. Trouw hield de man met het vurige hart het, den Apostel gegeven, woord; hij maakte Solesmes tot eene Veste des geloofs, en, volgens de eigen woorden van Pius IX, had Dom Guéranger een groot

aandeel in den triomf der Kerk, zoowel bij de Verklaring van het Dogma der Onbevlekte Ontvangenis, als bij die der Onfeilbaarheid des Pausen. En de eerste groote regeeringsdaad van Pius X, het in eere herstellen van den Gregoriaanschen zang, wortelt mede in het werk van den eersten Abt van Solesmes.

* * *

Het H. Misoffer, dat in andere gedaante het offer van Golgotha herhaalt, is het groote middel waardoor de Kerk op elk uur en overal haar verheven taak vervult. Christus zelf heeft in hoofdzaak den ritus van dit wonderbaar mysterie ingesteld; de Kerk heeft deze omkleed met teekenen, plechtigheden en formules, die de groote daad, de mystieke offerande van het Vleeschgeworden Woord, voorbereiden en releveeren. Naast het H. Misoffer bezigt de Kerk het Boek der Psalmen, opdat zes maal des daags en eenmaal des nachts, Gode de schatting gebracht worde van lof en dank, van aanbidding en smeeking, van schuldbekentenis en berouw, die eveneens aan het, door Christus gebrachte offer, eene alles overtreffende waarde ontleenen. Dit is wat de ouden *Cursus divini officii* noemden, en in het zoogenaamde *Breviarium* vervat is. Verlangt de Kerk van den seculairen geestelijke niet meer dan dat hij dagelijks zijn Brevier leest, aan kloosterlingen en Domkapittels legt zij den plicht op het Officie in koor te zingen.

Zoowel aan de Mis als aan de Psalmen van het Officie heeft de Kerk nog zangen en gebeden toegevoegd, ten einde meer verscheidenheid te brengen in den lof Gode gebracht, om duidelijker, de, in het Oude Testament omsluierde, Mysteries te belijden, en de vroomheid Harer kinderen aan te wakkeren. Doch waar het hart des menschen van Godgewijde gevoelens zwelt, vindt hij in de poëzie alleen geen voldoende uiting. Verrukking, dankbaarheid, smeeking, ja zelfs berouw, eischen een krachtiger middel, dat in staat zij er al de diepte en de innigheid van te vertolken. Als eene vanzelfsheid uit een vol gemoed zich in gezang, in de diepte van het gevoel, vindt de rhytmus zijn oorsprong. Zoo kan het niet anders, dan dat ook

de Liturgie der Katholieke Kerk, d. i. het complex der symbolen en der handelingen, waardoor zij haren eeredienst aan God uitdrukt en kenbaar maakt, en waarvan de Mis en het Office de voornaamste en wezenlijke daden zijn, in den zang dien factor vond, in een zang, die waardig is zulk een verheven roeping te vervullen. Door het zingen van den lofzang na de instelling der H. Eucharistie „*Et hymno dicto, exierunt in montem olivetum*" gaf Christus persoonlijk aan, dat ook onder de nieuwe Bedeeling zijn Hemelsche Vader op die wijze behoorde geëerd te worden, en in de Handelingen der Apostelen lezen wij herhaaldelijk, hoe de jonge gemeente eendrachtig was in het zingen van God's lof. Naast de prediking en in sommige opzichten nog in hoogere mate, werkte de zang mede om de Heidenen onder het juk van Christus te brengen, daar deze hen lokte en hunne zielen opende om de verheven waarheden in zich op te nemen. Zoodra de Kerk zich, na den vrede van Constantijn, rustiger en meer onbezorgd aan de instelling van een openlijke godsvereering wijden kon, werd aan het melodisch gedeelte van den dienst evenveel zorg besteed als aan het ceremonieel en den liturgischen tekst.

Het is begrijpelijk, dat na de instelling der monnikorden, men zich in de kloosters meer ongestoord dan elders aan de beoefening van den zang wijden kon, en zonder den minsten twijfel komt aan de volgelingen van den H. Benedictus, die overal in Europa, als de eerste kampioenen voor beschaving en wetenschappelijke ontwikkeling optraden, ook het leeuwendeel toe in de studie en volmaking van het Kerkelijk gezang. Hun voorbereidend werk maakte het dus mogelijk, dat toen de waardigste der opvolgers van den grooten stichter, den Stoel van Petrus in bezit nam, hij uit het voorhanden zijnd materiaal een werk kon samenstellen, dat voor alle tijden als norm zou kunnen dienen op waardige wijze het H. Misoffer, als in een schrijn van melodie, op te dragen, en in de Kanonieke Uren, Gode den tol van lof en dank te betalen. In de eerste plaats stelde Gregorius de Groote het *Sacramentarium* samen, dat de Liturgie der H. Mis en der andere ceremonieën bevat, ongeveer zooals deze nu nog gebezigd

worden. Daarna wijdde hij, zooals zijn biograaf [1]) zegt, „evenals een wijze Salomo in het Huis des Heeren, al zijne aandacht aan de samenstelling van het *Antiphonarium*, hoogst nuttig voor de zangers, en welks liefelijke melodieën de ziel met vrome gevoelens vervullen". Gedeeltelijk bestond het werk door Gregorius verricht in het ordenen en zuiveren van voorhanden-zijnd materiaal, gedeeltelijk componeerde hij nieuwe zangwijzen, volgens goddelijke inspiratie, zooals de traditie luidt: [2]) „De heilige Paus Gregorius smeekte den Heer, opdat het Hem behagen mocht Zijnen dienaar de wijze aantegeven, waarop deze zingen moest; toen daalde de H. Geest neder in de gedaante eener duif en fluisterde hem de melodieën in het oor; en hij verhief zijne stem en begon te zingen: „*Ad te levavi, Alleluja.*"

Voor zoover zijne krachten reikten leidde Gregorius persoonlijk de jeugdige zangers op, om zijne melodieën met juistheid te zingen, en zoo groot was zijn ijver, dat zelfs waar zwakte hem aan een rustbed kluisterde, hij nog den dirigeerstaf niet nederlegde, maar in zijne woning op den Coelius de knapen om zich heen bleef verzamelen. Ten einde zijn werk voor alle tijden te bestendigen, richtte hij twee zangscholen op, de eene dicht bij Sint Pieter, de andere in het pausselijk paleis van Lateranen. De geheele Kerk moest door den desem van zijn werk doorzuurd worden, en de machtigste soevereinen van zijn tijd hielpen hem daarbij. Karel de Groote en Pepijn, bezield van den wensch hunne volkeren te bekeeren, en overal in Germanië en Gallië het Christendom in te voeren, begrepen, dat er geen krachtiger wapen zijn kon dan een eeredienst vol plechtige en indrukwekkende ceremonieën. Zij zonden dus boden naar Rome, en de oude Gallicaansche Liturgie opofferend, voerden zij overal, den ritus en de zangen der Romeinsche Kerk in. De geschiedenis heeft de namen geboekt

---

[1]) Joannis Diaconus; Vita sancti Gregorii Cap. VI.

[2]) Aanmerking van een calligraaf uit de Xe eeuw in een beroemd manuscript van het antiphonarium te Verona bewaard.

der zangers, die Stefanus II en Adrianus I aan de Carolingische Vorsten zonden met afschriften van het authentieke *Antiphonarium*. In verscheiden plaatsen werden koorscholen opgericht, onder welke die van Soissons en van Metz, alsmede die van Utrecht, tot grooten bloei geraakten."

Een der, door Adrianus I aan Karel den Grooten gezonden zangers werd op reis in Zwitserland, door ziekte aangetast en liefderijk opgenomen in de Abdij van Sint Gallen. Na zijn herstel bleef hij in het klooster om de monniken in den Gregoriaanschen zang te onderwijzen. Met goedvinden van den Keizer werd Sint Gallen de eerste Frankische school voor dien zang en het exemplaar van het *Antiphonarium*, dat de zanger met zich voerde, werd bij het Altaar der Apostelen bewaard, als een kostbaar document en vraagbaak voor alle tijden. Nog heden ten dage bevindt zich deze kostbare reliquie in de bibliotheek der, helaas, geseculariseerde Abdij.

Vooral in de kloosters der Benediktijnen werd niet alleen de traditie het zuiverst bewaard, doch in de door de geïnspireerde melodieën doorgeurde hallen, werd steeds aan nieuwe zielen nieuwe inspiratie geschonken, zoodat naarmate de bloesem der Kerk zich meer en meer ontplooide en nieuwe feesten haar grooter luister bijzetten, er steeds in de Benediktijner Abdijen toondichters gevonden werden, bekwaam den melodieën-schat in den geest der oude traditie te verrijken. Om slechts een enkel voorbeeld te noemen werd in het klooster van Sint Gallen, de *Sequentia* uitgevonden, gebaseerd op Gregoriaansche motieven, en een genre geschapen van wonderheerlijke poësie en liturgische muziek, geschikt om met meer vuur uiting te geven aan de nieuw opbloeiende devoties aan het Vleeschgeworden Woord en Zijne Onbevlekte Moeder-Maagd.

Doch met het verval der Benediktijner-kloosters raakte ook de Gregoriaansche zang in vergetelheid. In de dertiende eeuw reeds was er een andere geest over de wereld gekomen; men begreep het eenvoudig-schoone niet meer en zocht naar iets anders. Toen Thomas van Aquino zijn heerlijk Officie van het H. Sakrament schreef, was het hem wel mogelijk om voor

de vaste deelen der Mis Gregoriaansche melodieën te vinden, o.a. voor de „*Lauda Sion*" gebruikte hij die, welke Adam de Saint Victor in de 12de eeuw voor „*Laudes Crucis attollamus*" gecomponeerd had, maar voor zijne antiphonen en responsoriën verkoos hij de gecompliceerde motieven, die meer en meer de traditioneele, eenvoudige wijzen verdrongen.

Maar den grootsten slag trof het Gregorianismus door de overbrenging van den Pauselijken Stoel naar Avignon. De fransche geest, de weelde der fransche hoven, de lichtzinnigheid van het leven onder den eeuwig lachenden hemel der Provence, deden hun invloed gelden. Wilde de Kerk nog eenige macht over de gemoederen behouden, zoo moest zij zich naar den tijdgeest plooien — zoo meende men althans — het strenge karakter der liturgische muziek ging verloren; de wereldsche muziek drong de Kerk binnen, en nestelde er zich zoo vast, dat het zelfs nu, niettegenstaande de hoogere ernst, die na de eeuwen van verval weder over de Kerk gekomen is, nog moeielijk valt haar te verdrijven.

De beide soorten verdragen elkander absoluut niet; zij behooren tot twee geheel tegenovergestelde kampen. De Gregoriaansche muziek spreekt tot de ziel, de moderne muziek tot de zinnen. De eerste begeleidt, accentueert het woord, voegt zich naar den zin, naar het accent, blijft, met al haar schoonheid, hieraan ondergeschikt. Zij is als het antieke kleed, dat de gestalte omhult zonder deze te verbergen. Aan de edele lijn, die het tot haar recht doet komen, voegt de golvende lijn der plooien eene nieuwe schoonheid, die de harmonie van den oorspronkelijken vorm niet alleen niet verstoort, maar aan deze eene eigen schoonheid ontleent. De moderne muziek staat geheel op zich zelf, bekommert zich niet om het woord. Zij is als het moderne gewaad, dat even fraai lijkt of het op een ledepop gehangen wordt of eene vrouwelijke gestalte omhult. Het kleed is alles, de gestalte steun, meer niet. Hoe streelend, hoe zinbekorend, hoe zielroerend zelfs, dusdanige muziek, op zichzelf beschouwd, zijn kan, zoo past zij niet dààr, waar de tonen dienen moeten om meer reliëf te geven aan

eene heilige handeling, waar de emotie, hoewel deze door de toonen *versterkt mag* worden, door de liturgische handeling en het liturgische woord *gewekt moet* worden. De Kerk eischt eenheid. Deze wordt verstoord door de tweeheid, die de moderne muziek, voor zichzelf bestaande, in de Godshuizen binnendraagt. Maar deze eenheid bewaart de Gregoriaansche muziek, wijl zij alleen terwille van het woord bestaat. Het woord, dat niet dienaar zijn *kan*, maar heerschen *moet*, sints het Woord Vleesch geworden is en als zoodanig troont aan de rechterhand Gods.

Het was niet altijd met goedvinden der Pausen, dat de wereldlijke muziek de Gregoriaansche verdrong; reeds Johannes XXII, de tweede Avignonsche Paus, protesteerde in zijn Bul: *Docta Sanctorum*, in 1322, tegen de ingeslopen misbruiken en beval, dat men tot den vroegeren eenvoud zou terugkeeren, en niet alleen den liturgischen tekst tot zijn recht moest doen komen, maar ook de grondbeginselen van den Gregoriaanschen zang moest eerbiedigen. Maar, wars van hardheid, voegt hij er bij: „Onze bedoeling is niet om door deze verordening te verbieden, dat nu en dan bij groote feesten, zoowel bij de Mis als bij de andere plechtigheden, aan het eenstemmig-kerkelijk gezang eenige versiering toegevoegd worde en men er eenige accoorden bijvoege, bijv. de octaaf, de quint en de quart, (maar altijd zoo, dat noch de integriteit van den tekst noch de goede zeden er onder lijden); aangezien zulke accoorden de devotie aanwakkeren en verhinderen, dat de eentonigheid den geest vermoeit van hen, die den lof Gods zingen."

Het is juist dezelfde taal, die Pius X, met nog meer klem, in zijn *Motu proprio* deed hooren; bij den liturgischen dienst in de eerste plaats den overgeleverden zang van den H. Gregorius te bezigen, en veroorlovend, waar het pas geeft om meer luister aan den dienst bij feestelijke gelegenheden bij te zetten, het gebruik maken van de nieuwe muziek, doch met dien verstande, dat het liturgisch karakter er niet onder lijde. Maar evenmin als het nu voldoende is, dat de Paus spreekt, indien zijne woorden in den wind geslagen worden, zoo was het ook toen,

en zelfs in hoogere mate. Het geslacht, tot hetwelk Johannes XXII het woord richtte, was niet in staat hem te begrijpen, en de volgende geslachten nog minder. Op de 14de eeuw volgden de 15de en 16de, tijdperken van verval, waarin het geloof schipbreuk leed, het gezag der Kerk ondermijnd werd, de zeden steeds loszinniger werden, de artistieke en wetenschappelijke ontwikkeling zich nieuwe banen brak, geheel afwijkend van die der Christelijke traditie. Toen de Pausen naar Rome terugkeerden brachten zij wel de oude Gregoriaansche boeken mede terug, maar de zangers waren niet meer in staat in den ouden stijl te zingen. Bovendien brachten ze een macht van toonzettingen mede voor de vaste deelen der Mis, die niets met gewijde muziek gemeen hadden, en waarop zij voortdurend nieuwe varianten fantaseerden. Zelfs het Brevier liep gevaar in die dagen verloren te gaan. Toen de golven, die alles wat edel en rein was dreigden te verzwelgen, op het hoogst gestegen waren, werd door het Concilie van Trente een dam daartegen opgeworpen, geleid door de bekwame hand van Pius IV, en later door Pius V, Carolus Borromeus en andere heilige mannen.

Een oogenblik scheen het als of het Concilie van Trente in een ander uiterste zou vervallen door de muziek in de kerken geheel af te schaffen; de Spaansche afgevaardigden redden haar echter en het Concilie bepaalde zich er toe, zoowel wat het orgel als wat den zang betreft, alles te verbieden, dat een wereldsch en loszinnig karakter droeg. (Conc. Trid. sess. XXII, decr. de Celeb. Missae). Het volgend jaar droeg het Concilie, uit tijdgebrek, (Sess. XXIV, Cap. 12) aan de provinciale Concilies de zorg over om alles te regelen, wat tot den eeredienst in betrekking stond, en voornamelijk wat het muzikaal gedeelte betrof. De hervorming der liturgische boeken werd aan den Paus opgedragen en Pius V beantwoordde het door de Vaderen van het Concilie in hem gestelde vertrouwen, door eene nieuwe herziene editie aan de Kerk te schenken. Deze uitgave, die de teksten van den H. Gregorius in eere herstelde met de bijvoegingen, die uit den goeden tijd dagteekenden, werd met algemeenen bijval begroet. De meeste kerken schaften zich

de nieuwe uitgave aan, of brachten althans in hunne boeken de noodige veranderingen aan. Maar verbetering op papier was niet voldoende. De zang was hoofdzaak en daarin lag de grootste moeielijkheid. Wel is waar gebruikten de zangers het *Antiphonarium*, maar de traditie van uitvoering was verloren geraakt. De oude notatie der *Neumen* had wel is waar plaats gemaakt voor een nieuwer, gemakkelijker systeem door Guy van Arezzo in de 11de eeuw uitgevonden maar, zooals gezegd is, men wist niet meer *hoe* het Gregoriaansch moest gezongen worden. De soprani maakten trillers als in het theater, waren de Neumen hen te lang zoo sprongen ze van den eersten op den laatsten noot over en fantaseerden er een overgang bij. Toen was er ook in Rome een oogenblik sprake van de muziek geheel uit de kerken te bannen; maar eene commissie van kardinaals onder leiding van Carolus Borromeus deed nog een poging deze te redden, en vaardigde een gebod uit, waarbij ten strengste de bijvoeging van elk woord verboden werd, dat niet in den Canon der Mis aanwezig was, en evenzeer de uitvoering van motetten door wereldlijke personen gedicht. De zangers onderwierpen zich, doch de kardinaals eischten nog meer: elk woord moest verstaanbaar zijn. Dit verklaarden de zangers voor onmogelijk en de afschaffing der muziek scheen onvermijdelijk. Maar alvorens tot dezen krassen maatregel over te gaan, waagde men nog eene poging, en men wendde zich tot Pier Luigi Palestrina, die als de grootste componist van dien tijd werd beschouwd. Deze nam op zich drie missen te componeeren, waarin de liturgische tekst steeds verstaanbaar zou blijven, en zoowel wat de woorden als wat den zin betreft, onveranderd zou behouden worden. Op 28 April 1563 bracht de Meester zijne composities ten gehoore voor de acht kardinaals onder welke zich Carolus Borromeus en Ghislieri, de latere Pius V, bevonden. De drie missen vooral de *Missa Papae Marcelli* voldeden zoozeer aan de prelaten door hun eenvoud, hun vromen zin en rijkdom van toon, dat de muziek gered was. Het plan ze uit de Kerk te bannen werd opgegeven, onder beding echter, dat de zangers zich aan de verordeningen zouden houden.

Maar tusschen het uitvaardigen van een bevel en er de hand aan houden, bestaat nog groot verschil, vooral waar men met onwilligen te doen heeft, en met een publiek, dat andere eischen stelt. In de Sixtijnsche kapel, onder speciaal toezicht der Pausen, bleef het gewijd karakter behouden, maar zelfs in de Basilieken ontaardde de muziek opnieuw, en onder den invloed van nieuwe toonzetters, namen zoowel de H. Mis als de Vespers dikwerf het karakter van profane concerten aan. Zoo nu en dan werd nog een machtwoord gesproken om den Gregoriaanschen zang in eere te herstellen. Maar, zooals reeds gezegd is, de zangers begrepen die toonzettingen niet meer en waren veel te verweekelijkt geworden om smaak te vinden in dien edelen eenvoud. In 1578 gelukte het hun door Paus Gregorius XIII een plan te doen aannemen, waarbij de oude tekst veranderd en verbeterd(?) zou worden en de Paus, het Graduaal, als het voornaamste deel daarvan beschouwend, droeg de omwerking daarvan op aan Palestrina. Maar er bestond groot verschil tusschen de bedoelingen van Gregorius en die der zangers. Zijn doel was enkel den zang in overeenstemming te brengen met het door Pius V herziene Missaal, de zangers daarentegen wenschten eene algeheele verandering en voornamelijk de verwerping van het meest karakteristieke van den Gregoriaanschen zang: de Neumen. Uit Spanje kwam hulp. Evenals het de Spanjaarden waren, die op het Concilie de muziek voor de Kerk behouden hadden, zoo brachten zij nu in het midden, dat op bevel van Philips II, de meeste kerken met groote kosten, nieuwe *Cantorales* hadden doen vervaardigen in aansluiting aan de verbeteringen door Pius V gemaakt. De Koning zelf had voor het Escuriaal eene serie van groote folianten doen vervaardigen, ware kunststukken van calligraphie en miniatuurschildering, en hij deed zijn persoonlijken invloed gelden, opdat geen veranderingen in den geest, door de zangers gewenscht, zouden aangebracht worden. De Paus gaf toe en aan Palestrina, die nog slechts met zijn arbeid aangevangen had, werd gelast daarmede op te houden.

In Rome in zekeren zin gered, dreigde den Gregoriaanschen

stijl in Frankrijk nieuw gevaar en hij had daar allerlei wederwaardigheden. In de 17de eeuw zagen verscheidene bedorven uitgaven het licht, waaronder die van Nivers zelfs eene zekere beroemdheid verwierf. Men gewende er zich meer en meer aan om wat men het *plain-chant* noemde in afgebroken tonen te zingen, het zoogenaamde *canto fratto*, dat van Frankrijk zelfs naar Monte Cassino overwaaide. Bovendien brak een nieuw genre zich baan, het gefigureerde *plain-chant*, dat Don Guéranger terecht brandmerkt door te spreken van: „*La plus déplorable musique à laquelle une oreille humaine puisse être condamnée.*"

Gedurende de overheersching der Jansenisten en Gallicanen ging men in Frankrijk zelfs zoover eene nieuwe Liturgie op te stellen, geheel afwijkend van die der Katholieke Kerk en deze bleef tot in het begin der 19de eeuw in gebruik.

Er was echter in het hart van het volk en van de geestelijkheid liefde voor het *plain-chant* blijven wonen en hoe arm de kerken ook waren geworden, wilde het volk op Zondag zijn gezongen Mis niet ontbeeren, en werd deze, zoo goed en zoo kwaad als het ging, zij het dan ook in verbasterd genre, Gregoriaansch uitgevoerd.[1]) Ook had het volk de gewoonte behouden in sommige gedeelten der Mis mede te zingen en men hechtte er aan te kunnen verstaan wat door het koor gezongen werd. Om kort te gaan de liturgische geest was in Frankrijk bewaard gebleven, en zoo was het mogelijk, dat van daar uit de hervorming zich baan kon breken.

* * *

De eerste stap in de goede richting was het weder in eere herstellen der oude Romeinsche Liturgie, d. i. dier boeken door den H. Gregorius samengesteld voor het celebreeren van het H. Misoffer, voor het Officie en voor de toediening der H. Sacra-

---

[1]) Op het feest van H. Gregorius had ik in Sint Pieter eene fransche dame naast mij, die verwonderd zeide: „Comment, ce chant est chez vous une nouveauté; mais c'est cela ce qui chez nous se chante partout."

menten. Tevens bleek de oprichting van de *Revue d'Anjou* een stap in de goede richting. Behalve aan een goed deel van den franschen Clerus, is dit werk van hervorming te danken aan de Orde van den H. Benediktus, en wel hoofdzakelijk aan Dom Prosper Guéranger, Abt van Solesmes, en weder-oprichter der Orde in Frankrijk. Met voldoening volgde Pius IX het weder opbloeien en de wonderbare transformatie, die zich overal baan brak, en meer dan eens heeft de hooge Kerkvorst uiting gegeven aan Zijne dankbaarheid voor het werk door den onvermoeiden Benediktijn tot stand gebracht.

In 1841 gaf Dom Guéranger reeds het tweede deel van zijne *Institutions liturgiques* in het licht, waardoor aan de Gallicaansche Liturgie den doodsteek werd toegebracht. Tegelijkertijd was er in Frankrijk eene strooming merkbaar ten gunste der oude Christelijke kunst en archaeologie onder allerlei vorm en Dom Guéranger voorzag terecht, dat deze eene reactie zou teweeg brengen, die ook al het onwaardige uit de kerkmuziek zou wegvagen en doen verdwijnen, en de authentieke muziek van den H. Gregorius in eere herstellen.

Reeds in het kleine klooster, dat door de vrijgevigheid van Gregorius XVI tot de *abdij* van Solesmes werd verheven, had men met het herstel een aanvang gemaakt. Toen in 1833 Dom Guéranger het Officie weder invoerde, nam hij daartoe de Romeinsche boeken en gebruikte voor den zang de uitgave van Dijon, een nadruk van de verbasterde uitgave van Nivers. Iets beters was op dat oogenblik niet te vinden. Trouwens was hij zelf toen ook niet op de hoogte hoezeer de oorspronkelijke tekst door de uitgevers der 17de eeuw verknoeid was. Maar God had hem bij uitnemendheid den liturgischen geest geschonken en hij begreep, dat in het heilig Misoffer en in het Officie de vruchtbaar makende en onuitputtelijke bron van het Christelijk leven te vinden zijn, en dat om Gode een Hem waardigen lofdienst te wijden, om van Hem vergeving te erlangen en Hem Zijne genadegaven over de aarde te doen uitstorten het voldoende was deze wonderbare bron rijkelijk te doen vloeien. Tevens had God hem met eene schoone stem begiftigd, die

tot in zijn ouderdom zuiver en buigzaam bleef. Steeds was het een waar genot hem de Prefatie of andere recitatieven te hooren zingen, maar zijn orgaan was niet sterk genoeg om een koor te leiden. Wat hem ontbrak vond hij in zijn eersten en trouwen helper Dom Fonteinne, wiens geluid krachtig en zwaar als het was, tegen alle vermoeienis en moeielijkheden bestand bleek. Bovendien was Dom Fonteinne volkomen op de hoogte van de vereischten van het *canto-fermo* en nooit moede den lof Gods te zingen. Reeds aan de eerste Mis, die deze mannen te zamen zongen, wisten zij, in weerwil der zeer onvolkomen tekstboeken, leven te geven, en rythmus te leggen in de zware, als 't ware gehamerde muziek, zooals die in de latere jaren in Frankrijk in zwang was gekomen.

De polemiek door Dom Guéranger in 1840 begonnen ten gunste der Romeinsche liturgie, werd in 1847 ten einde gebracht in zijne: „Nieuwe Verdediging der liturgische Instellingen." Reeds in 1844 hadden twee Bisschoppen de, in hunne diocesen gebruikelijke, muziek afgeschaft en de Romeinsche Liturgie in eere hersteld, en langzamerhand raakten overal de wangedrochten der Gallicanen en Jansenisten in onbruik; Mgr. Dupanloup, die het langst vast hield aan dat bastaard-genre, gaf zich ook eindelijk in 1874, kort voor den dood van Dom Guéranger gewonnen.

Ten einde de omwenteling algemeen en vruchtbaar te maken, was eene eerste vereischte een nieuwen druk der kerkgezangen uit te geven, daar de bestaande geheel onvoldoende en onjuist waren. Met enthousiasme legde men zich op archaeologische studieën toe en zelfs de wereldlijke clerus werd door dit enthousiasme aangetast. In zijne *Institutions liturgiques* besprak Dom Guéranger het ware karakter van den Gregoriaanschen zang, schetste zijne geschiedenis, gaf de richting aan, waarin de studiën geleid moesten worden, maar zijn werkkring als Abt, zoowel als het gebrek aan middelen en aan medehelpers, maakten het onmogelijk tot een volkomen herstel van den oorspronkelijken ritus te geraken. Het grootste bezwaar was wel, dat men zoo volkomen in het duister tastte, en niet in het bezit

was van een enkel exemplaar, waarvan men met zekerheid de ongereptheid kon aannemen. Een *Antiphonarium*, dateerend uit den tijd van Gregorius, bleek onvindbaar, de oudsten stamden uit het Carolingische tijdvak, en de notatie was schier onbegrijpelijk. Boven den tekst stonden nl. eene serie vreemdgevormde teekens, groepen vormend, als onregelmatige intervallen, en die klaarblijkelijk in verband stonden tot de daaronder aangebrachte woorden en lettergrepen. Maar wat beteekenden ze? Was het een compleet systeem of waren het slechts aanwijzingen voor de uitvoering van hen, die de muziek reeds kenden? In 1847 ging onverhoopt licht op over deze duistere zaak. Een geleerde muziekkenner, Daujon, vond in de bibliotheek van Montpellier een manuscript van een geheel bizonder karakter. Hier waren drie lijnen boven elkander: op de bovenste stonden de *neumen*, daaronder eene reeks letters, en op den derden de tekst der Antiphoon. De letters waren die, welke in de middeleeuwen gebruikt werden om de noten aan te duiden; men had dus hier de muzikale tekst met de *neumen*, die de wijze van uitvoering aangaven. Hiermede had men nu den sleutel gevonden van het geheele systeem der oude zangers. Het bleek, dat de *neumen* nooit geheel genoteerd werden en alleen door een lijn of groep van lijnen de gang werd aangegeven, maar verder kwam alles op oefening en gewoonte aan. Ook moesten in ouden tijd de zangers lange jaren studeeren alvorens geheel meester te zijn van hunne kunst en de verschillende themata der melodieën te kennen.

Weder was het een Benediktijn geweest, Guy van Arezzo, aan wien eene groote verbetering op het gebied der muzikale noteering te danken was, door het uitvinden van wat, na latere verbeteringen, de notenbalk werd. Hij kwam op het denkbeeld drie lijnen te trekken, waar men spoedig een vierde bijvoegde, zoodat men door daarop de *neumen* te schrijven, de intervallen en de toonhoogte aangaf. Dit maakte aan alle verwarring een einde, zoodat nu elk geroutineerd zanger, na een enkelen blik, in staat is een stuk te ontcijferen en de juiste noten te zingen en haar de plaats te geven, die haar in de melodische

phrase toekomt. In de 12de en 13de eeuw werd de notatie der *neumen* nog eenigzins gewijzigd, verkreeg in de 14de eeuw een vasten vorm en bleef dien behouden tot in de 16de weer een geheele omwenteling in het Gregorianismus aanbracht. De teekens, die de groepeering aangaven verdwenen, en leverden zoo het bewijs, dat de traditie der zuivere uitvoering van den Gregoriaansche zang verloren was geraakt.

Natuurlijk heeft het ontzaggelijk veel moeite en studie gekost eer men tot het resultaat was gekomen, dat hier in weinige woorden wordt geschetst. In 1850 werd eene editie uitgegeven door eene commissie, door twee kardinaals Gousset, aartsbisschop van Rheims, en Giraud, aartsbisschop van Kamerrijk, benoemd, en van welke commissie de Abbé Tesson de ziel was. Twintig diocesen namen deze uitgave aan, en zonder de opmerkingen van kardinaal Gousset zelf, zou Pius IX er zijne goedkeuring aan gehecht hebben. Maar hoewel deze uitgave een stap in de goede richting was, ontbrak er nog veel aan het vinden van den volkomen juisten tekst.

Een Jesuit, Pater Lambillotte, maakte in 1851 den ondienst, der Kerk bewezen door de invoering van flauwe romances in de plaats der vroegere kernachtige gezangen, weder goed door de uitgave van een fac-simile van het in Sint Gallen bewaarde manuscript, waarvan vroeger sprake was.

„Zelfs al mocht men aan de authenticiteit twijfelen," zegt Dom Pothier, „zoo kan niemand ontkennen, dat men hier te doen heeft met een oud-eerwaardig stuk, dat de zang aanschouwelijk voorstelt, zooals die door Romanus werd onderwezen." De Benediktijnen van Solesmes achtten het zoo belangrijk, dat zij het manuscript, per phototypie vermenigvuldigd, hebben uitgegeven.

Het zou ons veel te ver voeren over alle edities te spreken, die hier en daar het licht zagen, en die allen zonder uitzondering, foutief waren. Bovendien was er aan twistgeschrijf geen gebrek. Wat de een aanbeval, brak de ander af.

Te midden van al deze polemiek zweeg Dom Guéranger. Hij evenmin als Dom Fonteinne, waren theoretici. De laatste com-

poneerde, met onnavolgbaar talent, wonderheerlijke stukken, geheel in den geest van Gregorius voor nieuwe Officies door Rome ingevoerd, en ten gebruike der Abdij van Solesmes. Maar het was een volgen van zijn gevoel, van eene ingeving; regelen en theorieën op te stellen was den zanger onmogelijk. De eerste Benediktijn, die zich op de studie der theorie toelegde was Dom Jausions, maar niettegenstaande zijne groote liefde en onvolprezen ijver was ook hij niet op den goeden weg om het verloren geheim terug te vinden.

Toch was het de dageraad, die den opgang der zon aankondigde. In 1859 kwam de eigenlijke hersteller der Gregoriaansche muziek, Dom Joseph Pothier, als novice, in de Abdij van Solesmes. Van zijne prille jeugd af hartstochtelijk zanger en beoefenaar der gewijde muziek, legde hij dadelijk na zijne intrede in het klooster, zich met de borst op de studie van den Gregoriaanschen zang toe. Maar zonder hulp van buiten zou al zijn ijver weinig gebaat hebben. De Abdij was te arm. De Abbé Gontier, Kanunnik der Kathedraal van Mans, hartstochtelijk liefhebber van het *plain-chant*, en hoogelijk ingenomen met de wijze, waarop in de Abdij van Solesmes gezongen werd, bestudeerde met onvermoeiden ijver al de manuscripten en uitgaven uit verscheiden eeuwen, die hij op een zolder van het Kapittel opgetast, gevonden had, en hij kwam tot het besluit, dat bij den Gregoriaanschen zang geen geslagen maat te pas komt, maar dat er slechts een rythmus is, zooals bij het proza, afhankelijk van het tonisch accent en van den bouw der gezongen phrase. In 1859 zette hij zijne theorie uiteen in een werkje: „*Méthode raisonnée de plain chant.* Dit boek verscheen met eene goedkeuring van Dom Guéranger, waarbij deze verklaarde, dat dit behelsde „de eenige ware theorie van de uitvoering van den Gregoriaanschen zang." De Abt van Solesmes stelde in dezen brief bovendien het hoofdverschil vast tusschen den Gregoriaanschen en den modernen stijl, zeggend, dat de eerste in de muziek gelijkstaat met het proza in de litteratuur, en de tweede met de poëzie, dat men dus de regelen van de eene soort niet mag toepassen op wat

het essentieele der andere soort is, en integendeel het eerste ten gronde richt, n.l. de juiste en geslagen maat

Dit werk van den abt GONTIER was als de eerste vrucht der school van Solesmes. DOM GUÉRANGER had het geïnspireerd, DOM JAUSIONS en DOM POTHIER hadden er hunne medewerking aan verleend. Maar het was nog zeer gebrekkig, en lange jaren van studie waren noodig om tot een definitief besluit te geraken. DOM POTHIER gaf kort daarop eene brochure uit, waarin hij in het licht stelde, dat eene eerste vereischte tot het verkrijgen van een in alle opzichten zuiveren tekst bestond in het vergelijken van alle manuscripten en oude uitgaven. Daarna was het even noodig de oorspronkelijke schrijfwijze te behouden, die door de zuiverheid, waarmede zij de noten groepeert, veroorlooft om den zang behoorlijk te phraseeren, hem een natuurlijken gang te verleenen en er de liefelijke uitdrukking van gebed en lofprijzing in te leggen. [1])

Om de proef op de som te geven litografeerde DOM POTHIER, met behulp van zijn broeder, eveneens Benediktijn, tusschen 1868—1870, eenige zangen voor de Processies. Met onuitputtelijk geduld werkten zij met hoogst onvoldoende hulpmiddelen, en als ware kunstenaars, die hun werk liefhebben, versierden zij het met fraaie hoofdletters, vignetten en teekeningen, o. a. eene Verkondiging, alles geïmiteerd uit een Brevier van SIMON VOSTRE en andere oude drukken. Toen het tot de uitvoering kwam, scheen het verre van gemakkelijk te wezen, maar langzamerhand gewende men er zich aan en kwam tot het inzicht, dat door het natuurlijke van de zangwijze, er minder moeielijkheden aan verbonden waren dan aan het verbasterde genre. Met Paschen had de Processie plaats onder het zingen van het lied van FORTUNATUS: *Salve festa dies*, dat zich niet in de uitgave van PIUS V bevindend, overal was afgeschaft. Met groote voldoening leidde DOM GUÉRANGER, met myter en staf, de Processie onder het zingen van het oude

---

[1]) Les Mélodies Grégoriennes. Voorrede p. 5 en 6.

nationale Paaschlied, terwijl Dom Fonteinne, wiens stem voor deze heuchelijke gelegenheid den vollen klank zijner jeugd had teruggekregen, als koorleider optrad.

In 1870 stierf Dom Jausions en Dom Pothier bleef alleen achter om de taak te voleinden, waartoe ook hij alleen berekend was. De jaren vervolgden hun loop, naar buiten vertoonde zich niets van het werk, en men begon zich af te vragen of hij inderdaad de juiste methode gevonden had.

Dom Guèranger werd in 1875 opgeroepen, alvorens hij het werk, dat hem zoo lief was, met goeden uitslag had bekroond gezien. Zijn opvolger, Dom Couturier, had tot zijn laatsten snik slechts de ééne gedachte, het ideaal van zijn voorganger te verwezenlijken. Niets was hem te zwaar om de zoozeer geliefde zaak te bevorderen en begrijpend, dat zonder *payer de sa personne* hij ook den zang niet in de goede haven leiden kon, legde hij zich met stalen ijver er op toe, zijn harde, ruwe stem, buigzaam en welluidend te maken. Op geldelijk gebied kwam de Abdij in beteren doen. Het scheen, dat Dom Guéranger, van uit den hoogen, zijne geliefde kinderen te hulp kwam. De drukkersfirma Desclee, van Doornik, die, ijverige katholieken, veel voor de zaak van het geloof over hadden, kwam naar Solesmes en stelde zijne persen ter beschikking van de Abdij; men kon dus beginnen met het *Graduaal* te drukken, waarvoor Dom Pothier zelf de letters had geteekend.

Maar om drukken alleen was het niet te doen, men moest volstrekte zekerheid hebben omtrent den juisten tekst. Twee mannen kwamen daarbij Dom Pothier te hulp, een jong priester uit Savoië, groot muziekkenner en geleerd Latinist, die kardinaal Pie naar de Abdij zond, en een jonge monnik Dom Antonius Schmidt, die aan eene wondere gevoelige kunstenaarsziel, een ijzeren wil en den vurigen ijver van een heiligen paarde. Aan hem vooral had Dom Pothier een ongeëvenaarde hulp, en op 18 November 1879, op het feest van den H. Odo, Abt van Cluny, en een der grootste muziekkenners uit de middeleeuwen, kon Dom Pothier de voorrede zijner: *Mélodies Grégoriennes* onderteekenen. In het voorjaar

van 1880 kon hij het werk aan de voeten van den H. Benediktus nederleggen — wiens eeuwfeest toen gevierd werd — met deze toewijding:

BONUS SIS LIBELLO HUIC
PATER ALME DULCISQUE MAGISTER
BENEDICTE

en, profeet geworden door liefde, liet hij er op volgen:

AFFULGET HODIE SPES DE CAELO
TE AUSPICE, TE DOCTORE, TE DUCE,
ADHUC DIES VIDENDE BONOS
UT CHRISTI NIL AMORI, NIL LAUDI PRAEPONATUR
PSALLENTIUM VOCI MENS CONCORDET
VOX MENTI
ET CHORIS PER ORBEM RESONANTIBUS
GREGORIANA MODULAMINA
TEMPORIBUS NOVIS ANTIQUA REFLORESCAT ÆTAS [1]).

Inderdaad, op hoog bevel van Pius X herleven de dagen van weleer, en het heelal zal den lof Gods zingen in de oude Gregoriaansche tonen, der geestelijkheid en den volke teruggeschonken. Maar nog was de tijd van den triomf niet gekomen; integendeel dreigde groot gevaar.

* * *

Ook in Duitschland was men zich op de beoefening der Gregoriaansche muziek gaan toeleggen en naar eene officieele uitgave verlangend, verwachtte men die van Rome. Verscheiden

---

[1]) Zegen en bescherm dit boek, weldoende Vader en goede meester Benedictus. Heden komt tot ons uit den hemel de hoop, dat onder uwe bescherming, door uwe leering en onder uwe leiding wij nog betere dagen zullen zien; dat aan niets de voorkeur zal gegeven worden boven de liefde en den lof van Christus; dat de ziel van hen, die deze zingen in overeenstemming zal zijn met hunne stem, en hun stem met hunne ziel. In het geheele heelal zullen de oude tijden in eene nieuwe eeuw herleven, wanneer de koren de Gregoriaansche melodiëen doen weerklinken.

uitstekende muziekkenners: o. a. SCHLECHT van Eichstadt, HERMESDORF en BOHNE van Trier, WEBER van Mainz, maakten zich bezorgd, dat men de geheel foutieve mediceïsche uitgave daarvoor kiezen zoude en richtten in 1870 een dringend verzoek tot DOM GUÉRANGER om de uitgave van Solesmes het licht te doen zien en aldus die ramp te verhinderen. Maar men was van oordeel, dat het werk nog niet die volmaaktheid bereikt had, waarvan men droomde en men verklaarde niet gereed te zijn

Blijkbaar had kardinaal BARTOLINI, prefect der Congregatie der Riten tot verscheiden uitgevers in 1869 het verzoek gericht, eene uitgave van den Gregoriaanschen zang voor te bereiden, doch alleen PUSTET had geantwoord, daartoe aangespoord door Prof. HABERL, directeur der kerkelijke muziek te Regensburg, hem belovend de correctie op zich te zullen nemen, en eveneens het litterair gedeelte. Tevens ried hij PUSTET aan daartoe de mediceïsche uitgave te kiezen, die door PAUL V en CLEMENS VIII waren goedgekeurd.

Later heeft echter HABERL zelf erkend niet voor zijn zaak berekend te zijn geweest en evenmin voldoende op de hoogte van wat zoowel in Duitschland als in Frankrijk reeds op het gebied van den Gregoriaanschen zang was verricht.

PUSTET nam dus de opdracht aan, maar om zich te dekken, verlangde hij een recht van 30 jaar. Dit werd hem in 1870 toegestaan. Bovendien verlangde hij, dat zijne uitgave als de officieele Romeinsche zou erkend worden, en hoewel dit toegestaan werd, kenden PUSTET c.s. grooter kracht aan deze toestemming toe, dan in de bedoeling lag. Zij beweerden nl. dat het hun verleende privilegie het verschijnen van elke andere uitgave verbood. Maar hoe het ook zij, op 3 Mei 1872 verklaarde eene Breve van PIUS IX het *Graduaal* van PUSTET tot officieele uitgave, en op 14 April 1874 werd dit gevolgd door het *Antiphonarium* met een decreet van de Congregatie der Riten. De nieuwe uitgave verscheen onder de vlag van de ware Gregoriaansche melodiëen te reproduceeren, later bepaalde men er zich toe ze alleen authentisch en officieel te noemen. Men was van plan deze overal in de Kerk in te voeren, maar zij lokte zooveel

kritiek uit, dat men daarvan moest afzien. Men had eerst voorgewend, dat het de echte tekst van den H. Gregorius was door Palestrina herzien; maar spoedig bleek het zonneklaar de ongelukkige mediceïsche uitgave te zijn: dus even weinig Gregorius als Palestrina.

Een onverwachte gebeurtenis kwam een spaak steken in het wiel van den Pustet'schen triomfwagen. In 1882 vereenigde zich te Arezzo een Europeesch Congres, teneinde het eeuwfeest te vieren van den Benediktijn Guy, die in de 11de eeuw, door de uitvinding van den notenbalk, nieuwe banen voor de muziek geopend had. Gedurende vier dagen, van 11—13 September hadden allerbelangrijkste discussiën plaats over den Gregoriaanschen zang, tusschen de toonaangevende muziekkenners, niet alleen van Italie, maar van Frankrijk, België en Duitschland, d. i. van de landen, waar men met den meesten ijver en de meeste kunde de zaak bestudeerd had. De ziel van dit congres was Dom Amélli, toen bibliothekaris der *Ambrosiana* te Milaan, nu Prior van Monte Cassino. Een leeuwenaandeel aan die beraadslagingen nam de Abbé Perriot, kannunik van Langres. Beide mannen waren overtuigd van Dom Pothier's kunde en de juistheid zijner denkbeelden, en het congres werd als 't ware tot een duel tusschen den *Maestro* van Solesmes en de vertegenwoordigers van Pustet.

In de eerste zitting gaf Dom Pothier een overzicht van de moeielijkheden om den juisten tekst van den H. Gregorius terug te vinden. In de tweede zitting werd hij uitgenoodigd den oorsprong van het liturgisch gezang te schetsen: als algemeene thesis stelde hij vast, dat de eenvoudige accentuatie der taal, geobserveerd zooals de ouden dit vermochten te doen en pathetischer gemaakt door eene muzikale ontwikkeling bij de godsdienstplechtigheden, voldoende was om de eerste vlucht en den oorspronkelijken vorm van den zang in de vergadering der geloovigen te verklaren. Door eene reeks voorbeelden bewees hij hoe Gregorius, zonder sprongen, van het recitatief der gebeden en der *Prefatio* tot de meest verlengde modulaties der *Gradus* Psalmen en *Alleluias* overging. In het verslag van het

congres werd deze voordracht over de wording van den zang „eene schitterende openbaring" genoemd.

Ten slotte werd eene motie aangenomen, waarbij aan de leer van Solesmes volle goedkeuring werd gehecht en de geestelijkheid uitgenoodigd er zich aan te houden bij het uitvoeren van het *canto-fermo*.

Gedurende de zittingen van het congres had Dom Pothier veel steun gevonden bij Dom Ambrosius Kienle en de andere Monniken van Beuron — een klooster, dat als telg van Solesmes en van Dom Guéranger beschouwd kan worden. De stichter, Dom Maur Wolter, had eenige maanden in Solesmes vertoefd, al de tradities dier Abdij naar Duitschland overgebracht, deze aldaar verder ontwikkeld en tot hun recht doen komen. Reeds in 1865, toen Dom Pothier bleef zwijgen, had een Beuroner Monnik, Dom Benedictus Sauter, eene brochure uitgegeven, waarin hij de grondbeginselen van den zang nederlegde, die hij gedurende zijn noviciaat in Solesmes geleerd had. Ook Dom Kienle heeft een uitmuntend werk geschreven — later uit het Duitsch in het Fransch overgezet door Dom Lorenzo Janssens — over de theorie en de praktijk van den Gregoriaanschen zang.

Het congres van Arezzo werd gevolgd door eene pauselijke audientie, waarin Leo XIII de congressisten niet alleen prees over hun werk, maar ook op bizondere wijze Dom Pothier en zijne medehelpers en leerlingen onderscheidde. Desniettegenstaande verscheen er 6 April 1883 een dekreet van de Congregatie der Riten, dat afkeuring uitsprak over de motie van het congres van Arezzo, en verklaarde, dat de eenige vorm van den Gregoriaanschen zang, die voor authentisch en wettig gelden kon, die was, welke goedgekeurd en bevestigd was door Paulus V, Pius IX en Leo XIII, d. i. de uitgave van Regensburg. Toen dus in 1883 Dom Pothier zijn Graduaal uitgaf, achtte hij noodig den volgenden hoogst voorzichtigen titel te kiezen: *Liber Gradualis a S. Gregorio Magno olim ordinatus, postea Summorum Pontificum auctoritate recognitus, ac plurimum auctus, cum notis musicis ad majorum tramites*

et codicum fidem figuratis ac restitutis, in usum Congregationis Benedictinae Galliarum, praesidis ejusdem jussu editus. Op deze wijze zijn werk uitgevend, had het den schijn slechts een geleerd exposé te zijn en alleen bestemd om in de Fransche Benediktijner kloosters gebruikt te worden. Had hij anders durven spreken, zoo ware de straf niet uitgebleven. Zooals reeds gezegd is, stond aan het hoofd van de Congregatie der Riten Kardinaal Bartolini, een zeer geleerd, vroom en ijverig man, maar liefhebber van stokpaardjes — in dit geval de editie van Pustet — en altijd gereed om den banbliksem te slingeren naar hen, die met hem van inzicht verschilden.

Gelukkigerwijs had een der zonen van Solesmes mede zitting in het H. College n.l. Kardinaal Pitra, en deze overhandigde persoonlijk aan Leo XIII het *Liber Gradualis* van Dom Pothier, en deed aan Z. H. de verdiensten van het werk begrijpen. De Paus antwoordde 3 Maart 1884 met deze Breve:

Aan onzen geliefden Zoon Joseph Pothier, Monnik van de Orde van den H. Benedictus, in het Klooster van Solesmes.

LEO XIII, PAUS.

Geliefde Zoon, groeten en apostolischen zegen.

Onze Eerwaarde Broeder Joannes Baptista, Kardinaal Pitra, Bisschop van Frascati, heeft ons het boek met gewijde zangen overhandigd, dat door u uitgegeven is. Wij hebben met genoegen en dankbaarheid uw eerbetuiging ontvangen, zoowel om de verdiensten van het werk als om al wat de Kardinaal ons daaromtrent gezegd heeft. Ons is inderdaad bekend, geliefde Zoon, met hoeveel kennis van zaken gij er u op hebt toegelegd om de oude gedenkstukken der gewijde muziek te verklaren, en hoezeer gij u beijverd hebt om hen, die deze kunst beoefenen, aan te toonen welke de natuur en de juiste vorm dier oude zangen is, zooals zij oudtijds werden gecomponeerd en zooals uwe vaderen ze met groote zorg bewaard hebben. Wij zijn van oordeel, dat men niet alleen den ijver

moet prijzen, waarmede gij u aan zulk een moeielijk en zwaar werk gewijd hebt, dat u vele jaren van ingespannen arbeid heeft gekost, maar evennens de liefde, waarmede gij bezield zijt jegens de Roomsche Kerk, die steeds groote waarde heeft toegekend aan de gewijde melodieën, waaraan de H. Gregorius de Groote zijn naam gehecht heeft.

Daarom wenschen wij, dat dit ons schrijven u een bewijs zij onzer goedkeuring van de merkwaardige studiën, die gij gemaakt hebt omtrent de geschiedenis, de discipline en de schoonheid van den gewijden zang. Wij zijn te meer begeerig u dit bewijs te geven, opdat gij, de tegenspoeden dezer kwade dagen overwinnend, moedig en met al uwe kracht voortwerkt voor de eer van den godsdienst en die der Kerk. Den goedertieren God smeekende door de macht Zijner genade uw moed te versterken, opdat het licht dagelijks helderder schijne voor de menschen, schenken wij met liefde in den Heer, als pand der hemelsche gaven en als bewijs van ons Vaderlijk Welbehagen, aan u, geliefde Zoon, en aan al uwe broeders in het kloosterleven, den apostolischen Zegen.

Bij Sint Pieter 3 Maart 1884, het zevende jaar van ons Pausschap.

Leo XIII p. p.

Deze Breve, leverde reeds het bewijs, dat Leo XIII niet van zins was de Gregoriaansche traditie op te offeren aan de belangen van een Duitschen drukker. Toch was het noodig hoogst voorzichtig te werk te gaan, ten einde de netelige zaak niet te verbroddelen. Den dag volgend op dien waarop hem de Breve gewerd, ontving Dom Pothier een officieel schrijven de waarschuwing bevattend, niet te vergeten, dat zijne uitgave het werk van een geleerde was, maar niet in de praktijk kon gebruikt worden.

Het is hier de plaats niet om over al de lotgevallen der Abdij van Solesmes te spreken, en allen te noemen, die mede de hand aan den ploeg hebben geslagen, zou ons te ver voeren. In 1888 verscheen het *Processionaal*, in 1891 het

Antiphonarium, spoedig gevolgd door *Variae preces*, eene verzameling liturgische zangen voor bizondere devoties en eene tweede uitgave van het Graduaal en het *Liber responsorialis* allen van de hand van Dom Pothier.

Een hoogst merkwaardig werk, dat de pers van Solesmes verliet, was *Paléographie Musicale*, een verzameling fac-similés der meest beroemde handschriften van den liturgischen zang, met bijschriften, getuigend van groote geleerdheid. Het denkbeeld was van Dom Pothier uitgegaan, voor de uitvoering had hij medewerkers, o. a. Dom Mocquereau.

In 1890 stierf Dom Couturier, maar gelukkigerwijze deed zijn opvolger niet voor hem onder in ijver voor de voltooiing van het gewichtige werk. Onder de leiding van Dom Delatte bracht het koor het tot nog grooter volmaaktheid. Boyer d'Agen schrijft daaromtrent in een brief aan Gounod: „Verbeeld u een oogenblik een sprong achteruit gedaan te hebben en dat de groote Gregorius u uitnoodigt den dienst bij te wonen ten einde de *schola* van het neumatisch gezang te hooren, dat hij voor het heiligdom heeft opgeteekend, en het monophonisch koraal, dat hij heeft doen samenstellen om de barbaren te bekoren en te bekeeren. De illusie is hier volkomen; gij sluit de oogen, opent de ooren en geeft u geheel over aan het luisteren naar de wonderbare muziek, die deze monniken uitvoeren, als naar een nooit gehoord concert van kunstenaars; spoedig vergeet gij uw eeuw en al het andere om twee, drie uren lang te luisteren naar die verrukkelijke en lichte opeenvolging van psalmen, hymnen, etc. wier motieven zoodanig wisselen, dat die drie uren in een bekoring van geheel uw wezen zijn voorbij gevlogen. Dit schitterend resultaat is te danken zoowel aan den invloed van den Abt als aan de lessen van den koorleider, Dom Mocquereau."

Onder de schaduw van den toren zijner Abdij had Dom Guéranger een vrouwenklooster gesticht en onder de hoede gesteld der H. Cecilia, en hij zelf was het, die daar in den Gregoriaanschen zang onderricht gaf. Dezelfde schrijver zegt daaromtrent: „Nadat door de aanraking van een tooverstaf

de ijzeren sloten van het wonderbare *Antiphonarium* van den H. Gregorius zich geopend hebben, en door de studie van een monnik aan Frankrijk en aan de Katholieke wereld het grootste kunstwonder geschonken wordt, dat het Christendom gebaard heeft, met de eeuwen als études, en geniën als schrijvers, moet men ten minste eenmaal, alvorens te sterven in deze kapel van Sint Cecilia naar eenige dier primitieve Gregoriaansche melodieën komen luisteren, aan welke de wereldsche muziek niet geschroomd heeft de schoonste phrases harer werken te ontleenen."

De andere Benediktijner kloosters in Frankrijk, o. a. Saint-Wandrille — van welke Dom Pothier later Abt werd — en in Spanje de Abdij van Silos, beijverden zich om naar krachten in het voetspoor van het Moederhuis Solesmes te treden, terwijl ook vele kerken het door deze gegeven voorbeeld, volgden; ontelbaar zijn de kapelmeesters, organisten, zangers, — religieusen, priesters en leeken — die in deze kloosters kwamen om in de kunst van den Gregoriaanschen zang onderricht te ontvangen. Is voor de meesten *de Paléographie Musicale* een gesloten boek, de *Mélodies Grégoriennes* vallen daarentegen onder ieders bereik.

Maar nog treffender is de beweging in de vrouwenkloosters geweest. Dom Schmidt gaf te Parijs onderricht aan de Benedictijner Nonnen van Saint Louis-du-Temple, welke lessen door de zusters met enthousiasme gevolgd werden en die zij lithographisch vermenigvuldigden. Van deze *Méthode du Chant Grégorien* is kracht uitgegaan en de Kerk der Benediktijner Nonnen is als een bedevaarts-oord geworden voor alle liefhebbers van het liturgisch gezang, terwijl vele priesters uit de omstreken bij de zusters zijn komen les nemen.

De beweging in Frankrijk ten gunste van den Gregoriaanschen zang nam ongehoorde afmetingen aan en werkte met des te meer kracht, wijl zij niet kunstmatig in het leven geroepen was, maar door de macht, der waarheid eigen, werkte. Wie zal de zielen tellen, aan wie deze gezonde omwenteling het geloof terug gegeven en aan wier vroomheid zij nieuw leven ingeblazen heeft?

Hoevele godsdienstige genootschappen zijn niet tot den vroegeren ijver teruggekeerd enkel en alleen door het beoefenen van den Gregoriaanschen zang, voornamelijk wanneer deze onderwezen werd door een man als Dom Schmidt, wiens lessen, zooals men zeide, met de oefeningen van eene *retraite* vergeleken konden worden.

Ontelbaar is eveneens het aantal geschriften, die in Frankrijk het licht zagen. De voornaamste onder deze is de *Revue du Chant Grégorien*, die te Grenoble verschijnt en waarin het hoofdartikel steeds van de hand van Dom Pothier is.

In Italië werd de beweging voor den Gregoriaanschen zang machtig aangepakt, toen Dom Amelli zijn post als Bibliothekaris te Milaan verwisselde voor die van Prior in Monte Cassino. Het was onnoodig, dat de monniken daarvoor hunne prachtige koorboeken uit de 15de en 16de eeuw opofferden; het bleek voldoende hen den rythmus te onderwijzen, waarvan de traditie verloren was geraakt.

Maar Rome scheen eene onneembare veste. Wel hadden plechtigheden in S. Gregorius op den Coelius, die door Camaldolensen wordt bediend, de belangstelling van vrome muziekliefhebbers gewekt, en met verwondering bekenden velen voor het eerst van hun leven de geheele Vesper met stichting te hebben kunnen volgen. Ook de Mis en Vespers in het Fransch Seminarie hadden op verscheiden dignitarissen grooten indruk gemaakt o. a. op Kardinaal Parocchi. Maar boven alles uit blinkt de dienst in de kerk van Sant Anselmo op den Aventijn, welks *schola* op zoo uitstekende wijze door Dom Lorenzo Janssens wordt gedirigeerd. Daar is alles met elkaar in harmonie, muziek, ceremoniën, architectuur, alle kunsten vereenigen zich om Gode lof toe te zingen op de meest verheven en liefelijke wijze.

De grootste moeielijkheid echter, die der overwinning in den weg stond, was het pauselijk decreet, dat de uitgave van Pustet officieel verklaarde. In 1887 overleed Kardinaal Bartolini; met hem verdween de felste tegenstander en langzamerhand kwam een ruimer geest over de Congreatie der Riten, hoewel men toch nog onder zijn opvolger, Kardinaal Masella S. J. een

zwaren strijd te doorstaan had. Deze ging n.l. zoover van den Generaal der Jesuiten te verkrijgen dat aan Pater DE SANTI, naar Rome gezonden om de partij van PUSTET te steunen, doch door studie tot andere gevoelens gekomen, het zwijgen werd opgelegd. Men wilde zelfs de geheele, van Frankrijk uitgaande beweging onderdrukken, maar andere leden van het H. College o. a. de Kardinaals SARTO en SWAMPA verzetten zich daartegen. Dit geschiedde in 1894. Het aan PUSTET verleende voorrecht liep in 1900 ten einde en werd niet vernieuwd. Het volgend jaar voelde DOM DELATTE zich gerechtigd aan LEO XIII de volledige uitgave der liturgische boeken en andere geschriften van de drukkerij van SOLESMES aan te bieden en in Mei 1901 dankte de Paus hem in eene plechtige Breve, waarin aan het werk grooten lof werd toegezwaaid.

Na geconstateerd te hebben — zonder er zijn misnoegen over te uiten, dat de boeken van Solesmes reeds op verscheidene plaatsen in gebruik waren, vervolgde de Paus aldus: „Elke onderneming, die ten doel heeft de kennis van het *canto-fermo*, dat kostbare hulpmiddel der heilige Riten, te verbreiden en te verduidelijken, verdient geprezen te worden, niet zoozeer wegens den arbeid, die daaraan ten koste is gelegd, dan wel wegens het voordeel, dat de eeredienst er uit trekt. Want het is ten einde den zin der woorden te doen uitkomen, dat de Gregoriaansche melodieën zoo kunst- en smaakvol zijn gecomponeerd; mits zij kunstvol worden ten gehoore gebracht hebben zij de macht, liefelijk en ernstig als zij zijn, in de ziel der hoorders door te dringen en er vrome gevoelens en weldoende gedachten te wekken. Het is dus gewenscht, dat wie zich onder den clerus geneigd en in staat gevoelen om den liturgischen zang te beoefenen, er zich met verstand en volle vrijheid op toeleggen. Hun werk, zooals het uwe tot op heden, kan een gunstigen invloed uitoefenen op den loop der zaken, mits men den plicht der naastenliefde niet uit het oog verliese en evenmin die van eerbiedige gehoorzaamheid aan de Kerk."

Deze merkwaardige Breve gaf niet alleen volle vrijheid om

de theoretische studiën voort te zetten, maar tevens die om de uitgave te gebruiken aan welke men de voorkeur gaf, dus zeer zeker die van Solesmes, welke zoozeer door den Paus geprezen was. Er ging een vreugdekreet op uit de groep der vrienden van Dom Pothier en van zijn werk. Aan het hoofd dezer mannen stond Pater De Santi S. J., uitstekend muziekkenner, die van bestrijder tot overtuigd en onvervaard voorkamper geworden was. Een ander vurig Gregoriaan was Baron Rudolph Kanzler, secretaris der Commissie voor gewijde archaeologie, en Mgr. Respighi, neef van den Kardinaal-Vicaris; maar de krachtigste steun van de beweging is wel Italie's grootste componist Don Lorenzo Perosi. In Cesena geboren, vond de jonge maestro, in zijne eerste jeugd veel steun bij den tegenwoordigen Abt van Monte Cassino, Dom Bonifacius Krug, die toen Abt was van de Madonna del Monte, bij Cesana. Door hem, en later door Dom Amelli, leerde Perosi het werk van Dom Pothier kennen en bewonderen. Onlangs schreef hij daaromtrent: „De uitgave van Solesmes, is zonder twijfel op dit oogenblik de beste, die wij kennen en de studie van het *Liber Gradualis*, dat mijn gids en mijn troost geweest is gedurende mijne muzikale studieën, zou ik wenschen dat verplichtend werd gesteld op alle seminaries."

Een andere stap op het pad der overwinning was het verkrijgen eener Basiliek. Eerst scheen dit onmogelijk. In de hoofdkerken vierde de polyphone muziek hoogtij en aan onttronen dier grootheden viel niet te denken; de kapelmeesters waren te machtig en het volk was op die uitvoeringen te verzot. De Basiliek van San Paolo echter werd door Benediktijnen bediend en Dom Oslaender, de Abt, celebreerde op 25 Januari 1902, aan het Altaar der Confessie, een pontificale Mis, gedurende welke door de monniken zijner Abdij en de leerlingen van Sant Anselmo, de Gregoriaanschen zang, uit de boeken van Dom Pothier, werd gezongen. Sinds dien tijd is in de Basiliek op de Via Ostia, de ware Gregoriaansche muziek in zwang gebleven.

Zoo had dus in één der patriarchale kerken voor welke

de Heilige Gregorius geschreven had, zijn wonderheerlijk werk, na zoo lange verbanning, weder zijne intrede gedaan, en de gouden glorie van beter dagen verscheen aan den horizont met de troonsbestijging van Pius X.

* * *

Beschermer, vaderlijke vriend van Don Lorenzo Perosi, groot muziekkenner, had Kardinaal Sarto steeds met belangstelling de beweging en de polemiek van het werk van Solesmes gevolgd, en zoowel te Venetie als te Mantua, had hij het zijne gedaan om het in toepassing te brengen. Hij was te oprecht, eenvoudig — vroom om niet sinds lang een afkeer gevoeld te hebben van de lichte Italiaansche muziek, zoozeer in disharmonie met het plechtige van de heilige handelingen, en zijn lievelingsdenkboeld was om eenmaal het volk weder te zien deelnemen aan den zang en dus medeleven met den dienst Gode gewijd.

Als Bisschop van Mantua schreef Mgr. Sarto aan een vriend, ter gelegenheid van eene vergadering van het Venetiaansch Genootschap van den H. Gregorius: „Waar voornamelijk de aandacht op gevestigd dient te worden is de Gregoriaansche zang, de wijze om deze ten gehoore te brengen en populair te maken. O, zoo het gelukken mocht, dat alle geloovigen, evenals zij de Loretaansche Litanie en het *Tantum Ergo* zingen, ook de vaste gedeelten der Mis meezongen: het *Kyrie*, het *Gloria*, het *Sanctus* en het *Agnus*, dat zou voor mij de schoonste triomf van den gewijden zang wezen, omdat de geloovigen op die wijze werkelijk deelnemend aan de gewijde Liturgie, in godsvrucht en vroomheid zouden wassen. Het is mij een lust somtijds te droomen van duizend stemmen, die de *Mis der Engelen* in eene Kerk zingen, en de Vesperpsalmen, en ik ga er bijna over in extase. Steeds wanneer ik het volk het *Tantum Ergo*, het *Veni Creator* of het *Te Deum* hoor zingen, wekt dit in hooge mate mijne devotie op."

Op 1 Mei 1895 zond de Patriarch van Venetië een herderlijk

schrijven [1]) rond, waarin hij ten duidelijkste den staf brak over de oude richting en, steunend op het decreet van de H. Congregatie der Riten van 21 Juli 1894, het bevel gaf aan alle geestelijken in zijn patriarchaat om zich te houden aan de regels, die hij in vijf artikelen vaststelde. Tevens benoemde hij eene commissie, die over de naleving van zijn decreet te waken had. Naast den eigenlijken Gregoriaanschen zang, veroorloofde hij voor feestelijke gelegenheden *falsi-bordoni* en door-gecomponeerde muziek van Palestrina en diens school, ook van nieuwere, mits deze polyphone muziek een volstrekt gewijd karakter hebbe. De Kardinaal eischte absolute gehoorzaamheid, en de zachtmoedige Sarto dreigde met kanonieke straffen bij niet nakoming van zijn gebod. Wel een bewijs in hoe hooge mate het hem ernst was. Geen wonder dus, dat toen de mare weerklonk, dat aan Kardinaal Sarto de Driekroon was toegewezen, het hart der Gregorianen zwol van blijde verwachting en vreugdevolle hoop.

En zij werden niet teleurgesteld. Op 27 Augustus 1903, nog geen maand na zijne kroning, schreef Paus Pius met eigen hand aan de Redactie der *Rassegna Gregoriana*: „Door eene lange ondervinding overtuigd, dat de zuivere harmonieën van den kerkzang, meer dan iets anders bevorderlijk zijn om godsvrucht en vroomheid te wekken en dus bij uitnemendheid geschikt voor den waren dienst van God, mits zij in harmonie zijn met de heiligheid van den tempel en de gewijde handelingen, die er verricht worden, geven wij van ganscher harte onze goedkeuring en onzen zegen aan hen, die arbeiden aan deze noodige hervorming der muziek in de kerken, en onder hen niet in de laatste plaats aan de schrijvers der *Rassegna Gregoriana*.

Op 22 November, feest der H. Cecilia, patrones der gewijde

---

[1]) Zoo gaarne hadde ik de vertaling van dit allerbelangrijkste document gegeven, doch het is te lang — 8 bladz. — voor dit artikel. Hoewel in 1904 herdrukt, is het nu niet meer mogelijk een ex. machtig te worden. Mocht mij den wensch daartoe kenbaar gemaakt worden, zoo geef ik gaarne de vertaling in het volgend nummer dezer *Kronyk*.

muziek, gaf de Paus het *Motu proprio* in het licht, waarin Hij aan Zijne gedachte met evenveel duidelijkheid als kracht uiting geeft [1]).

In zekeren zin is dit *Motu proprio* eene herhaling van wat reeds in het herderlijke schrijven gezegd werd, en dit levert, mijns inziens, het bewijs dat de tegenstanders, die beweren dat de Paus op aansporing van anderen handelde, volkomen ongelijk hebben.

Eenige dagen later, 8 December, als 't ware om zijn werk onder de bescherming der Immaculata te stellen, richtte Z. H. een schrijven aan den Kardinaal-Vicaris, waarin Hij het *Motu proprio* nader toelicht en aandringt op eene spoedige in werking stelling. Voornamelijk legt de Paus nadruk op het zingen der Vespers, die eene algemeene verandering dringend vereischen. In plaats van de vrome psalmodie, waarbij het volk zijn stem aan die van den clerus paarde, zijn lange, kunstige gezangen getreden, meestal van een te profaan karakter, om nog langer in Gods huis geduld te worden.

Verder drukt de Paus den wensch uit, dat men zich in de Seminaries op den Gregoriaanschen zang toelegge, en hoopt bij het eeuwfeest van den grooten Gregorius in de gelegenheid te zijn te hooren, hoe aan zijne aanmaning gevolg gegeven is, door hen, die den zang zullen uitvoeren bij de Mis, welke Hij bij die gelegenheid in Sint Pieter zal celebreeren.

Tevens geeft de Paus in dit merkwaardig document aan, wat in zijne oogen de ware Gregoriaansche zang is. Alle oudere bedorven edities schuift hij ter zijde, en erkent alleen als echt die van Solesmes en van Dom Pothier. De uitgave van Pustet wordt weliswaar niet genoemd, maar in het alleen erkennen van die van Solesmes, ligt de veroordeeling opgesloten.

---

[1]) Na de uitgave van den tekst, met Hollandsche vertaling en verklarende aanteekeningen van Pater Lambert Voncken C. SS. R. (J. W. van Leeuwen, Leiden), dat elk die in de Gregoriaansche muziek belang stelt zich gemakkelijk kan aanschaffen, acht ik het volkomen overbodig citaten uit deze stukken te geven.

In een decreet van 9 Januari 1904 verklaart de H. Congregatie der Riten, op bevel van den Paus, dat de aanwijzing omtrent de gewijde muziek, in het *Motu proprio* gegeven, dadelijk in praktijk gebracht moet worden in alle kerken, alsmede in de Basilieken van Rome. Zelfs in die van Lateranen, welke argumenten men er ook tegen te berde brengen mocht.

De werken door Dom Pothier geschreven, werden officieel aan de zangers der Pauselijke Kapel uitgedeeld, als de eenige wettige, en de Gregoriaansche melodieën, zooals die door den Abt van Saint Wandrille zijn te boek gesteld, zullen dus voortaan de groote pauselijke functies opluisteren.

Ik wil hier nog even aanteekenen, dat evenmin als bij het herderlijk schrijven van 1895, alle polyphone muziek ten doode veroordeeld is. Zeer zeker blijft deze, mits een gewijd karakter dragend, en in niets aan profane muziek herinnerend, en gecomponeerd in den stijl van Palestrina, bij groote missen geoorloofd. En dat niet een fnuiken van het genie, maar integendeel een aanmoedigen van muzikale krachten om zich in de ware richting te ontwikkelen, in de bedoeling des Pausen ligt, blijkt uit het feit, dat bij de beide missen, die de H. Vader persoonlijk in Sint Pieter celebreerde — 12 April en 8 December — alsmede bij die, welke Z. H. bijwoonde, eenige gedeelten polyphoon werden gezongen, en zelfs door gecomponeerde motetten werden ingelascht.

Op 7 April 1904 werd het Gregoriaansche Congres te Rome geopend. De zalen van het college van Apollinaris bleken te klein om de toegestroomde menigte te bevatten en allerbelangrijkst waren de discussies en de mededeelingen van de beoefenaars en liefhebbers der Gregoriaansche muziek. Drie dagen werden aan de besprekingen gewijd, terwijl in de tusschenuren gelegenheid geschonken werd, door uitvoeringen, zich rekenschap te geven van de juistheid der beweringen.

Zijne bekroning vond het Congres in de H. Mis, die op 11 April 1904 door den Paus in Sint Pieter gecelebreerd werd. Daar werd 's Pausen droom van Mantua tot werkelijkheid: 1200 zangers, in twee groepen verdeeld, waren in het rechtsche

gedeelte van het transept opgesteld. De *Schola* uit 130 personen bestaande, werd door Dom Lorenzo Janssens gedirigeerd, en zij was het die de rol der *soli* overnam, terwijl het koor der 1000 overige zangers onder leiding van den jeugdigen Mgr. Rella, de ensembles zong, of wel dàt gedeelte, dat de Paus door het volk wenscht gezongen te zien. De Sixtijnsche kapel, onder leiding van den Maestro Perosi, voerde eenige polyphone motetten uit van Gabrieli, Vidana, Palestrina en Perosi.

Er zijn in de dagbladen zulke uitvoerige berichten over deze feestviering verschenen, dat ik mij onthoud van het treden in nadere bizonderheden, zoowel omtrent het Congres als omtrent deze Mis en de andere uitvoeringen in die dagen ten gehoore gebracht. Ik wensch alleen nog aan te stippen, dat toen in Maart, ter gelegenheid van den feestdag van den H. Gregorius, in zijne kerk op den Coelius, een plechtig Triduüm was gevierd, en waar eveneens naast de Compleet psalmen in Gregoriaanschen-stijl, eenige hymnen, afwisselend in *Canto fermo* en polyphoon, waren gezongen, de Gregorianen een eersten triomf behaalden, die na de Mis in Sint Pieter volkomen bleek te zijn. Dat er veel ontevredenen waren en nog zijn, doet niets ter zake; dat de bedorven smaak niet op eenmaal de schoonheid van den liturgischen zang proeven kan is begrijpelijk; doch de beoefenaars van den Gregoriaanschen zang hebben, gesteund door het Opperhoofd der Kerk, het bewijs geleverd, dat die zang in zijne mystieke schoonheid en eenvoud werkelijk meer dan eene andere geschikt is de ziel in de stemming te brengen, om op waardige en innige wijze deel te nemen aan de viering der heilige Mysterieën.

Meer dan door woorden, gaf de Paus blijk van zijne dankbaarheid voor het door Dom Pothier verrichte werk, door de wijze, waarop Z. H. op de audientie aan de Congresleden verleend, het hoofd van den eerwaarden Abt in beide handen nam en vol teederheid drukte. Tevens droeg Z. H. den Abt van Saint Wandrille op de leiding op zich te nemen voor de verdere uitvoering eener officieele uitgave. Want dat als zoodanig het door Dom Pothier opgestelde werk nog niet kon aangenomen worden, lag voor de hand.

Gedagteekend van 25 April 1904 [1]) verscheen een *Motu proprio* omtrent de uitgave van eene officieele uitgave door de Vaticaansche drukkerij en werd eene commissie van voorbereiding benoemd. Deze uitgave beoogt volstrekte eenheid in den kerkzang over de geheele wereld te brengen, en zoodra zij gereed is zal geen van dezen afwijkenden tekst meer gebruikt mogen worden.

Zooals bekend is, hebben de uit Frankrijk verdreven Benediktijnen, naar het eiland Wight de toevlucht genomen en daar wordt nu met de uiterste zorg aan de officieele uitgave gewerkt. Om een klein denkbeeld te geven, zoowel van het minutieuse van dezen arbeid als van de grootheid en moeielijkheid der taak, diene eene korte schets van de wijze waarop men te werk gaat.

In eene zaal in het klooster te Appuldurcombe zijn alle handschriften, die men van overal geleend heeft, bijeengebracht, zelfs het beroemde *Antiphonarium* van Sint Gallen. Waar het onmogelijk bleek het origineel te krijgen, verzocht men om eene photographische reproductie, en twee monniken reisden overal rond om het grootst mogelijke materiaal bijeen te brengen, opdat niets ontbreke, om tot eene zoo volmaakt mogelijk uitgave van den Gregoriaanschen liturgischen tekst te geraken. Met het opstellen van dien tekst zijn, onder leiding van Dom Mocquereu, verscheiden kloosterlingen bezig.

Wanneer men die Monniken daar aan het werk ziet, waant men zich in de Middeleeuwen terug verplaatst, en men begrijpt dat even als het de Kloosterorden waren, die de wetenschappen bewaarden, beoefenden en vooruitbrachten, ook slechts in een klooster zulk een reuzenarbeid als hier vereischt wordt, tot een goed einde kan gebracht worden. Waar zou men onder leeken zooveel eenheid, zooveel geduld, zooveel van alle persoonlijke ijdelheid vrije samenwerking vinden?

Op een groot vel papier, dat met lijnen bedekt is, schrijft men al de lezingen van een zelfden zang in de verschillende

---

[1]) Zie eveneens de brochure van Pater Voncken.

manuscripten zoodanig, dat alle neumen vlak onder elkander komen te staan in kolommen, door staande lijnen van elkaar gescheiden, zoodat men met een enkelen blik de geheele geschiedenis, niet alleen van eene melodie, maar van elke groep noten in eene melodie, kan overzien. Daarna moet deze veelheid tot eenheid teruggebracht worden, de op elkaar gelijkende bijeengezocht, onder de van elkaar verschillende een keuze gedaan, rekening houdend met een tal van elementen, waartoe in de eerste plaats de oudheid behoort. Dan wordt dit werk in handen gegeven der commissieleden, die den officieelen tekst van den kerkzang moeten vaststellen. Duizende van deze bladen zijn reeds door de jeugdige Monniken, die de Prior voor dit werk uitgekozen heeft, geschreven geworden, want reeds vóór er sprake was van eene officieele Vaticaansche uitgave was men met dit werk begonnen.

In Augustus [1]) zal in Straatsburg een internationaal congres [2]) bijeenkomen om nadere besprekingen over de Gregoriaansche muziek te houden. Bij deze gelegenheid zal ook de commissie voor de definitieve uitgave eene vergadering houden, om tot eene beslissing te geraken. De H. Vader zond aan de commissie van voorbereiding van het congres eene Breve, waarin Hij Zijne hooge ingenomenheid uitspreekt met het doel hunner

---

[1]) Van 16 tot 19 Aug.

[2]) De namen van het organisatie committee zijn: Voor Italië: Dom Amelli, O. S. B., Monte-Cassino: Giulio Bas, redacteur, Rome; Don Grasso, Salesiaan Turijn; Kan. Nasoni, Milaan. Voor Frankrijk en België: Délépine, kapelmeester te Aartrecht; Gastoné, Parijs; Moissenet, Dyon; Kan. Sosson, Namen; Dom Pothier, Abt. Voor Engeland en Ierland: Dom Delpech, O. S. B., Prof. Beverunge; Dom Moqureau, O. S. B., Appuldurcombe; Moleney, kapelmeester te Londen. Voor Zwitserland: Z. Eerw. Raboud; Kan. Walther; Wüst, van Luzern. Voor Oostenrijk-Hongarije: Grünwald, Seminarie te Raab; Dom Horn, O. S. B.; Kan. Mitterer, Bussanne; Don Startl, Linz; Fr. Kersch, Gran; Fr. Trep, Marburg; A. Weinrich, kapelmeester van den S. Stefaansdom te Weenen. Voor Duitschland: Prof. Bohn, Trier; Bornewasser, Aquisgrana; Mgr. Cohen, kapelmeester van den Dom te Keulen; Engelhart, kapelmeester Regensburg; Dom Molitor, O. S. B., Beuron; Prof. Muller, Paderborn; Haberl, Regensburg; Weinmann, Regensburg.

bijeenkomst nam. om uitvoering te geven aan de van den H. Stoel uitgaande verordeningen in zaken den Gregoriaanschen zang. Z. H. wenscht den congresleden toe, dat de Goddelijke genade het congres rijke vruchten doe afwerpen en eindigt met hen zijnen Apostolischen zegen te schenken.

De vruchten die de H. Vader van een Gode waardigen zang verwacht, werden in het herderlijk schrijven van 1895 in de woorden van den H. Bernardus aldus genoemd: *in Ecclesia mentes hominen laetificat, fastiodosos oblectat, pigros sollicitat, peccatores ad lamenta invitat; nam quantumvis dura sint corda saecularium hominum, statim ac dulcedinem Psalmorum audierint, ad amorem pietatis convertuntur* [1]).

NASCHRIFT.

In het Februari-nommer der *Civiltà Catholica* wijdt Pater di Santi eenige bladzijden aan de reproductie der Gregoriaansche zangen door de *Gramophoon Maatschappij*. Men wenschte de historische Mis te vereeuwigen en voor alle tijden vast te stellen hoe thans de Gregoriaansche muziek was ten gehoore gebracht. En zoo werd de geheele „*Mis der Engelen*" door een zeker aantal der beste zangers *resp.* onder leiding van Dom Pothier en Mons. Rella, ter opname door de Gramophone ten gehoore gebracht, en eveneens de motetten, die door de Sixtijnsche Kapel onder leiding van D. Perosi waren gezongen. Men kan zich dus nu door een toestel en de noodige schijven te koopen, ten allen tijde het genot verschaffen zich een Mis te doen voorzingen [2]).

Nog verscheiden andere gregoriaansche zangen bevinden zich in de collectie der *Gramophoon Maatschappij*. Ook werden

---

[1]) Ad Sororem, cap LII, No. 122.

[2]) De prijs van een goed toestel is frs. 187; van een uitmuntend met drie veeren frs. 250. De prijzen der schijven zijn naar gelang der grootte — lengte der stukken, frs. 6.25; 9.50; 12.50. Voor sommige stukken bijv. de Introitus: *Sacerdotes* zijn twee schijven noodig.

sommige stukken door verschillende koren uitgevoerd, ten einde de verschillende zangmethoden te kunnen vergelijken.

Van hoeveel nut dit werk is, blijkt uit het feit dat een Amerikaansch Jesuit, Pater Young, kapelmeester in New York, naar Europa overgekomen ten einde den Gregoriaanschen zang te bestudeeren, aan Pater di Santi verklaarde in één uur door den Gramophoon meer geleerd te hebben dan door zijne langdurige studies. Vooral achtte hij de kleine verschillen in de wijze van uitvoering hoogst leerzaam, die men natuurlijk door de machine, zoo vaak men zulks wenscht, kan doen herhalen.

Wat den rythmus betreft, wordt aan de methode van Dom Pothier en Dom Mocquereau de voorkeur gegeven; daarna komt de *schola* van Mons. Rella, die zich geheel houdt aan het voorbeeld door die beide grootmeesters gegeven. De *schola* van Pater Janssens heeft een meer personeel karakter, wijkt hier en daar af van de voorgeschreven regels. De zang van de Benediktijner monniken is meestentijds kalm, vroom, als van personen die rustig bidden, zonder er zich om te bekommeren of zij toehoorders hebben, en dus volkomen vrij van het geringste effect-bejag. De seminaristen van Mons. Rella zingen met meer *brio*, meer levendigheid, meer uitdrukking en dus meer verscheidenheid.

Behalve de reeds genoemde stukken zijn in de Gramophooncollectie nog verschillende andere zangen van andere toonzetters, o.a. van Capocci, en eenige liederen door den sopraan Prof. Moreschi, die zoo uitmuntend zijn opgenomen, dat het is als hoorde men den beroemden zanger in persoon.

Z. H. de Paus heeft zich de Gregoriaansche melodieën door de Gramophoon doen voorzingen en is er zoo mede ingenomen geweest, dat Hij verlof gaf op de schijven het Pauselijk wapen aan te brengen.

N.B. Volledigheidshalve deel ik nog mede den volgenden brief van Kardinaal Merry del Val aan den Procureur Generaal der Redemptoristen.

Zeer Eerw. Pater. Het is mij hoogst aangenaam U te knnnen meedeelen, dat de H. Vader met bizondere welwillend-

heid de hulde aanvaard heeft, die Gij Z. H. gebracht hebt door Hem het werkje van Pater Jacobus Bogaerts O. S.S. R. getiteld: *S. Alfonsus di Liguori, musicista, e la riforma del Canto Sacro* toe te zenden. Z. H. heeft terstond ingezien van hoeveel belang in zake der hervorming van de kerkmuziek het oordeel is van zulk een alleszins bevoegd persoon als S. Alfonsus en daarom heeft Hij met genoegen gezien, dat het werkje van Bogaerts op den juisten tijd is verschenen om aan de beoefenaars der gewijde muziek te bewijzen hoezeer het oordeel van zulk een beroemde doctor der H. Kerk in overeenstemming is met de door Hem gegeven verordeningen. Met genoegen wordt het aanbod aanvaard om der H. Stoel zooveel exempl. toe te zenden als door U gezegd is ter beschikking van Z. H. te stellen. Wijders zegent de H. Vader van ganscher harte den gever, hopend dat het werkje der begonnen hervorming ten goede moge komen.

№. 9. JUNI 1905.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

ROMEINSCHE KRONIJK.

Ut In Omnibus Glorificetur Deus.

DE MARIAANSCHE TENTOONSTELLING.

Tota pulchra es, Maria, et macula originalis non est in te.
Tu gloria Jerusalem, tu laetitia Israël
Tu honorificentia populi nostri
Tu advocata peccatorum.

Tegelijk met het besluit om de vijftigste verjaring der Dogmaverklaring van de Onbevlekte Ontvangenis der Maagd MARIA door een wereld-congres grooter plechtigheid bij te zetten, vatte men het plan op, om deze gedenkdagen op te luisteren, door het houden eener Tentoonstelling, van al wat tot de MARIA-vereering in verband staat, en zoodoende een overzicht te geven van den invloed, die deze vereering, in den loop der eeuwen, op het gebied der kunst heeft uitgeoefend.

Het oorspronkelijke plan, zooals dit in België ter sprake kwam, was grootsch van opzet, doch vereischte veel tijd, veel middelen en algemeene medewerking. Men stelde namelijk voor om van alle schilderijen, standbeelden en kleinere heiligdommen een copie te laten vervaardigen, zoo mogelijk op de ware grootte. Na in Rome tentoongesteld te zijn geweest, zouden deze copieën in een te Antwerpen, daarvoor expresselijk te bouwen Museum, eene vaste verblijfplaats vinden en een onverge-

lijkelijk monument vormen van den MARIA-cultus door alle eeuwen heen.

De moeielijkheden bleken echter onoverkomelijk, en zoo zag men zich genoodzaakt dit plan op te geven. Eveneens bleek ondoenlijk het daarna geopperde plan ten uitvoer te leggen, namelijk om de MADONNA-schilderijen uit alle Musea in Europa in bruikleen te krijgen. Immers in Italië viel er niet aan te denken iets van de Staatsmusea te vragen, en moest deze schat ontbreken, zoo diende het tot niets buitenlandsche Musea aan te schrijven.

Wat men wèl had kunnen doen, doch, mijns inziens, ten onrechte heeft nagelaten, was het bijeenbrengen eener verzameling BRAUN-*photographieën*, zoo mogelijk op de ware grootte van alle MADONNA-schilderijen der groote meesters in de Europeesche Musea verspreid, zoodat de bezoeker door dit alles bijeen te zien, zich een juist denkbeeld had kunnen vormen, hoezeer de figuur der H. MAAGD de kunstenaars steeds heeft geïnspireerd.

Op den eersten aanblik maakt daarom de tentoonstelling eenen eenigszins teleurstellenden indruk. Spoedig echter komt men tot inzien, dat wat hier bijeengebracht is eene betere verluchting is, van wat de *devotie* tot MARIA in het leven der volkeren geweest is en nog is, en in hoeverre deze devotie op de kunst heeft ingewerkt. Want ontegenzeggelijk zijn een groot deel der uit een oogpunt van kunst en techniek, schoonste Madonna's, minder door een gevoel van vroomheid geïnspireerd, dan wel door den wensch om aan den eisch des tijds te voldoen, die nu eenmaal dat soort schilderijen verlangde. Daarom zijn er ook zoovelen, die, hoewel zij een ongeëvenaard aesthetisch genot verschaffen, niet tot het gemoed spreken en dus beter op hunne plaats zijn in een Museumzaal dan wel in eene Kerk als altaarstuk.

* * *

Drie dagen vóór het Mariaansche Congres zijne zittingen begon, op Zondag 27 November 1904, had de plechtige ope-

ning der Mariaansche Tentoonstelling plaats. En ten einde zoowel allen, die gedurende den winter en de lente Rome bezoeken, alsmede de pelgrims, die voor het Eucharistisch Congres zich naar de Eeuwige Stad zouden opmaken, in de gelegenheid te stellen de Tentoonstelling te bezoeken, blijft deze tot na afloop van dit laatste Congres, ongeveer half Juni, geopend. Z. H. de Paus heeft, ten einde deze huldebetuiging aan de IMMACULATA in eene waardige lijst te vatten, het Paleis van Lateranen ter beschikking der Commissie gesteld, en dertien zalen zijn met kunstvoortbrengselen van allerlei aard gevuld.

De inauguratie had plaats in de groote zaal, den bezoekers bekend als „de zaal van het mozaiek", daar zich hier het kostbaar mozaiek bevindt, dat in de thermen van CARACALLA gevonden is. Het is nu echter onzichtbaar, daar het door een dik tapijt voor beschadiging wordt gevrijwaard. De prachtige frescoschilderingen vormen de voortdurende decoratie der wanden; nu zijn bovendien opgehangen een aantal namaak gobelins, episoden uit het leven der MADONNA voorstellend en waarvan de origineelen zich in de kerk der H. MAGDALENA bevinden. Eene schilderij, het visioen van H. PIUS V van de overwinning bij Lepanto, trekt de aandacht tot zich, alsmede een groot tapijt, in kruissteek gewerkt, en aan PIUS X aangeboden als hulde aan de IMMACULATA door *La voix de Marie*. Het is een reuzenwerk geweest. In den stijl der XVI^de^ eeuw zijn tusschen allerlei ornamentwerk op de H. MAAGD betrekking hebbend, de verschillende beelden van MARIA, die in de voornaamste haar gewijdde kerken in Frankrijk vereerd worden, geborduurd, terwijl de hoeken versierd zijn met de wapens van PIUS IX, LEO XIII, PIUS X en den Bisschop VAN BLOIS. Verscheiden vaandels op de Turken, zoowel bij Lepanto als in 1683 bij Weenen, buit gemaakt, spreken van de glorierijke dagen van den Kerkelijken Staat.

In deze zoo schoon versierde zaal, waar, boven de Voorzitters tribune, eene schilderij der IMMACULATA prijkte, werd door Kardinaal FERRATA de openingsrede uitgesproken, waarin Z. E. zich voorstelde aan te toonen hoezeer MARIA de verheven

inspiratrice der kunsten geweest is. Het kort resumé waartoe ik mij, uit den aard der zaak, moet bepalen, geeft slechts een klein denkbeeld der gloedvolle, welsprekende rede.

Maria is het universeele ideaal, grootsch en alomvattend, dat de wereld met zijn licht vervuld heeft. Reeds vóór Hare geboorte hadden de profeten in bezielde taal Hare schoonheid en goedheid bezongen, Haar voorspiegelende als de ter kimme opstijgende Dageraad, als de in liefelijken luister schijnende Maan, als de Lelie der dalen, als de vruchtdragende Wortel van Jesse....

Nadat Zij in de wereld verschenen is, bekleedt de *vroomheid* Haar met een blinkend lichtkleed, en noemt Haar met de teederste en meest poëtische namen; *de wetenschap* wijdt aan Haar in de werken van een Augustinus, een Bernardus, een Hildefons, een Thomas de Villeneuve, een Bossuet, bibliotheken vol van theologische, archæologische en geschiedkundige schriften; de *poesie* vindt zoowel voor de hinkende rijmen der nieuw bekeerden, als voor de trillende zangen van Jacopo di Tolli, de machtige lyriek van Dante Alighieri, de zoetvloeiende Canzonen van Petrarca, in Maria de zuiverste bron der inspiratie. De schoone kunsten nemen eerst dàn een hooge vlucht, wanneer zij door Haar worden bezield.

Zoo werkt Maria op de verbeelding der eerste Christenen, dat wij Haar beeldtenis met onbeholpen hand op de muren der Catacomben zien geschetst; later schijnen ze ons in steeds klaarder licht toe van de doeken van een Cimabue, een Giotto, een Fra Angelico, een Botticelli, een Rafael, een Rubens, een Murillo, een Rembrandt; Zij is het, die ook aan de beeldende kunstenaars voor oogen zweeft, en de liefelijk-schoone werken van een Mino di Fiesole, een Orcagna, een Donatello, een Luca della Robbia ontstaan tot verrukking aller volgende geslachten. Zij bezielt de bouwkunstenaars en sierlijke kerken verrijzen ter Harer eere; de toondichters, en in de liefelijke harmonieën van een Palestrina, een Pergolese en een Rossini wordt Haar lof gezongen.

* * *

In de gangen, die tot de tentoonstellings-zalen toegang verleenen, zijn eenige sarcophagen geplaatst, uit de IVde en Vde eeuw, met voorstellingen uit het leven der H. Maagd, meestendeels de Aanbidding van het Kindeke door de Drie Koningen. Onder de inscripties — hoofzakelijk uit de Catacomben — vond ook het grafschrift van Abercius, Bisschop van Hieropolis in Phrygië en dagteekenend uit den tijd van Marcus Aurelius, — IIde eeuw — eene plaats. Dit belangrijk stuk, van zooveel waarde voor de geschiedenis en de dogmatische theologie, werd in 1892 aan Leo XIII door den Sultan van Turkijë ten geschenke gegeven. In hoofdzaak luidt het in vrije vertaling aldus: „Het geloof geleidde mij en zette mij den visch Ichtus voor, voortgekomen uit de zeer groote, zeer reine bron, die de kuische maagd — Parthenos Agna — in hare armen hield. Zij gaf het overal haren vrienden te eten en tevens een voortreffelijken wijn met water gemengd en brood. Dat zij die mij begrijpen voor mij bidden." Dit grafschrift ontleent zijne belangrijkheid niet alleen aan de wijze waarop het van de H. Eucharistie spreekt, maar ook daaraan dat het melding maakt van de *reine Maagd*, die den *Ichtus* — Christus — in hare armen droeg; en tevens omdat dit het oudste document van dien aard is, dat tot nu toe gevonden werd.

Het lust mij niet een *catalogue raisonnée* te schrijven en geleidelijk alle zalen te doorwandelen, den inhoud aangevend. Liever doe ik hier en daar een greep en wijs op het belangrijkste. Zoo komt dan nu, volgens tijdsorde, wel het eerst in aanmerking, de groep reproducties der in de Catacomben gevonden afbeeldingen der H. Maagd, in de derde zaal aanwezig. De voornaamste dezer zijn de Madonna met het kind Jesus en de profeet Jesaja, die op de ster boven het hoofd der H. Maagd wijst, uit de Catacombe van Priscilla; de sluiering van eene zich aan God wijdende jonkvrouw, welke door den Bisschop op een beeld der H. Maagd gewezen wordt, uit de Catacombe van Domitilla; eene Aanbidding der Drie Koningen en eene Verkondiging uit die van Calixtus; enz. In al deze afbeeldingen is echter het Christuskind hoofdpersoon en Maria slechts de

voorstelster van het goddelijk Kind. Er zijn ook een paar zoogenaamde *Orante*, d.i. eene in biddende houding voorgestelde vrouw, met opgeheven armen. Echter wordt met evenveel recht beweerd, dat deze *Orante* zoowel de Kerk als de H. Maagd kan voorstellen. Noode mist men hier zekere glasschalen uit de Catacomben, welke in de bibliotheek van het Vaticaan bewaard worden, en die zoo hoog noodig zijn om de evolutie der Maria-vereering in het licht te stellen. De bodem dezer glas-schalen bestaat uit twee op elkaar bevestigde platen, waartusschen zich een dun goudblad bevindt, waarop verschillende personen, voorstellingen, symbolen zijn uitgesneden. Eenige dezer vertoonen de *Orante* met den naam MARIA er naast, anderen den naam MARIA alleen.

Daarna volgt in tijdsorde de Madonna der Blacherne, dagteekenend uit de IV^{de} eeuw, na het concilie van Ephese, daar naast het hoofd, aan de eene zijde MP ΘEOY, (Mater Dei) en aan de andere zijde ΘEOTOKOC (Deipara) geschreven staat.

Deze Madonna, eveneens als *Orante* voorgesteld, heeft geheel het Byzantijnsche type, en zeer symetrisch is de mantel om hoofd en schouders geplooid. Op hoogst eigenaardige wijze is de Christus-figuur afgebeeld. De plooien van het donker gewaad vormen een cirkel, waarbinnen eene lichte kleur is aangebracht. In dezen cirkel is Jesus, als jongeling, ten halve lijve geschilderd, terwijl naast de figuur, eenerzijds de letters IC. en anderzijds $\overset{\text{D}}{\text{X}}$ zich bevinden.

In eene vitrine in de tweede zaal vindt men eene merkwaardige oudheid n.l. een myter welke, naar het heet, door den H. Sylvester, die in 314 den stoel van Petrus bezette, gebruikt is. De myter is klein, van groene stof en prijkt met een in goud geborduurde Madonna met Kind. Het wil er bij mij niet in, dat dit stuk werkelijk zoo oud zou wezen, daar het mij hoogst onwaarschijnlijk voorkomt, dat de Bisschoppen in dien tijd van periodieke vervolgingen — vóór den vrede van Constantijn — een myter zouden gedragen hebben, en

eveneens dat het mogelijk geweest zou zijn zulk een vergankelijk stuk voor het nageslacht te bewaren. Ook komt mij de teekening van jonger dagteekening voor.

Eene reproductie der schoone, aan den H. Lukas toegeschrevene, Madonna uit Santa-Maria Maggiore mocht op de tentoonstelling niet ontbreken. Het is hier beter mogelijk van de eigenaardige bekoring van dit gelaat te genieten, dan in de Borghesische Kapel waar het beeld zich te hoog bevindt en zelfs met vele kaarsen niet voldoende verlicht is.

Een ander zeer oud beeld is de Madonna delle Grazië van de XI^de^ eeuw uit het klooster op Monte-Vergine bij Napels, dat zulk eene machtige aantrekking uitoefent op vrome pelgrims, dat groote scharen niet schromen den moeilijken klimtocht te ondernemen. Jammer dat dit beeld, eveneens van het aantrekkelijke Byzantijnsche type, ontsierd wordt door een reusachtige, kostbare kroon, en desgelijks de Bambino in hare armen. Eene geheele zaal trouwens is gevuld met reproducties van, door het Vaticaansch kapittel en de Pausen gekroonde, wonderdadige Madonnas, van zeer verschillende kunstwaarde. Ik kan het echter niet anders dan betreuren, dat de vroomheid op dat terrein steeds in botsing komt met de eischen van de kunst en van den goeden smaak, en dat dit vroom gebruik door de Pausen, ook zelfs nu nog — ten bewijze, de wijding der kroon voor de *Madonna del Pilar*, dezer dagen door Z.H. Pius X geschied — ten koste der kunst gehuldigd wordt.

De tweede zaal is grootendeels gevuld met photographieën van heiligdommen, kerken, beelden, schilderijen en andere kunstvoortbrengselen, zoowel in hoogst interessante albums bijeengebracht, als los tentoongesteld. De collectie door het Zuricher Museum ingezonden is vooral merkwaardig, daar het voorwerpen geldt van hoogen ouderdom en evenzeer die van het Bisschoppelijk Museum te Vich — Spanje — voor de studie der kunst van de XI^de^ tot de XIV^de^ eeuw. Er zijn reproducties van gesneden houten beeldjes uit dat tijdvak, die eerst zeer onbeholpen en ongelukkig, langzamerhand meer uitdrukking verkrijgen en zelfs iets gevoeligs.

Als curiositeit vermeld ik hier uit eene andere zaal de *Vierge ouvrante Trinitaire* uit de XIV^de^ eeuw. Het beeldje gaat vóór open en binnen in bevindt zich eene voorstelling der Goddelijke Drieëenheid.

In de tweede zaal zijn de wanden versierd met hoog belangrijke, op doek overgebrachte fresco schilderijen, van de IX^de^ tot de XIV^de^ eeuw. Niet onopgemerkt kan men twee groote bronzen klokken voorbijgaan, de een van Sint Pieter, de andere van Santa Maria Maggiore afkomstig, beide uit de XIII^de^ eeuw en eene kleinere, uit de VIII^ste^ eeuw, die hare merkwaardigheid vooral daaraan ontleent dat zij de oudste is, die gevonden werd van een toewijdend opschrift voorzien, en versierd met kruisen in Lombardischen stijl.

Eene geleidelijke kunststudie, als waartoe de *Belle-Arti* in Florence gelegenheid geven, is hier niet te maken. Er zijn te veel gapingen, zelfs in de photographische reproducties. De groot-meesters ontbreken geheel, alleen wat steeds in het Lateraansch Museum aanwezig is, bevindt zich op de Tentoonstelling benevens een paar doeken uit het Romeinsch Seminarie.

Als van hooge kunstwaarde komt allereerst in aanmerking eene Madonna van Crivelli (1482) dat tot het beste werk van den Venetiaanschen meester behoort. Dan een beroemde tryptiek van Fra Filippo Lippi, de kroning der Madonna. Zoowel de Christus-figuur als die der H. Maagd zijn hoogst gevoelig gedaan en treffen door den eenvoud der compositie. Ook de Heiligen en Engelen op de zijbladen werken zeer harmonisch en rustig. Verder eene Assumptie van Cola dell' Amatrice, XV^de^ eeuw, die mij maar weinig aantrekt; de liefelijke Madonna del Cintolo van Benozzo Gozzoli, waarin de kunstenaar zich een trouw discipel van zijn vromen meester, Beato Angelico, toont; eene Madonna met Heiligen van Palmeggiano da Forli, mooi van compositie en kleur; eene Madonna van Sassoferrato, niet tot het beste van dien meester behoorend; eene zeer schoone Verkondiging en eene H. Familie van Carlo Maratta; eene schoone Madonna van Desiderio Settignano.

Er is ook eene Verkondiging geschilderd door Pietro Vannucci,

naar eene teekening van Michel Angelo, die alleronaangenaamst aandoet. De Madonna is eer eene fluksche boerendeern dan eene reine maagd. Door het lichtblauw gewaad ziet men den omtrek der gespierde beenen, op den achtergrond is, hoogst onkiesch, een groot ledikant aangebracht.

Van modern werk komt het eerst in aanmerking het carton der allerliefelijkste *Aanbidding der Herders* van den directeur der Pauselijke Museums, Seitz. Wonderschoon is het effekt van het licht, dat van het Goddelijk Kind uitstraalt en dat van onder naar boven al de figuren verlicht, die het aanbiddend omringen, en vooral de hoogst liefelijke, in-reine Maria-figuur.

Daarna komt in de zaal L. werk, dat geheel den stempel van het prerafaëlisme draagt. Deze stukken herinneren aan het werk van den Engelschen schilder, Holnan Hunt.

Het eene, van Catani-Chiti, stelt de H. Familie voor; Maeia als *Mater admirabilis* geheel in den stijl van het *trecento;* Joseph als *Vir justus* en het kind Jezus, *Subditus illis*, dat zich een juk op de schouders legt. Aan den voet van het tryptiek ziet men den draak, *spiritus ribellionis*, die door den Verlosser ten ondergebracht wordt; die *ligavit eum et miset eum in abyssum, et clausit et signavit super illum*, (Apoc. XX). Daartegenover hangt een ander kapitaal doek van Soldatics, eveneens de werkplaats van den H. Joseph voorstellend; hier neemt het kind Jezus twee stukken hout in de armen op zoodanige wijze, dat zij een kruis vormen. Aan den middenwand een stuk, dat bij veel moois, te theatraal is. Een wonderschoone Engel toont der wereld het liefelijke Christus kind: *Ecce Agnus Dei.* De Moedermaagd en de H. Joseph zijn aanbiddend aan beide zijden geknield.

Wanneer ik nu nog vermeld zal hebben de schilderij waarnaar de mozaiek in de Basiliek van Lourdes gemaakt is, voorstellend de nederdaling van den H. Geest, met Maria als hoofdpersoon, op een podium staand en de Apostelen in verschillende houdingen geknield, en dat bij zijne vele en groote verdiensten mij als liturgisch onjuist voorkomt, kunnen wij van het schilderwerk afscheid nemen.

Als overgang vermeld ik nog een geschilderde palliotto (altaarvoorstuk) uit Sint Jan, in gothisch ornament de MADONNA met Heiligen voorstellend, zeer knap werk uit de XIV^de^ eeuw. Er zijn nog drie andere palliotti, twee uit Santa Maria Maggiore, waarvan de eene de MADONNA uit de Borghesische Kapel voorstelt, de derde is uit Santa Maria in Portico afkomstig. De beide eersten werden door ALEXANDER VII — eind XVIII^de^ eeuw — aan de Basiliek geschonken, en zijn, in rijken barokstijl, met goud *en hautrelief* op witte zijde geborduurd.

Zooals ik reeds gezegd heb, heeft de photographie ruimschoots haar aandeel in het ons zichtbaar voor oogen stellen van hoeveel invloed de MARIA-vereering op het kunstleven der volkeren geweest is. Er valt echter niet aan te denken aantal en soort der photographieën op te geven. De wanden en tusschenschotten van verscheiden zalen zijn behangen met afbeeldingen van heiligdommen en beelden van overal, voornamelijk uit Frankrijk, Duitschland, Zwitserland en Italië, terwijl een groot aantal albums aan speciale heiligdommen en abdijen gewijd zijn.

Eene geheele zaal en een gedeelte eener andere is gevuld met de tentoonstelling der Franciskaner Orde, die zich er met recht op beroemt de eerste en trouwste voorkampster te zijn geweest van de Onbevlekte Ontvangenis van MARIA. Deze rangschikking geschiedde met groote liefde en kennis van zaken door den Kapucijn, Pater LOUIS ANTOINE VAN PORRENTRUY, die ook eene monographie daaromtrent schreef. Hoofdzakelijk bestaat die verzameling uit oude prenten, portretten, oude drukken, ook eenige photographieën. In de prenten wordt de geheele strijd geïllustreerd tusschen DUNS SCOTUS en THOMAS VAN AQUINO en BONAVENTURA. Aan DUNS SCOTUS, de eerste ridder der IMMACULATA — 1300 — is eene geheele afdeeling gewijd. Ook een afdeeling aan MARIA D'AGREDA van de Onder-Orde der Onbevlekte Ontvangenis en haar beroemd werk: *La Ciudad Mistica.* Interessant zijn ook eenige Franciskaner stamboomen, die op den top de IMMACULATA dragen. De voornaamste is samengesteld door KAREL, PRINS VAN AREMBERG, Kapucijn, in 1620, en is vooral merkwaardig door het groot aantal wapens van voor-

name persoonlijkheden, die tot de Franciskaner-Tertiairen behoorden.

Als facsimilés van aan MARIA gewijdde tempels valt in de eerste plaats te noemen die der beroemde Notre Dame de la Garde te Marseille; verder de tympanon en koepel van de kerk te Loreto. Vlak daarbij bevindt zich een plan *en relief* van Lourdes met kerken, bron etc. Merkwaardig is het model in hout van eene nieuwe, aan MARIA gewijde kerk te Asti. Zij is in romaanschen stijl, en de voorgevel is voorzien van een dubbelen fries met bogen voor beelden. Door de kleine vensters ziet men, dat ook aan het inwendige de artist de uiterste zorg besteed heeft, daar tot zelfs de kleinste details nauwkeurig zijn nagemaakt. Boven op den koepel komt, in plaats van een kruis, het beeld der IMMACULATA te staan.

Het beeld der IMMACULATA . . . ja er zijn er veel, beelden en beeldjes, in marmer, in steen, in hout, in brons, in ivoor.... Zoo is er de reproductie van het monument op de Piazza di Spagna, en eveneens van deze IMMACULATA een klein gips-model met een liefelijk, fijn kopje, waardoor men zich rekenschap geven kan, dat het beeld daar, in de lucht, ook als kunststuk, waarde heeft.

Er zijn verscheiden collecties medailles, o. a. eene van de MADONNA in verband met de Orde der Benediktijnen, terwijl in andere vitrines tal van belangrijke, kleine kunst- en devotioneele voorwerpen te zien zijn. Als een aardig souvenir de rozenkrans, die PIUS VII te Fontainebleau gebruikte.

Als kostbare reliquiën kan men beschouwen de myter, die PIUS IX droeg om van het balkon der Spaansche Ambassade, de IMMACULATA-zuil te wijden en het volk te zegenen — een groot schilderij stelt deze gebeurtenis eenigszins symboliek voor, met allegorische personen gemengd. Ook de pluviaal die PIUS IX droeg bij gelegenheid der Dogma-afkondiging in St. Pieter is tentoongesteld. Op den rug is het beeld der IMMACULATA geschilderd.

In een der laatste zalen is als het ware het glanspunt der Tentoonstelling. Daar prijkt in het midden het schoone meubel, dat de bezoekers van het Vaticaan wel bekend is. De geschie-

denis van dit meubel en zijn inhoud is interessant. De Paus dacht er over iets te doen uitvoeren, ten einde de Bul *Ineffabilis* in een zijner waardige lijst te plaatsen, dat tegelijk een soort herrinnerings-monument zoude wezen. Een jeugdige fransche priester, de Abbé Sire, verzocht den Paus aam hem de uitvoering te willen overlaten. Toen hem dit verzoek toegestaan was, richtte hij zich tot rijke katholieken in verscheiden landen, maar voornamelijk in Frankrijk, en verzocht hen 1000 frs. te willen schenken. Tweehonderd gaven aan dit verzoek gehoor. Door het huis Christofle werd toen de monumentale Vitrine-bibliotheek gemaakt en rijk met email versierd. Ook de wapens der gevers, in email uitgevoerd, versieren het meubel. Tevens richtte de Abbé Sire zich tot representatieve personen in aller heeren landen en verzocht hen eene vertaling van den Bul *Ineffabilis* te laten maken en hem deze kunstvol gebonden, toe te zenden.

Overal werd de hand aan dit werk geslagen en nu bestaat de vertaling in 400 talen, te zamen 120 deelen uitmakend 20,000 bladzijden. De Bibliotheek werd in 1879 aan Leo XIII geschonken, en de laatste exemplaren, twee deelen, benevens een kunstrijk uitgevoerde Opdracht werden, ter gelegenheid van het Congres, door den intusschen oud geworden, doch nog zeer jeugdig en krachtig gebleven Kanunnik Sire aan Z.H. Pius X overhandigd. De meeste vertalingen zijn inwendig met miniatuur schildering versierd, en sommige banden zijn ware kunstwerken, en allen in den stijl van het land uitgevoerd. Zoo is bijv. het Spaansch exemplaar in staal gebonden en gedamasceerd als de Toledo klingen. Het Russisch exemplaar is gebonden in twee platen malachiet. En als contrast van deze kostbare banden is die van een der Zuidzee-eilanden, wel eigenaardig, uit rieten-vlechtwerk vervaardigd.

In eene vitrine daarnaast is de Bul *Ineffabilis* tentoongesteld op losse bladen perkament, geschreven en geïllumineerd op de wijze der oude Missalen. Het is heerlijk mooi werk, sommige bladen zijn ware juweelen van conceptie en uitvoering.

Boven op het meubel prijkt een Madonnabeeld in zilver, goud,

email en ivoor. Jammer slechts dat het ivoren gelaat absoluut alle uitdrukking mist. Dit is ook het geval met een, in andere opzichten, mooi ivoren Madonnabeeldje, eigendom van Kardinaal Vincenzo Vannutelli.

Statuetten zijn er in menigte, in hout, metaal, marmer en terra-cotta, maar ik kan niet zeggen, dat er een is dat mij bevredigt en evenmin de bustes. Er ontbreekt altijd iets, wat trouwens in de schilderijen ook het geval is. De nederigheid, de reinheid der Annunziata, de smart der Addolorata worden uitgedrukt, maar nooit is met deze de majesteit der Hemelkoningin, de sterkte der Vrouw, die aan den voet van het Kruis *staande* bleef — *Stabat Mater* — uitgebeeld. In geene enkele der Immaculata figuren, die toch de triomf der Vrouw over den Grooten Draak voorstellen, komt de *majesteit* tot uitdrukking. Want dat de figuur meestal te groot wordt gemaakt, met gedisproportioneerde, te lange onderste ledematen, schenkt haar geene majesteit. Er werd op het congres voorgesteld een concours uit te schrijven voor Madonna-afbeeldingen, ten einde de kerken van betere, n.l. tot devotie opwekkende, maar tevens aan de eischen van de zuiverste kunst beantwoordende beelden te voorzien. Moge een groot deel der concurreerende artisten waarlijk grootsche inspiraties hebben, zoodat eindelijk ook ons æsthetisch gevoel bevrediging vinde!

Een devoot beeldje, waarbij men om de herinnering niet aan kunstwaarde denkt, die het toch wel bezit, is eene Madonna „Spes nostra", dat de laatste stervende blikken van Sant' Alfonso de Liguori boeide. Naast dit beeldje zijn wonderfijne miniaturen op perkament tentoongesteld, in den stijl der XV^de^ eeuw, in het midden de Immaculata voorstellend en de Doctors der Kerk, die Haar gepredikt hebben.

Muntliefhebbers kunnen hun hart ophalen aan onderscheiden verzamelingen medailles, hetzij in origineel, hetzij in afdrukken. De door den Abbé Corbierre ingezonden collectie, meest de Madonna met den H. Benedictus, bedraagt alleen 400 stuks.

Ook de schoone letteren en de muziek zijn gerepresenteerd, in verscheiden deelen poësie en gezangen aan de Madonna

gewijd, terwijl ook de goudsmeekunst menig schoon werk te zien gaf. Er is bijv. eene schoone collectie antieke kelken en andere kerksieraden.

Dat ook kunstnaaldwerk de aandacht boeit is te begrijpen, hierbij is opmerkelijk eene Chineesche inzending. De bekende fabriek van SIGNE te Florence zond eene fraaie collectie ceramiek, reproducties van meesterwerken in marmer en ceramiek.

* * *

Wilde ik echter alles noemen wat op de MARIA-tentoonstelling de aandacht verdient, zoo zou dit artikel buiten alle verhouding lang worden. Trouwens wie de nomenclatuur van alles wenscht, kan zich den catalogus aanschaffen, die zeer goed ingericht is en van vele goede afbeeldingen voorzien. Wat ik er van heb kunnen zeggen, is voldoende om aan te toonen, dat de Mariaansche tentoonstelling, al is zij niet dat, wat men oorspronkelijk zich voorstelde, toch hoogst belangrijk geweest is. De wijze van uitstalling en groepeering is ook voor het meerendeel uiterst gelukkig geweest. Van wat MARIA voor het gevoelsleven der katholieke volkeren geweest is heeft men zich zeer zeker in deze maanden een juist denkbeeld kunnen vormen.

Terugslaand op mijn zooeven uitgesproken wensch, dat een kunstenaar ons een ideaal MARIA-beeld schenke, wil ik eindigen met het citeeren der slotwoorden van Kardinaal FERRATA's rede:

„Wanneer een kunstenaar, zelfs de grootste, een beeld der MADONNA gemaakt heeft, het zuiverst van lijn, het schitterendst van kleur, het edelst door de uitdrukking, het liefelijkst door de reinste schoonheid, zal hij zich toch nog onvoldaan voelen. En wij zelf, hoe ook in bewondering verzonken voor de voortbrengselen van het genie, gevoelen, dat wij in ons binnenste een schooner, idealer beeld der MADONNA met ons omdragen.

Niemand zal ooit noch al de majesteit, noch al de schoonheid der MOEDER GODS kunnen voorstellen; alleen hiernamaals, in het rijk der Hemelen, alwaar wij door de genade Gods

ons eenmaal allen te samen zullen bevinden, zal het ons gegeven zijn Haar in Haren ongeëvenaarden luister te aanschouwen.

En dit is de vurige wensch, dien ik voor mij zelf en voor u allen uitspreek."

NASCHRIFT: Heden, 18 Juni, is de Mariaansche tentoonstelling, op plechtige wijze, gesloten met eene rede uitgesproken door Mgr. BARTOLINI en een vocaal concert van MARIA-liederen, door een koor der 60 beste zangers van Rome, ten gehoore gebracht.

№. 10. AUGUSTUS 1905.

B. TERESIA PIA WASZKLEWICZ—VAN SCHILFGAARDE.

ROMEINSCHE KRONIJK.

Ut In Omnibus Glorificetur Deus.

MONTE VERGINE EN DE MADONNA VAN DEN H. LUKAS.

Beata Maria Virgo accedit ad aureum reconciliationis thronum non rogans, sed imperans.
S. Petrus Damian.

Omnia bona quae summa Majestas decrevit facere hominibus, tuis manibus, o Maria, voluit comendare. S. Ildefons.

Propter peccatoris facta est Mater Dei; cur itaque non eris Mater nostra?
S. Anselmus.

Si quid spei, si quid gratiae, si quid salutis in nobis est, a Maria noverimus redundare.
S. Bernardus.

Zoo herhaalde malen had ik van Monte-Vergine hooren spreken, en de reproductie van het beroemde beeld der Madonna op de Mariaansche Tentoonstelling, had zoozeer mijne belangstelling opgewekt, dat ik besloot ook eens daarheen ter bedevaart op te gaan, al deed ik het dan ook op heel wat gemakkelijker wijze dan de duizende pelgrims, die jaarlijks den heiligen Berg bestijgen om van de Madonna eene genade af te smeeken.

De Monte-Vergine, oudtijds Partenio geheeten, is een uitlooper der Sannische Appenijnen, en verheft zich ten N. O. van Avellino, tot op eene hoogte van 1480 meter. Vlak

daar tegenover verheft zich de Terminio, wel is waar nog 300 meter hooger, maar toch schijnt de Berg der Maagd den geheelen omtrek te beheerschen. In ouden tijd was de Partenio aan de godin KYBELE gewijd, en bevond zich bijna op den top het heiligdom van de moeder der goden, waarheen het volk uit de omliggende valleien een paar maal per jaar, ter aanbidding optrok, dansend en jubelend en met een zeker soort Cymbalen hun dans begeleidend.

Een tijd lang droeg de Berg den naam van Monte Virgiliano daar de overlevering wil, dat VIRGILIUS herhaalde malen hier heen kwam en er een stuk gronds in bezit had, waar hij geneeskrachtige kruiden aankweekte. Hoe dit ook zij, er is een stuk, nu nog bekend als de „Tuin van VIRGILIUS", dat bizonder rijk is aan zulk soort kruiden. In de zomermaanden is de natuur hier heerlijk schoon. Nauwelijks is de laatste sneeuw, tegen het midden van Mei, verdwenen, of de grond tooit zich met een bloemenkleed, zoo rijk als men het zich slechts denken kan; de eene soort volgt op de andere; den geheelen korten zomer door bedekt een veelkleurig, welriekend tapijt de hellingen. Voor den Botanicus is het een waar Eldorado en voor den Entymoloog niet minder, daar de bloemenschat omzwermd wordt door honderden schoon gekleurde vlinders. Beneden aan den Berg groeien hoofdzakelijk kastanjes, hooger op komen eiken, beuken en eindelijk berken. Naaldhout echter ontbreekt.

In het jaar 1119 begint de Partenio beteekenis te krijgen voor de Christelijke geschiedenis. Een nog jonge man, in 1085 in Vercelli geboren, en later bekend als de H. WILHELMUS, wilde zich in de eenzaamheid terugtrekken om een beschouwend leven te leiden. Eene onbestemde ingeving volgend, besteeg hij den Partenio, en hier was het, dat de Heer hem verscheen, hem aanmanend eene kapel te bouwen ter eere der HEILIGE MAAGD, opdat op dien berg, zoolang ontheiligd door den dienst der heidensche moeder der goden, voortaan de maagdelijke Moeder Gods vereerd en verheerlijkt zou worden. Verder beval de Heer hem, dat men, op de door Hem aangewezen plek,

zich ten eeuwigen dage van alle dierlijk voedsel zou onthouden. Ingevolge dit woord des Heeren vereenigt WILHELMUS een zeker aantal gelijkgezinden rondom zich, en geeft hun, als eenige regel, deze samenvatting van den Regel des H. BENEDIKTUS: „Het komt mij voor, Broeders, dat ons leven zich moet verdeelen tusschen het gebed en den arbeid. Wij zullen ons dus op de gezette tijden vereenigen om het H. Officium te bidden, en den overigen tijd zullen wij besteden om te werken, ten einde voor ons zelf en voor de armen voedsel en kleederen te verwerven."

In 1124 was het kerkje gebouwd, en werd door den Bisschop van Avellino op Pinksterdag gewijd. De Cenobiet versierde het met eene beeltenis der MADONNA, die hij had laten schilderen, iets meer dan levensgroot, en voorgesteld op het oogenblik, dat zij het Goddelijk Kind voedt. Deze beeltenis bevindt zich nog in het nachtkoor der monniken, (daar waar de metten gebeden worden) en is in Byzantijnschen stijl. Toch is het gelaat zeer uitdrukkingsvol, voornamelijk de groote oogen, die u aankijken en zelfs schijnen te doorschouwen.

Maar hoe interessant deze Moedermaagd ook zij, is het niet deze beeltenis, die de Abdij van Monte-Vergine beroemd maakte, en haar eene aantrekkingskracht verleent, die zich in geheel Zuid-Italië doet gevoelen. Dàt is de MADONNA, wier hoofd in 1310 aan de Abdij werd geschonken door CATARINA II VAN VALOIS, Keizerin van Byzantium, en welk hoofd men bijna algemeen erkent als de oorspronkelijk door den H. LUKAS geschilderde beeltenis der H. MAAGD.

De geschiedschrijver METAFRASTE zegt, op autoriteit van TEODORUS DEN LEZER, in zijn *Leven van den H. Lukas*, dat die Evangelist, geboortig van Antiochië, aldaar het beeld der Moeder des Heeren schilderde en het ter vereering voor de geloovigen tentoonstelde, nadat hij eerst de beeltenis van JESUS geschilderd had. (Deze beeltenis wordt in het Sancta Sanctorum bij de Scala Santa te Rome bewaard en vereerd). HARTMAN SADILLO schrijft in zijne *Cronologia:* „De H. LUKAS, zeer bekwaam in de schilderkunst, en voortdurend in aanraking

met de H. Maagd, heeft herhaaldelijk haar beeld geschilderd; en Niceforos Callistos zegt hetzelfde in zijne *Kerkelijke Geschiedenis:* De H. Lukas, in Antiochië geboren, en even bekwaam geneesheer als schilder, was de eerste, die het beeld van Christus schilderde en eveneens dat van Zijne Moeder en van den Vorst der Apostelen."

In den beginne werd de beeltenis der H. Maagd met groote devotie vereerd, en deze devotie nam nog toe, nadat door den vrede van Constantijn de Kerk tot grootere vrijheid kwam. Maar in den treurigen, lateren tijd, toen schismen en ketterijen elkaar zonder ophouden opvolgden, raakte deze beeltenis eenigszins in vergetelheid. Dit lag echter niet in de bedoeling des Heeren en dus werden door Hem de zaken anders beschikt.

In het jaar 438 legde Keizerin Eudoxia, gemalin van Teodosius de jongere, Keizer van Byzantium, de gelofte af het Heilige Land te bezoeken. Op weg naar Jerusalem trok zij door Antiochië, en vond aldaar, zooals Niceforos Callistos schrijft, in eene der kerken, de door den H. Lukas geschilderde beeltenis der H. Maagd. Zij nam het beeld met zich mede naar Jerusalem en zond het van daar, met andere kostbare reliquieën, aan hare schoonzuster Pulcheria Augusta. Deze vrome vrouw deed in Constantinopel, in de Hertogenstraat, eene kerk bouwen, om eene waardige verblijfplaats te bereiden voor de kostbare beeltenis, die daarna in de geschiedenis bekend bleef als S. Maria van Constantinopel. Volgens genoemden Niceforos stichtte Pulcheria nog twee andere, aan Maria gewijde kerken te Constantinopel, en van die beeltenis gewagend zegt hij, dat „wie haar met devotie vereerde bijzondere genade ontving."

De vereering van het volk voor dit Madonnabeeld, waaraan men den naam gaf van *Odeghétria* of wel *Odigitria*, dat *gids op het pad* beteekent, werd zoo langer zoo sterker, en Maria beantwoordde deze devotie door groote genadegaven. Uit dezen tijd dagteekent de gewoonte aan Maria den Zaterdag te wijden; men begon reeds Vrijdag avonds, in de zoogenaamde *Vigiliën*, den lof der H. Maagd te zingen, en het was voornamelijk in de kerk in de Hertogenstraat, dat deze dienst met plech-

tigheid werd gevierd. NICEFOROS verhaalt, dat elken Vrijdag avond, ten aanzien van het neergeknielde volk, het doek, dat voor de beeltenis hing, van zelf daalde, zoodat MARIA in al hare schoonheid kon vereerd worden, om eerst Zaterdag, na de Vesper, van zelf omhoog te gaan en het beeld te bedekken.

Tot op den huidigen dag is op Monte Vergine deze gewoonte in zwang gebleven. Vrijdagavond worden de Vigiliën der MADONNA gevierd; en deze gewoonte dagteekent, zooals uit de archieven blijkt, eerst uit 1310, waarin men een bewijs te meer ziet voor de echtheid der hier vereerde MADONNA. Het wonder echter — zoo het al ooit geschied is — gebeurt niet meer.

In 1261 moest de laatste Keizer, BALDUINUS II, uit Constantinopel vluchten, en op zijne vlucht nam hij verscheidene kostbare zaken uit de kerken mede, opdat deze niet in de handen van den usurpateur, MICHAEL PALEOLOGOS, vallen zouden. Daar de geheele schilderij te groot was voor een haastig transport, deed hij het hoofd met de aureool (1 meter hoog bij 0.85 breed) er uitzagen en bracht dit zoo naar Italië over. Na den dood van BALDUINUS gingen al zijne rechten en bezittingen op zijne achternicht CATARINA II VAN VALOIS, gemalin van FILIPS VAN ANJOU, over, dus met den titel van Keizerin, ook het hoofd der MADONNA. Spoedig bleek echter, dat alle kans ooit weder in Constantinopel tot regeeren te komen, voor goed verloren was, en zoo bracht CATARINA, met grooten praal, het kostbaar hoofd naar de Abdij op den Monte Vergine, voor welke Abdij zoowel zij als de familie VAN ANJOU groote liefde koesterde, zooals blijkt uit de vele privilegiën en goederen, waarmede deze door hen begiftigd werd.

CATARINA droeg aan den schilder MONTANA D'AREZZO op een schilderij te vervaardigen, zooveel mogelijk als het origineel, en daarop het hoofd der MADONNA te bevestigen. En het is deze schilderij, die nog steeds de glorie van Monte Vergine is.

* * *

Het beeld is op hout geschilderd en heeft de grootte van 4.30 × 2.10. De H. MAAGD is zittende voorgesteld op een vergulden zetel en op de eenigszins hooger gehouden linkerknie

rust het Goddelijk Kind, dat zij met den linkerarm ondersteunt, terwijl het schijnt, als wijst zij het, met de rechterhand, den toeschouwers aan. Met het rechterhandje houdt het Kind zich aan den mantel der Moeder vast, het linker rust op de linkerhand der Moeder. Het hoofd der H. Maagd is met een donkerblauwen, met goud omboorden sluier of mantel bedekt, die verder de geheele gestalte omhult. Het kleedje van het Kind is donkerrood. Twee engelfiguurtjes aanbidden, reukvaten zwaaiend, naast het hoofd, zes andere engelfiguurtjes aanbidden geknield aan den voet. De achtergrond, zoowel als de zetel, zijn bedekt met plaatjes verguld koper, waarop de Anjousche lelie geciseleerd is. Het hoofd is niet op gelijk niveau met de figuur geplaatst, maar neigt zich eenigszins voorover en verkrijgt daardoor veel levenswaarheid. Het ovale gelaat, zeer licht olijfkleurig, heeft aan de wangen een rose tint, de neus is een weinig gebogen, de mond klein en zacht gesloten, de kin rond; maar vooral zijn de oogen merkwaardig, groot en levendig onder schoon gebogen wenkbrauwen. Verwonderlijk is de blik dier oogen, het is of zij telkens van uitdrukking veranderen.

De geheele figuur heeft iets plechtigs, maar het is vooral het hoofd, dat de aandacht tot zich trekt, en in het gelaat zijn het voornamelijk de oogen, die een onweerstaanbare aantrekkingskracht uitoefenen. En wanneer het 's avonds door een sterke gasvlam met reflector, van het andere einde der kapel uit, verlicht wordt, meent men een levend gelaat en niet een geschilderd beeld voor zich te hebben. Eene zachte melancholie is in de trekken te lezen en de oogen zien u niet alleen aan, maar zij dringen tot in het diepst der ziel door en roepen daar een storm van gevoelens wakker. Het is alsof de oogen vragend, onderzoekend, smeekend, zelfs dreigend worden; men wendt den blik af, maar niet voor lang; weder voelt men zich gedrongen het aan te zien en men voelt zich als gemagnetiseerd en een traan ontwelt aan het oog. Dan is het alsof de betoovering gebroken is; de Madonna heeft overwonnen en men leest in haar blik niets dan zachtheid, goddelijke, melancholische zachtheid.

Men meene niet dat dit eene individueele opvatting, eene poëtische dweperij is; allen ondervinden iets van dien aard, en de prior zeide mij, dat in de twintig jaar, dat hij hier is, hij steeds de MADONNA schooner vindt en steeds iets nieuws in haar blik ontdekt.

Ik zeide reeds dat de aantrekkingskracht, die deze MADONNA op de geheele streek heeft, ongemeen is. Niet alleen uren, maar dagen loopt men om Haar te bezoeken, eene genade af te smeeken, zelfs alleen om Haar te zien. Zelfs wanneer sneeuw het heiligdom bijna ontoegankelijk maakt, bestijgt men den berg, dikwerf met levensgevaar. Op de knieën beklimt men den trap van het klooster, op de knieën kruipt men door den gang en de kerktreden op, op de knieën tot voor het beeld der MADONNA. En dan begroet men haar met uitingen van liefde en bewondering, tranen en smeekgebeden. Om rijkdom of geluk vraagt men haar niet, slechts om genade, om vergeving en voorspraak. Men komt om hier, in haar heiligdom, te biechten, zoo mogelijk, wanneer de tijd het toelaat, tot de H. Communie te naderen, en vertrekt dan goedsmoeds en getroost. Zelfs de armsten trachten nog wel een frank mee te brengen om een Mis te laten lezen en wanneer dit niet mogelijk is, zoo gaat toch niemand heen, zonder een paar soldi, dikwijls al wat zij bezitten, te offeren. Gisteren zag ik zulk een troepje komen, drie mannen en drie vrouwen; twee dagen hadden ze geloopen; ze waren arm en oud. Het eerste, dat zij vroegen was om te biechten. Ze zouden dan overnachten, 's morgens de mis bijwonen, communiceeren en dan weder huiswaarts gaan. Een der oude vrouwtjes had ook een pelgrimaadje gemaakt naar het H. Huis te Loreto en vertelde hoe klein en hoe zwart het is, daar staande in den mooien tempel, die er om heen gebouwd is. Ja, de MADONNA was ook arm geweest, even arm als zij, en in dat donkere, kleine huisje had zij toch gewoond met onzen Heer JEZUS CHRISTUS.... Men voelt zich zoo klein, wanneer men die arme, geloovige zielen ziet en hoort, en zegt bij zichzelf: Goddank, dat er een Paradijs is, waar zij het even goed, waarschijnlijk beter zullen hebben dan wij, en waar al hun leed vergeten zal wezen.

Pinksteren en 8 September, geboortdag der H. Maagd, zijn de twee tijdstippen voor de groote pelgrimstochten. Dan komen ze met duizenden tegelijk den berg op; voorafgegaan door het kruis, litanieën en andere Maria-liederen zingend en den Rozenkrans biddend. Langs het laatste gedeelte van den weg zijn de veertien staties van den kruisweg opgericht, en daarmede beginnen ze hunne devotie. Dan worden, nadat knielend de trappen bestegen zijn, de biechtstoelen bestormd. Van vier uur 's morgens af tot twaalf uur toe met een half uur, dat zij uitbreken om hun Mis te lezen en iets te gebruiken, zitten de Paters biecht te hooren, en om twee uur begint het opnieuw tot 's avonds acht. Dikwijls wordt om half vier 's middags nog de H. Communie uitgereikt, zoodat die armen, na de vermoeienissen van den tocht, nog al die uren nuchter hebben moeten blijven. Voor de Paters is het, zooals te begrijpen is, eene ware penitentie. Versche lucht is er absoluut niet meer, opgehoopt staat men om de biechtstoelen heen, en steeds gaat het door, eene vrouw rechts, een man vóór, eene vrouw links, en zoo tot in het oneindige. En vlug kan het zelfs ook niet gaan, want die arme onkundigen weten niet uit te drukken wat ze te zeggen hebben en vertellen niet alleen hun zonden maar al hun leed. Over alles moeten de Paters troosten. Indien ze in die dagen niet bizonder gesteund werden, ware het om te bezwijken, maar ook de gedachte zoovelen eenig geluk te schenken, geeft hun kracht en blijmoedigheid. Het ergste is nog, dat zoovelen vertrekken moeten zonder gebiecht te hebben, want al roept men de hulp in van eenige wereldlijke geestelijken, zoo is het toch eene volstrekte onmogelijkheid allen te hooren.

Zooals ik reeds zeide, zijn de genadegaven, die men van de Madonna afsmeekt, meest van geestelijken aard, en zoo zijn ook de wonderen, die geschieden; genezingen komen voor, doch zijn betrekkelijk zeldzaam. Bekeeringen daarentegen geschieden zelfs in grooten getale, en het schijnt, dat God de vereering der Madonna te Monte-Vergine daarvoor bijzonder bestemd heeft. Men schrijft het toe aan den doordringenden blik dier zachte oogen, die de

gewetens wakker schudt en de genade doet inwerken. Menige verstokte zondaar is hier tot inkeer gekomen, menschen, die uit de grap zich bij een pelgrimstocht aansloten, of heeren, die uit nieuwsgierigheid van Napels of elders waren gekomen, werden in het geweten gegrepen, biechtten een lang zondenleven, en keerden als Christenen huiswaarts.

Er zijn menschen, die jaar op jaar hun bezoek aan de MADONNA komen brengen. Voor 't eerst kwamen ze als zuigeling in een mand op 's moeders hoofd gedragen, dan als kind, als jongman, als echtgenoot en eindelijk als grootvader met een talrijk nakroost. Als ze weggaan groeten ze met betraande oogen de MADONNA, als eene vriendin haar kushandjes toewerpend: „vaarwel, MARIA, tot aanstaand jaar, dan zien wij elkaar weer"; en met lange, teedere liefdeblikken zien ze nog telkens om en slechts noode verlaten ze de zoozeer geliefde en vereerde.

Bereiken die pelgrimaadjes op de beide genoemde dagen hun hoogtepunt, zoo is daarmede nog lang niet alles gezegd. Op Pinksteren volgt te spoedig den oogsttijd, om dan nog veel toevloed mogelijk te maken, maar half Augustus vangen de tochten reeds aan, nemen toe in September, gaan de geheele maand door en nemen half October een einde, hoewel, zooals reeds gezegd werd, kleine troepjes en enkelingen het geheele jaar door komen. Men heeft het getal der pelgrims op 200,000 per jaar geschat; verleden jaar werden 40,000 communies uitgereikt.

Tegen half November, nadat zij hun dooden herdacht hebben, verlaten de Paters den Berg om den winter in het Abtelijk Paleis aan den voet, te Loreto, door te brengen. Twee Paters en een zestal Broeders blijven boven en worden eens per maand afgelost. In Mei, wanneer de sneeuw gesmolten is, trekt de geheele gemeenschap weder naar boven, op eenige weinigen na, die beneden de zaken administreeren, terwijl de Abt, die tevens met de zorg over het Diocees belast is, zijn tijd tusschen de beide verblijven verdeelt.

Toen de H. WILHELMUS zijne congregatie stichtte, kleedde hij zijne monniken, wijl zij aan den dienst der H. MAAGD gewijd

waren, in het wit. Een dertig jaar geleden stond de toenmalige Abt Cesare voor het feit, dat de Congregatie, tot op eenige grijsaards na, geslonken was, en verzocht hij Leo XIII een andere Benediktijner-familie naar Monte-Vergine over te planten. De Paus bestemde daarvoor de Benediktijnen van Subiaco — van de eerste observantie. — Toen echter de bevolking de zwarte Paters zag, gaf zij zoo luid haar misnoegen te kennen, dat deze verlof kregen zich in het wit te kleeden. Later scheidden zij zich van hun stamhuis te Subiaco af, en vormen nu eene nieuwe Verginiaansche Congregatie, die alleen van den Paus afhankelijk is.

* * *

Om de geschiedenis der Madonna achter elkaar te kunnen afhandelen, ben ik op mijn verhaal van de lotgevallen der Abdij van Monte-Vergine vooruit geloopen, en moet dus nu tot de stichtingsperiode terug keeren. Weinige jaren na de wijding der kerk verliet Wilhelmus zijn klooster om elders zijn werk voort te zetten, hier een zekeren Pater Albertus, zijn evenknie in geloof en ijver, als Abt achterlatend. Toen hij, in 1142, in Goleto stierf, had hij de voldoening, een groot aantal kloosters van zijne orde in Zuid-Italië en Sicilië niet alleen gesticht te hebben, maar ook tot bloei te hebben zien komen. Twee eeuwen lang duurde die bloei, welke men kan toeschrijven, zoowel aan den ridderlijken geest als aan het levendig geloof, dat de meesten in de middeleeuwen bezielde. Het was de tijd der groote asceten, van de ridders, als staal in het vuur gehard, van, tot in het monsterlijke, misdadige overweldigers en dolkoene verdedigers van het recht; de tijd van Hendrik IV en van Paus Hildebrand. In de kloosters en in de kluizenaarscellen vormden zich dat bizonder soort monniken, in wier handen de Voorzienigheid meermalen het lot der volkeren legde. Als 't ware onbewust werkten zij daaraan mede, eenvoudig weg hun ideaal volgend in zelfverloochening en kastijding des vleesches. Hoevelen verwisselden niet de monnikspij voor het vorstelijk purper, en namen dan met hun geweten dat van

geen schipperen wist, de partij van den wees, den verdrukte, den vervolgde. En zelfs waar hij zijne cel niet verliet, oefende de monnik invloed uit. Zelden werd, zelfs door de ruwsten, de asceet met smaadheid bejegend, en evenals de Goth Totila zich gebogen had voor Benediktus, zoo was de Normandiër Rogier aan de voeten van Wilhelmus geknield geweest, en had menigmaal zijn voordeel gedaan met de raadgevingen van den eenvoudigen Cenbiet. Met goederen en privilegieën werd de Abdij door verscheiden Heeren rijk begiftigd en tot 1349 nam zij steeds in bloei en invloed toe. Daarna brak de ongelukkige periode aan, die zoovele Abdijen te gronde richtte, die der commanditaire Abten. Groote heeren in Rome en elders genoten de rijke vruchten, bekommerden zich geensdeels om de Abdij, die zij heetten te bestieren, en zoo kon het verval niet uitblijven. Paus Sixtus V maakte aan dien toestand een einde, en in 1588 begon dus nogmaals eene periode van bloei, die weder twee eeuwen aanhield, tot de Fransche overheersching voor goed een einde maakte aan haar zelfstandig bestaan. Van 1846 tot 1860 scheen het, alsof onder den abt Moratio een nieuw leven ontwaken zou, maar met de naasting door den Staat verdween ook die hoop. De laatste Abt de Cesare, werd op eene geheimzinnige wijze, door zijn kamerdienaar, die op ieder den indruk gemaakt had van hem zeer trouw te zijn, vermoord, naar men vermoedt op aanstoken van een of andere, der Kerk vijandige, sekte. Dom de Cesare was n.l. postulator in de zaak van Maria Christina, Koningin van Napels; maar de waarheid is tot nu toe niet aan het licht gekomen.

Zooals reeds gezegd is, zetelt nu eene nieuwe Benediktijner familie in de eerwaardige Abdij en staat onder bestuur van Dom Vittore Mario Corvaia, een uiterst welwillend, geleerd en vroom man, die onder hen, die hem van nabij kennen, den roep heeft van een heilig man te zijn, en onder zijn bestuur is de Abdij eene nieuwe bloei-periode ingetreden, zij het ook, dat zij staatseigendom is en de monniken slechts geduld worden. Toch zijn zij er, in zekeren zin, beter aan toe dan andere Abdijen, daar de kerk als kathedraal erkend is, en de mon-

niken dus als Kanunniken beschouwd worden. In die hoedanigheid wordt hun door den staat frs. 4500 's jaars toegekend, en aan den Abt, als belast met de zorg van het Diocees, frs. 6000; verder wordt voor onderhoud der gebouwen frs. 4000 uitgekeerd. Ieder zal begrijpen, dat die ongelukkige sommen volstrekt onvoldoende zijn om een veertigtal menschen te voeden en gebouwen, die zoolang verwaarloosd waren, in goeden staat te brengen en te houden. Maar een Benediktijn is een te goed Christen om zich daarover bezorgd te maken. Waar de Staat tekort schiet zorgt de Voorzienigheid. De pelgrimaadjes, mogen ze ook meest uit zeer arme menschen bestaan, brengen toch nog van 20 tot 40,000 frs. per jaar in, en waar het noodig is, ziet men een weldoener komen. Werkelijk is somtijds de tusschenkomst der Voorzienigheid treffend. Eenige jaren geleden was het noodig een jonge monnik naar het college te Sant' Anselmo, te Rome, te zenden, maar niemand bezat de daarvoor benoodigde 1500 frs. Men liet zich echter niet afschrikken; de Madonna zou zorgen. En zoo was het ook. Vijf jaar lang kwam een heer de Abdij bezoeken en liet telkens een gift van 1000 frs. achter. Nadat de jonge man zijne studiën voltooid had, werd die bezoeker niet meer gezien.

* * *

Oorspronkelijk in Gothischen stijl gebouwd, werd de Kerk door den vierden Abt van Monte-Vergine aanmerkelijk vergroot, en was langzamerhand rijk aan monumenten, voornamelijk praalgraven van groote waarde, geworden. In 1628, juist toen men er over dacht om hoognoodige herstellingen te doen, stortte de kerk grootendeels in, en werd toen spoedig daarop geheel nieuw opgebouwd in den barokstijl, die toen heerschende was, echter door de goede zorgen van den toenmaligen Abt Giordano, met eene soberheid, die men in dien tijd, elders, te vergeefs zoekt.

Behalve het middenschip dat hoog en lang, doch betrekkelijk smal is, heeft de kerk twee zijbeuken, door dikke pilasters van

het middenschip gescheiden. De rechtsche wordt voor het grootste gedeelte ingenomen door de Kapel der MADONNA; aan het einde bevindt zich nog de kapel van het H. Sacrament, het eenige overgebleven gedeelte der oorspronkelijke kerk. Ook het altaar dateert uit dien ouden tijd, en heeft een zeer sierlijk baldakijn in byzantijnschen stijl, gedragen door vier met mozaiek versierde kolommen, die op leeuwen steunen. Op deze kolommen rust het architraaf, dat acht zuiltjes, met mozaik versierd, draagt, waarop een soort achthoekig baldakijn rust. Op twee consoles, boven de voorste kolommen, twee Engelen, de een met wierookvat, de ander met wijwaterbekken.

Op het hoofdaltaar prijkt een marmeren beeld van de MADONNA der Genade, levensgroot, barok-werk, maar lang niet kwaad. Het altaar zelf, evenals de balustrade en het meerendeel der andere altaren, — is met Florentijnsch mozaiek in veelkleurig marmer versierd, en vooral van het hoofdaltaar is het werk zeer fijn en smaakvol. Hier bewondert men ook vier heerlijke zuiltjes van portasantomarmer uit den Kybele tempel afkomstig. Achter het hoofdaltaar bevindt zich het koor met gesneden koorstoelen van zeer verdienstelijk snijwerk uit de 17de eeuw, — en een abtelijken zetel, heerlijk gesneden, van veel oudere dagteekening. Boven het koor een groot, mooi orgel, volgens de nieuwste methode gebouwd.

Onder de kapellen der linkerzijde verdient die der reliquieën bizondere vermelding; behalve te Rome bevindt zich nergens zulk eene rijke verzameling; men heeft er o. a. de gebeenten der drie jongelingen van den vurigen oven. Onder het altaar bevindt zich, in een eenvoudige sarcophaag, het lichaam van den H. WILHELMUS, terwijl zijn hoofd in een zilveren urn boven het altaar geplaatst is. Langs de muren zijn in nissen, drie hoog, de reliquieën, dikwijls de geheele lichamen, van heiligen in glazen urnen tentoongesteld, en bovenop staan de verguld bronzen busten van zestien dier heiligen. Eens waren deze busten van zilver, doch zij werden, met alle andere kerksieraden en gewaden, gedurende de fransche overheersching geroofd. Ook in de sakristie bevinden zich merkwaardige en kostbare reliquieën;

zelfs bezat Monte Vergine eenmaal het lichaam van den H. Januarius, doch dit heeft men aan de Napolitanen moeten afstaan. Die rijkdom van reliquieën is hoofdzakelijk daaraan te danken, dat in rumoerige tijden men daar boven, op den moeilijk toegankelijken berg, die heilige gebeenten in veiligheid bracht voor roovende en schennende handen, overtuigd dat zij nergens met meer piëteit behandeld zouden kunnen worden.

Het heet, dat de kerk een zeer plechtigen en rustigen indruk maakt, maar daarover kan ik geen persoonlijk oordeel uitspreken, daar zij in restauratie is, en dus, met uitzondering der Maria-Kapel, geheel vol staat met steigers. Voor zoover men zien kan is de decoratie zeer goed begrepen; de Kerk wordt geheel geschilderd in grijs-bruine toonen met goud afgezet, eene decoratie die zeer rustig en voornaam zal werken. De steigers maken ook, dat men de nog aanwezige grafmonumenten niet met de noodige aandacht beschouwen kan. Tot slot zal een marmeren vloer gelegd worden, die volgens raming 20,000 frs. moet kosten, vermoedelijk echter duurder komen zal, en waarvoor men nog geen stuiver bezit. Verder moet nog over het middenschip het houten dak door een dak van gegalvaniseerd ijzer vervangen worden, daar dit het eenige is, dat op den duur tegen het winterweder hier bestand is. Men was de restauratie begonnen met om de kerk heen, een nieuwen buitenmuur te bouwen, en door het uitgraven van den vloer onder de kapel der reliquieën en die der sakristie, waar alles door de vocht bedierf, en nog moeten alle kasten aldaar steeds open staan, ter wering van bederf.

Nadat dit buitenwerk verricht was, had men eerst de Maria-kapel onder handen genomen, die op eenige schilderijen na geheel voltooid is. De geheele decoratie geschiedt onder leiding van de Napelsche kunstschilders Angelo en Vincenzo Volpe, die uit devotie voor de H. Maagd, geen betaling verlangen. Het altaar en het ondergedeelte der wanden, zijn van Florentijnsch mozaïk en dateeren uit de 17de eeuw; aan het altaar vooral is het werk zeer delicaat en fijn, en zijn daar voor de kostbaarste marmersoorten gebezigd. De altaar-kolommen zijn

halverwege van mozaïk, het boven gedeelte is gestreept, en bestaat uit giallo antico en Paros marmer. Boven het altaar prijkt het kolossale MADONNA schilderij. Zooals ik bij de beschrijving der Mariaansche tentoonstelling reeds opmerkte, ontsiert, mijns inziens, de groote kroon het overigens zoo schoone hoofd, en verder maken de gouden ketenen en borstsieraden, van Moeder en Kind beide, en de hooge kroon van het Kind zulk een barbaarschen indruk, dat men Zuid-Italiaan moet zijn, om daardoor niet eenigszins zijn indruk te zien bederven. Het MADONNA-beeld flankeerend zijn door VINZENZO VOLPE, op goudgrond twee aanbiddende engelen geschilderd, zeer fijn en sentiment vol, de eene geheel in adoratie opgaand, heeft het serieuse, het teedere, het ootmoedige der ontvangen genade; de andere, meer smeekend, meer dringend, heeft het intens vragende, roepende, van wie de genade nog verwacht. Boven het altaar is eene kleine ovale koepel, in het midden open, zoodat goed en zacht licht op de MADONNA valt; hier binnèn zijn, eveneens op goudgrond, kleine engelen geschilderd. Aan den zijwand tegenover den ingang van het priesterkoortje, vertoont een groot doek, de verschijning van den Heiland aan WILHELMUS. De Heilige, in het wit gekleed, heft het hoofd met eene beweging en uitdrukking van aanbiddend gelooven op naar den Verlosser, eene etherische gestalte, vol liefelijkheid en majesteit. Boven dit schilderij en daar tegenover, boven het ingangs-hek, zijn in medaillon-vorm de beeltenissen aangebracht van vier Benediktijnen, twee witte en twee zwarte, SANT ANEILMO, SANT ILDEFONSO, SAN PETER DAMIANO en SAN BERNARDO VAN CLAIRVAUX, die het meest door hunne vereering voor de H. MAAGD bekend zijn. Aan den rand der beeltenissen is een toepasselijk woord uit hunne werken geschreven. *) Het plafond der kapel is in drie vakken

*) Het zijn de woorden, die ik als motto nam en waarvan de vertaling aldus luidt: De Maagd MARIA verschijnt voor den gouden troon der Verzoening niet smeekend, doch bevelend. (S. P. DAMIANO). Het goed dat de goddelijke Majesteit wenschte te doen, legde zij in uwe haden, o MARIA. (S. ILDEFONSO). Voor de zondaars werd gij de Moeder Gods, waarom zoudt Gij dus onze Moeder niet zijn? (S. ANSELMO). Al wat in ons aan hoop, aan genade, aan heil gevonden wordt, laat ons dit aan MARIA toeschrijven. (S. BERNARDO).

verdeeld; het dichtst bij het altaar is de *Assunta*, de ten Hemel gedragene, afgebeeld; dan volgt de *Immaculata*, staande in het luchtruim, met de maan en den slang onder den voet, en eindelijk in het laatste vak, een etherisch kinder-figuurtje, MARIA als kind voorstellend. Aan de wanden zijn nog open vakken waarin de andere mysteries uit het leven der H. MAAGD, door denzelfden schilder, zullen voorgesteld worden. Verder zijn eenige tableaux samengesteld van een gedeelte der zilveren en gouden ex-votos, en eveneens is de boog boven de ingangsdeur daarmede versierd. Andere van de duizende ex-votos, die in den loop der eeuwen zijn samengestroomd, zijn met verlof van den H. Stoel tot altaarsieraden versmolten. In een nis in den wand eene kostbare reliquie der H. MAAGD. Nog trekt in de MARIA-Kapel de aandacht het praalgraf van CATARINA II VAN VALOIS—ANJOU met drie harer zonen. Zoo zeer was zij aan het heiligdom op den Berg der MAAGD gehecht, dat zij wenschte ook hare asch aldaar een laatste rustplaats te bereiden. Naar haar wordt de Kapel ook de Keizerlijke genoemd en de geschiedenis verhaalt, hoe zij, na de beeltenis der MADONNA naar boven gebracht te hebben, zich de Keizerskroon van het hoofd nam en deze op het hoofd der MOEDERMAAGD plaatste. Eeuwen lang bleef MARIA met dit fonkelend, kostbaar kleinood getooid, tot het op het laatst der 18de eeuw der roofzucht der overheerschende Franschen ten prooi werd. Later werd, door het Vaticaansch Kapittel, de MADONNA opnieuw met de groote gouden Kroon gekroond, die het beeld nu nog draagt.

* * *

Ik ben nu aan het einde der taak, die ik mij gesteld heb om een denkbeeld te geven van het Sanctuarium op den Monte-Vergine en de aldaar troonende Hemel-Koningin. Moge deze schets, hoe onvolledig ook, eenige warme MARIA-vereerders nopen nog wat verder dan Rome te gaan, wanneer zij de Eeuwige Stad, tusschen einde April en half October,*) bezoeken.

*) Men neemt den trein van Rome naar Napels, maar stijgt te *Canello* het laatste station vóór Napels uit, en neemt den trein naar *Avellino* (in de

Vooral over een paar jaar, wanneer de restauratie der Kerk gereed zal wezen, en men over het geheel een meer devotioneelen indruk ontvangen zal, en zich meer ongestoord aan het gebed zal kunnen wijden. In 1907 valt het Centenarium van het overbrengen van het stoffelijk overschot van den H. WILHELMUS uit Golets, waar hij stierf, naar hier en men hoopt dit feit dan in de geheel gerestaureerde Kerk feestelijk te herdenken. De Paters zijn de hoffelijkheid en vriendelijkheid gepersonifieerd, vooral degenen met wie men te doen heeft, de Abt, de Overste en de Gastpater. Ook de andere monniken maken den indruk van hoogst beschaafde, ernstige, vrome mannen te zijn, die zich geheel aan den dienst van God wijden.

Met zeer veel smaak wordt door de monniken den Gregoriaanschen Zang beoefend, nadat, ingevolge de Encycliek van Z. H. PIUS X, Dom UGO GAISER, van het Grieksch College, een paar weken op Monte-Vergine doorbracht, om hen in het ware genre onderricht te geven. Er zijn verscheiden goede stemmen en men zingt correct en met liefde. De Vesper op Zondag bijwonen is een waar genot en ook in de kleine uren wordt het H. Officium zeer ernstig en zuiver gepsalmodieerd.

Hier even als elders treft het mij welk een invloed het absoluut reine leven zoowel op het geheele optreden als op de gelaatsuitdrukking en stem heeft. Ik wil niet beweren, dat alle stemmen melodieus zijn, maar er is een timbre in, dat aan onze rookende, drinkende en „levende" heeren absoluut ontbreekt, terwijl de zielsrust, de kalmte, de tevredenheid en zelfs opgeruimdheid op hun gelaat zichtbaar, natuurlijk in „de wereld" geheel ontbreken. Hoe kan het ook anders? Dáár dient men

---

richting van Benevento) dat men in 3½ uur ongeveer bereikt. Hier neemt men een rijtuig, tot zoover men per as den Monte Vergini berijden kan, en heeft dan nog een drie kwartier te voet te stijgen. Of wel men gaat per rijtuig tot Loreto, het winterverblijf der monniken, om iets te gebruiken en uit te rusten, en van daar te paard, over een steileren weg tot aan het klooster. Natuurlijk moet men vooraf schrijven *met een aanbeveling*, want het is geen hotel, en om gastvrijheid vragen. Zich op deze *Kronyk* beroepen, kan als aanbeveling gelden. Men verwachte echter geen comfort als in een hotel, alles is hoogst primitief en eenvoudig, maar de goedheid der Paters vergoedt elk ongemak.

den Vorst der Duisternis als *slaven*, hier dient men den Vader des Lichts als *kinderen*.

NASCHRIFT.

Wij zijn nu tot het einde van onzen eersten bundel gekomen. In zekeren zin heb ik de belofte niet gehouden in het Voorwoord gegeven, om het leven der Kerk in Rome op den voet te volgen. Maar daar al wat dagelijks zich als belangrijk voordoet reeds door mij in een dagblad wordt behandeld, achtte ik het geschikter eenige onderwerpen, die met het leven der Kerk in nauw verband staan, naar gelang der omstandigheden, meer uitvoerig te behandelen. Ik meen daardoor het gewichtigst deel van mijn programma, en het ware doel van mijn schrijven, het zijn en leven der Kerk, zooals men dat in Rome gewaar wordt, en daar alleen gewaar worden kan, beter te doen kennen en waardeeren, en op die wijze de Kerk te dienen, niet ontrouw geworden te zijn. Dat ik het verre van goed gedaan heb, daarvan voel ik mij volkomen overtuigd, dat het kunnen ver beneden het willen bleef, is, helaas, maar al te zeer het geval. Toch hoop ik, dat men mij getrouw zal blijven niet alleen, maar waag ik het zelfs te hopen, dat men een weinig propaganda zal willen maken voor dit periodiekje, dat in den volgenden bundel weder een zeker aantal monographiën brengen zal.

Persklaar ligt, als eerste nummer, een studie over *Monte-Cassino*, ter plaatse geschreven. Verder ben ik van plan o. a. te behandelen: *De Madonna in de Catacomben*, *De H. Eucharistie in de Catacomben*, *De Vrouw in den eersten Christentijd*, gebaseerd op opschriften in de Catacomben. *De Christen-Maagden in de II^de^ eeuw*, *Het werk van Père Jouët in verband met de zielen in het Vagevuur*.

UITGAVEN VAN C. L. VAN LANGENHUYSEN, AMSTERDAM.

S. Augustinus' Belijdenissen, vertaald door Mr. Frans Erens. Kerkelijk goedgekeurd . . . . . *f* 3.60; fraai geb. *f* 4.25

_____, Algemeene Zielkunde. Deel I. (Inleiding: Kennis in 't Algemeen. — Het zinnelijk kenleven.) 248 Blz. . . . . „ 2.25

_____, Algemeene Zielkunde. Deel II. (Verstand. — Gemoedsleven of streving. — Willekeurige beweging. — Wilsvrijheid.) 319 Blz. . . . . „ 2.75

Prof. Dr. J. V. de Groot, Levenswijding. Drie voordrachten. „ 0.50

_____, Leo XIII en de H. Thomas van Aquino . . . . „ 0.85

Kirchliches Handlexikon. Ein Nachschlagebuch über das Gesamtgebiet der Theologie und ihrer Hilfswissenschaften, herausgeg. von Dr. Mich. Buchberger. 2 deelen of ongeveer 40 afl. à *f* 0.60. Afl. I—IX verschenen. Kompleet circa „ 24.—

F. H(endrichs), Vrij Hooger Onderwijs . . . . . „ 0.75

Derde Jaarverslag (MCMIII—MCMIV) van den Katholieken Kunstkring onder de Bescherming van den H. Benedictus „De Violier". Met 10 zeer fraaie platen en 13 afbeeldingen tusschen den tekst . . . . . „ 2.50

Prof. G. van Noort, Tractatus de Vera Religione. . . . . „ 1.25

_____, De Ecclesia Christi . . . . . „ 1.50

_____, De Deo Creatore . . . . . „ 1.50

_____, De Deo Redemptore . . . . . „ 1.50

_____, De Sacramentis Ecclesiae. (Fasc. I.) . . . . . „ 3.—

Mgr. Dr. H. J. A. M. Schaepman, Verzamelde Dichtwerken. 5e veel vermeerderde uitgave (de laatste door den dichter-zelf bezorgde editie). . . . . *f* 2.—. Geb. „ 2.60

Van onzen tijd, Maandschrift onder Redactie van C. R. de Klerk, Th. Molkenboer, Albertine Smulders, Maria Viola, 5e jaarg. Prijs *f* 4.—, p. p. „ 4.50

W. de Veer, S. J., Lezingen en Toespraken. 2e druk, 215 pagina's . . . . . „ 1.25